

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนากฎหมายกตัญญูเพื่อผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 สถานการณ์ปัจจุบันของผู้สูงอายุ
  - 2.1.1 โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุในระดับสากล
  - 2.1.2 โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทย
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 2.2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ
  - 2.2.2 ความคาดหวังและความต้องการของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับความกตัญญู
  - 2.2.3 การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ
  - 2.2.4 ค่านิยมความกตัญญู
  - 2.2.5 แนวคิดการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ
  - 2.2.6 ลักษณะความเป็นกฎหมาย
- 2.3 กฎหมายและแผนผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติ
  - 2.3.1 แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุ
  - 2.3.2 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุของประเทศไทย
  - 2.4.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560
  - 2.4.2 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546
  - 2.4.3 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
  - 2.4.4 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553
  - 2.4.5 ประมวลกฎหมายอาญา
- 2.5 แผนผู้สูงอายุของประเทศไทย
  - 2.5.1 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)
  - 2.5.2 แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร
- 2.6 กฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญูของต่างประเทศ
  - 2.6.1 ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส

2.6.2 ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

2.6.3 ประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์

2.6.4 ประเทศสาธารณรัฐอินเดีย

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากฎหมายกัตัญญเพื่อผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลภาพรวมสถานการณ์ปัจจุบันของผู้สูงอายุทั้งในระดับสากลและของประเทศไทย โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุในระดับสากล และโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทยเพื่อศึกษาแนวโน้มของการเพิ่มขึ้นผู้สูงอายุประกอบกับอัตราส่วนการพึ่งพิงและอัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประชากรวัยทำงานและวัยเด็ก

คณะผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยนี้ในลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ในสาขาหลัก ๆ ด้านนิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยมีประเด็นหลัก คือ ความหมายของผู้สูงอายุ ความคาดหวังและความต้องการของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับความกัตัญญ การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ ค่านิยมความกัตัญญ แนวคิดการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ (Deinstitution Approach) และลักษณะความเป็นกฎหมายต่อการพัฒนากฎหมาย

นอกจากนี้จากการที่ประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีความสำคัญในระดับสากลและในต่างประเทศ คณะผู้วิจัยจึงค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลในส่วนของแผนและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติ กฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกัตัญญของประเทศฝรั่งเศส ประเทศจีน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดีย และที่สำคัญ คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องและแผนผู้สูงอายุของประเทศไทยที่มีผลบังคับอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งจะใช้เป็นฐานและแนวของการวิเคราะห์ตามประเด็นของงานวิจัยในบทต่อ ๆ ไป

2.1 สถานการณ์ปัจจุบันของผู้สูงอายุ

สถานการณ์โดยรวมของประชากรโลกได้เปลี่ยนแปลงไป อัตราการเสียชีวิตในวัยสูงอายุลดลง ผู้คนมีอายุยืนขึ้นมากกว่าในอดีต ผู้หญิงมีแนวโน้มอายุยืนกว่าผู้ชาย อัตราการเจริญพันธุ์ลดลง อัตราการพึ่งพิงเพิ่มขึ้น อัตราการเกื้อหนุนลดลง อันเนื่องมาจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ภาวะสุขภาพและสุขอนามัยที่ดีขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางสาธารณสุข การแพทย์และเทคโนโลยี ฯลฯ ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อโครงสร้างของประชากรทั่วโลก และในปัจจุบันสามารถคาดการณ์สัดส่วนและโครงสร้างของประชากรในอนาคตได้มากขึ้น โดยคาดการณ์กันว่าอัตราการเพิ่มและสัดส่วนจำนวนผู้สูงอายุจะมากขึ้นไปเรื่อย ๆ แม้ในปัจจุบันเห็นได้ชัดเจนว่ามีผู้สูงอายุอยู่ในสังคมรอบตัวเรา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เมื่อสถานการณ์ผู้สูงอายุเป็นเช่นนี้ทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย ย่อมส่งผลตามมาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข การศึกษา สวัสดิภาพ

คุณภาพชีวิต ฯลฯ นโยบายภาครัฐและกฎหมายของประเทศต่าง ๆ จึงต้องถูกปรับเปลี่ยนและพัฒนาบนหลักการพื้นฐานเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันและการคาดการณ์สถานการณ์ในอนาคต

ภาพของความเปลี่ยนแปลงสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุและสภาพสังคมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุในระดับสากล

ในปี 2558 (2015) 1 ใน 8 ของประชากรโลกเป็นบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง โดยในทวีปเอเชียมีจำนวนผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุทั่วโลก สัดส่วนของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปกำลังเพิ่มสูงขึ้นมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ดังเห็นได้จากในปี 2556 (2013) คิดเป็น 11.7 เปอร์เซ็นต์ ในปี 2558 (2015) คิดเป็น 12.3 เปอร์เซ็นต์และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 22 เปอร์เซ็นต์ในปี 2593 (2050) โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดซึ่งมีจำนวนประชากรช่วงอายุดังกล่าวมากที่สุดและเพิ่มสูงขึ้นที่สุด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุช่วงปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) การเพิ่มสูงขึ้นดังกล่าวเนื่องจากภาวะการเจริญพันธุ์ลดลง อัตราการเกิดลดลง อัตราการตายลดลง การมีอายุยืนขึ้นหรืออายุขัยเฉลี่ยสูงขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติเห็นร่วมกันว่า สถานการณ์นี้เป็นปรากฏการณ์สำคัญหนึ่งของโลกในยุคปัจจุบันเลยทีเดียว (United Nations Population Fund, 2015 และ United Nations, 2013, pp. 3, 75) รวมถึงข้อมูลระดับสากลที่ว่า จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากกว่าวัยหรือกลุ่มอายุอื่นๆ ประชากรวัยสูงอายุในพื้นที่เมืองเพิ่มขึ้นมากกว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท (United Nations, 2015, pp. 21-24)

ในด้านหนึ่ง การที่ประชากรโลกมีอายุยืนขึ้น มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ดีขึ้นทางด้านโภชนาการ สาธารณสุข การแพทย์ การดูแลสุขภาพ เทคโนโลยี การศึกษา ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ สวัสดิการสังคม ฯลฯ แต่ในอีกด้านหนึ่ง คือ นำมาซึ่งสิ่งท้าทายต่อการดำเนินงานด้านนโยบายและกฎหมายเพื่อผู้สูงอายุ อาทิเช่น การจัดสวัสดิการสังคม ระบบบำนาญ การออม การเกื้อหนุน การเข้าถึงบริการสาธารณะ การคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ฯลฯ

ในระดับขององค์การสหประชาชาติโดยองค์การอนามัยโลกได้จำแนกสังคมผู้สูงอายุไว้เป็น 3 ระดับ (Permanent Mission of Japan to the United Nations, 2016 และชมพูนุท พรหมภักดี, 2556, น. 2-3) ได้แก่

(1) ระดับแรก คือ **ระดับสังคมผู้สูงอายุ (Ageing society)** สำหรับประเทศหรือสังคมที่มีสัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่า 10 % ของประชากรโดยรวมทั้งประเทศ หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่า 7% ของประชากรโดยรวมทั้งประเทศ

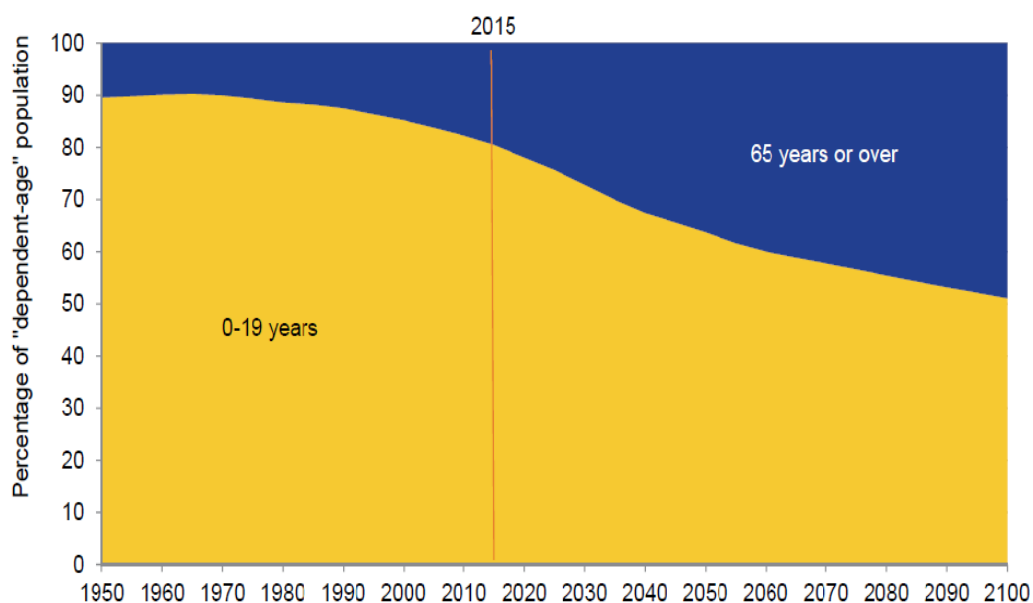
(2) ระดับที่สอง คือ **ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society)** สำหรับประเทศหรือสังคมที่มีสัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่า 20% หรือ ประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่า 14% ของประชากรโดยรวมทั้งประเทศ

(3) ระดับที่สาม คือ **ระดับสังคมอุดมไปด้วยผู้สูงอายุ (Super-aged society)** สำหรับประเทศหรือสังคมที่มีสัดส่วนของประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่า 21% ของประชากรโดยรวมทั้งประเทศ (เช่น ประเทศญี่ปุ่น ตามมาด้วยประเทศเยอรมัน ประเทศอิตาลี ประเทศโปรตุเกส ประเทศกรีซ)

เมื่อพิจารณาถึงอัตราส่วนการพึ่งพิง (Dependency ratio)¹ ซึ่งกล่าวให้เข้าใจอย่างง่าย คือ อัตราส่วนระหว่างประชากรเด็กและประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรวัยทำงาน จากสมมุติฐานทั่วไปที่ว่าประชากรที่เป็นเด็กและผู้สูงอายุอยู่ในวัยที่มักจะต้องพึ่งพิงผู้อื่น ซึ่งเป็นการพึ่งพิงทางการเงิน ไม่ว่าจะมาโดยตรงจากครอบครัว หรือมาโดยทางอ้อมโดยผ่านโครงการอุปถัมภ์ช่วยเหลือสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปอัตราส่วนการพึ่งพิงรวมมักถูกใช้เป็นเกณฑ์วัดความต้องการการเกื้อหนุนหรืออุปถัมภ์ดูแล เมื่อค่าของ Dependency Ratio ยิ่งมากแสดงให้เห็นว่ามีผู้ที่ต้องพึ่งพิงวัยทำงานมาก

ในระดับสากลตั้งแต่ช่วงปี 1965 เป็นต้นมา อัตราส่วนการพึ่งพิงของวัยสูงอายุต่อวัยแรงงาน (อายุ 20-64 ปี) มีการพึ่งพิงเพิ่มสูงขึ้นมาเรื่อย ๆ จนมาถึงปี 2558 (2015) ซึ่งอยู่ที่ระดับ 20 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมดที่อยู่ช่วงอายุที่ต้องพึ่งพิงทั่วโลก และคาดว่าจะยังคงเพิ่มสูงขึ้นไปอีกในอนาคต โดยในปี 2593 (2050) อาจสูงขึ้นไปถึง 36 เปอร์เซ็นต์ (United Nations, 2015, p. 35) ในมุมมองของรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพึงพิจารณาว่าเมื่อประเทศกำลังจะกลายเป็นสังคมของผู้สูงอายุ จึงต้องมีการออกมาตรการหรือสวัสดิการของผู้สูงอายุ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายของภาครัฐ

¹ อัตราส่วนการพึ่งพิงนี้ครอบคลุมกลุ่มคน 2 ช่วงอายุที่ต้องพึ่งพิงคนที่เป็นวัยแรงงาน (อายุ 20-64 ปี) ซึ่งได้แก่ 1) ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี และ 2) ผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป บ่งชี้ว่ามีผู้ที่พึ่งพิงมากน้อยเพียงใดที่ต้องการให้คนที่อยู่ในวัยแรงงานแต่ละคนอุปถัมภ์ดูแล ซึ่งอัตราส่วนนี้ต่างกันไปในแต่ละประเทศ และในแต่ละคน โดยมีหลายปัจจัยที่ทำให้ตัวเลขอายุถูกปรับเปลี่ยนไปบ้าง

ภาพที่ 2.1 แสดงสัดส่วนเป็นเปอร์เซ็นต์ของกลุ่มอายุที่มีภาวะการพึ่งพิงระหว่างกลุ่มผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี และกลุ่มผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในช่วงปี 2493 – 2643

ที่มา: United Nations. (2015). World Population Prospects: The 2015 Revision referred in United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2015), p.36.

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น เมื่อแนวโน้มจำนวนคนในวัยแรงงาน (อายุ 20-64 ปี) ลดลง ในขณะที่จำนวนผู้ที่อยู่ในช่วงอายุผู้สูงอายุ (65 ปีขึ้นไป) มีมากขึ้น เมื่อเทียบสัดส่วนผู้สูงอายุหนึ่งคนจะมีประชากรในวัยแรงงานช่วยเหลือดูแลกี่คน หรือที่เรียกว่าอัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ (Potential Support Ratio) ซึ่งมักจะถูกนำไปใช้ในการประเมินและวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การออกนโยบายและกฎหมายที่เหมาะสม เช่น โครงการบำนาญผู้สูงอายุ

จากข้อมูลสถิติระดับโลกพบว่าในปี 2558 (2015) ผู้สูงอายุหนึ่งคนมีประชากรในวัยแรงงานช่วยเหลือดูแลมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 7 คน ที่น่าสังเกต คือ ประเทศญี่ปุ่นมีอัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุต่ำมาก คือ วัยแรงงาน 2.1 คนต่อผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป โดยคาดว่าในปี 2573 (2030) อัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุเฉลี่ยทั่วโลกเท่ากับ 4.9 คน และคาดว่าในปี 2593 (2050) จะมีอัตราส่วนตกลงไปที่อัตราส่วน 3.5 คน (United Nations, 2015, p. 86)

2.1.2 โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทย

ผลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี 2557 สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) โดยมีจำนวนผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 10.015 ล้านคนหรือร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557, น. ix และ 1) และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.07 ในปี 2559 (ข้อมูลสถิติทางการลงทะเบียน กรมการปกครอง อ้างถึงในกรมกิจการผู้สูงอายุ, ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทยปี 2559, น.2)

โครงสร้างอายุของประชากรไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในช่วงระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ดังที่หลายรายงานและงานวิจัยได้แสดงให้เห็นประชากรในช่วงวัยต่าง ๆ จากผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ² พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในขณะที่วัยเด็กและวัยแรงงานลดน้อยลง โดยในปี 2537 มีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศ และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.4 ในปี 2545 ร้อยละ 10.7 ในปี 2550 ร้อยละ 12.2 ในปี 2554 และร้อยละ 14.9 ในปี 2557 โดยเป็นผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ชาย ร้อยละ 45.1 และผู้สูงอายุหญิงร้อยละ 54.9 ดังปรากฏในตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงจำนวนและอัตราร้อยละของผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2537 2545 2550 2554 และ 2557

ปีที่สำรวจ	จำนวนผู้สูงอายุชาย (ล้านคน)	จำนวนผู้สูงอายุหญิง (ล้านคน)	รวมจำนวนผู้สูงอายุ (ล้านคน)	อัตราร้อยละของผู้สูงอายุต่อประชากร 100 คน (ร้อยละ)
2537	1.80	2.21	4.01	6.8
2545	2.73	3.24	5.97	9.4
2550	3.13	3.89	7.02	10.7
2554	3.64	4.62	8.26	12.2
2557	4.51	5.49	10.01	14.9

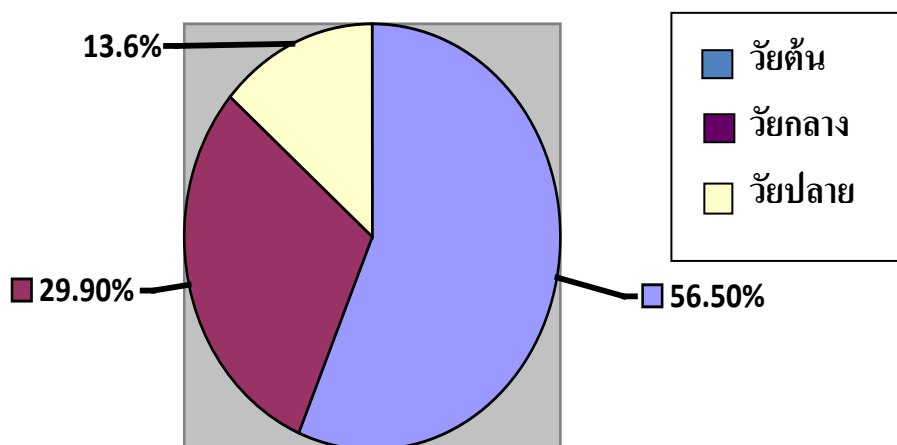
ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557 หน้า 7

จากข้อมูลสถิติข้างต้น มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องปีละประมาณ 6 แสนคน โดยคาดว่าในปี 2565 สัดส่วนของผู้สูงอายุต่อประชากร 100 คนจะเพิ่มเป็น ร้อยละ 20.5 และในปี 2583 เพิ่มเป็นร้อยละ 32.1 ทำให้เกิดข้อกังวลในเรื่องการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากในขณะที่ประชากรวัยสูงอายุสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในทางกลับกันประชากรในวัยแรงงานก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556)

² สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการสำรวจประชากรสูงอายุมาแล้ว 4 ครั้งก่อนหน้านี้นี้ คือ ในปี 2537 2545 2550 และ 2554 ตามลำดับ ซึ่งพบว่าประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในอาเซียนที่เข้าสู่สังคมของผู้สูงวัย (Ageing Society) ซึ่งในการสำรวจครั้งที่ 5 ในปี 2557 ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกันทั่วประเทศในเดือนมิถุนายนถึงสิงหาคม พ.ศ. 2557

ความรวดเร็วในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไปสู่วัยผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นได้จากประเทศไทยใช้เวลาเพียง 23 ปี จากสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มจาก 7% เป็น 14% ซึ่งใกล้เคียงกับประเทศญี่ปุ่นซึ่งใช้เวลา 24 ปี ขณะที่หลายประเทศในทวีปยุโรปใช้เวลานานกว่ามาก อาทิเช่นประเทศสวีเดนใช้เวลา 85 ปี ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้เวลา 69 ปี สหราชอาณาจักรและประเทศสเปนใช้เวลา 45 ปี (United Nations, 2015, p. 30)

จำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด หรือร้อยละ 56.5 เป็นผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ร้อยละ 29.9 เป็นผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) และร้อยละ 13.6 เป็นผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557, น. 7)

ภาพที่ 2.2 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามกลุ่มช่วงวัย พ.ศ. 2557

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557 หน้า 7

ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวตามลำพังในครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 3.6 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 7.7 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 8.6 ในปี 2554 และเป็นร้อยละ 8.7 ในปี 2557 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557, น. 24)

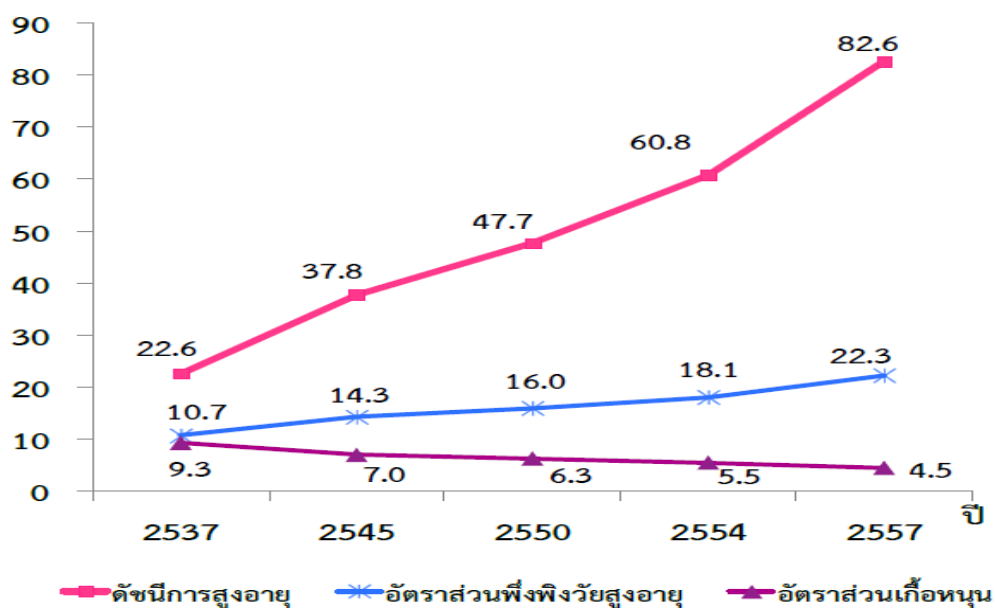
ในส่วนของกรณีผู้ดูแลปรนนิบัติในการทำวัตรประจำวัน ร้อยละ 88.9 ของผู้สูงอายุไม่มีผู้ดูแล หรือดูแลตนเอง มีผู้ดูแลร้อยละ 11.1 สูงอายุที่มีผู้ดูแลปรนนิบัติในการทำวัตรประจำวัน เมื่อพิจารณาถึงผู้ที่ใช้เวลาในการดูแลปรนนิบัติในการทำวัตรประจำวันของผู้สูงอายุมากที่สุดหรือผู้ดูแลหลัก 5 อันดับแรก พบว่าส่วนใหญ่เป็นบุตรหญิง (ร้อยละ 42.0) รองลงมาคือ คู่สมรส (ร้อยละ 28.7) บุตรชาย (ร้อยละ 13.2) บุตรเขยหรือบุตรสะใภ้ (ร้อยละ 5.6) และผู้ดูแลที่เป็นพี่น้องหรือญาติ (ร้อยละ 4.7) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557, น. 20)

สำหรับอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุของประเทศไทย คือ อัตราส่วนของผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ต่อผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน (อายุ 15 - 59 ปี) จำนวน 100 คน ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน

จากร้อยละ 10.7 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 16.0 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 18.1 ในปี 2554 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22.3 ในปี 2557 นั่นก็คือ จากการสำรวจล่าสุดของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประชากรวัยทำงาน 100 คน จะต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุ 22 คน (ดังปรากฏในแผนภูมิด้านล่างนี้)

นอกจากนี้ในส่วนของอัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุของประเทศไทย คือ อัตราส่วนของคนวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) ต่อผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการเกื้อหนุนที่จำนวนคนวัยทำงานจะสามารถดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุหนึ่งคน จากการสำรวจล่าสุดของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า อัตราส่วนเกื้อหนุนมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 9.3 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 7.0 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 6.3 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 5.5 ในปี 2554 และลดลงเหลือร้อยละ 4.5 ในปี 2557 ซึ่งหมายความว่าคนวัยทำงาน 4-5 คน สามารถเลี้ยงดูผู้สูงอายุได้ 1 คน ซึ่งเป็นผลมาจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น และจำนวนคนวัยทำงานที่ลดลงนั่นเอง (ดังปรากฏในแผนภูมิด้านล่างนี้)

มีข้อสังเกตว่าในการสำรวจข้อมูลสถิติทั้งอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุและอัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุของประเทศไทยใช้เกณฑ์อายุของผู้สูงอายุคือ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งแตกต่างการประเมินอัตราส่วนทั้งสองในระดับสากลดังที่ได้กล่าวข้างต้น โดยเฉพาะในรายงานขององค์การสหประชาชาติซึ่งใช้เกณฑ์อายุ 65 ปีขึ้นไป ในรายงานฯ ระบุว่าประเทศไทยมีอัตราส่วนเกื้อหนุนอยู่ที่ 6.2 ในปี 2015 (2558)

ภาพที่ 2.3 แสดงแนวโน้มดัชนีการสูงอายุ อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ และอัตราส่วนเกื้อหนุน พ.ศ. 2557

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557, น. 9

จากข้อมูลสถิติข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น อัตราส่วนพึ่งพิง

วัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นั่นคือผู้สูงอายุที่ต้องการการพึ่งพิงทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพเพิ่มมากขึ้น แต่อัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุ (Potential support ratio) มีแนวโน้มลดลง วัยเด็กและวัยแรงงานลดน้อยลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือสัดส่วนของคนวัยแรงงานที่จะสามารถให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุลดลงเรื่อย ๆ ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการดำเนินชีวิตในลักษณะทุนนิยมและบริโภคนิยม ความจำเป็นในการหารายได้และแข่งขันกันมากขึ้น ขนาดครอบครัวไทยเล็กลงจากครอบครัวขยาย (extended family) เป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การดูแลปรนนิบัติผู้สูงอายุ สภาพการพึ่งพิงลูกหลานและครอบครัว การจัดหาสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ การมองเห็นคุณค่า การดูแล การปฏิบัติต่อ แทนผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาซึ่งเป็นผู้มีพระคุณด้วยสำนึกกตัญญูในสังคมไทยได้เปลี่ยนรูปแบบไป และอาจถูกมองได้ว่าลดลงไป ขณะที่ผู้สูงอายุยังคงมีความต้องการในหลากหลายด้าน นอกเหนือจากสวัสดิการและการสงเคราะห์ของภาครัฐ อาทิเช่น การดูแล ความเอาใจใส่ดูแลด้านร่างกายและจิตใจ ความช่วยเหลือและคุ้มครอง ไม่ทอดทิ้ง ไม่กระทำรุนแรง การเงิน ปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ การรักษาพยาบาลและสุขภาพ การเยี่ยมเยียน ฯลฯ

2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีที่กล่าวถึงต่อไปนี้จะช่วยให้เข้าใจความเป็นผู้สูงอายุ ในเชิงของลักษณะความเป็นผู้สูงวัย ผู้สูงอายุ ความคาดหวังและความต้องการของผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ ค่านิยมความกตัญญู แนวคิดการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ และลักษณะความเป็นกฎหมายซึ่งจะใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยต่อไป

2.2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

ในบริบทของสังคมไทย แต่เดิมการใช้คำเรียกบุคคลที่มีอายุมาก จะใช้คำว่า “วัยชรา” ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรมไทย (สมัยก่อน) ว่าหมายถึง แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม แต่คำนี้ไม่เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและนักวิชาการเพราะคำนี้ก่อให้เกิดความหดหู่และถดถอยสิ้นหวัง ดังนั้นในที่ประชุมคณะแพทย์ผู้อาวุโสและผู้สูงอายุจากวงการต่าง ๆ โดยมี พลตำรวจตรี หลวงอรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร เป็นประธาน จึงได้กำหนดคำว่า “ผู้สูงอายุ” ขึ้นใช้แทนคำว่า “คนแก่” “คนชรา” เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 ซึ่งคำนี้ให้ความหมายที่ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิและประสบการณ์ (สุรกุล เจนอบรม, 2541 ในศรีรินทร์ เกรย์, อุมารักษ์ ภัทรวาณิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556, น. 18) สำหรับเหตุผลที่ใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” โดยไม่ใช้คำว่า “คนชรา” นั้น เนื่องจากในทางการแพทย์ถือว่าความชราภาพอาจเกิดขึ้นในบุคคลที่มีอายุน้อยหรือบุคคลที่มีอายุยังไม่ถึงหกสิบปีก็ได้ ดังนั้นจึงใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” โดยถืออายุเป็นเกณฑ์จะมีความชัดเจนและเหมาะสมกว่า (ปรากฏเหตุผลตามบันทึกสำนักงาน

คณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. .... เรื่องเสรีจที่ 236/2545 (ยงยุทธ ภูประดับกฤต, 2547, น.1)

ในระดับสากลองค์การสหประชาชาติยังไม่ได้มีเกณฑ์มาตรฐานชัดเจนสำหรับบ่งบอกความเป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยผู้สูงอายุโดยเฉพาะเจาะจง เช่นเดียวกับอนุสัญญาสิทธิเด็ก และกฎหมายสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ถึงกระนั้นก็ต้องมีการสหประชาชาติก็ได้ใช้เกณฑ์อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิงว่าเข้าสู่และมีความเป็นผู้สูงอายุ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของมนุษย์ วัฏจักรชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย

นอกจากนี้เกณฑ์อายุ 60 ปีขึ้นไป ปรากฏอยู่ในกฎหมายต่าง ๆ อาทิเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ. 2494 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 28 พ.ศ. 2554

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของวัยชราไว้ว่า “วัยที่ต่อจากวัยกลางคน อายุเกิน 60 ปี” โดยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมคนไทยเชื่อว่าอายุครบ 5 รอบปีนักษัตรคือ 60 ปี เป็นเส้นแบ่งสำคัญที่คนจะผ่านเข้าสู่วัยชรา สอดคล้องกับประเพณีจีนที่ถือว่าอายุ 60 ปีหรือ 5 รอบปีนักษัตรเป็นวาระสำคัญของชีวิตที่เรียกว่า “แฮยิด”

เกณฑ์ของความเป็นผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะตามอายุเกิดหรือตามปีปฏิทิน ตามสภาพร่างกายหรือทางชีววิทยา ตามสภาพจิตใจตามสังคมวัฒนธรรม แม้ว่าประเทศต่างๆ มักจะถูกนำไปใช้เป็นเกณฑ์อายุเริ่มต้นสำหรับเกษียณจากงาน รับบำนาญและสวัสดิการวัยสูงอายุ โดยอาจกำหนดอายุผู้สูงอายุที่แตกต่างกันไป อย่างเช่น ประเทศในทวีปแอฟริกา กำหนดอายุตั้งแต่ 50 ปีหรือ 55 ขึ้นไป เนื่องจากยังมีอายุไม่ยืนยาวเท่ากับภูมิภาคอื่น ๆ

เกณฑ์อายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปของประเทศไทยซึ่งกำหนดเกณฑ์ความเป็นผู้สูงอายุมาจากหลายเกณฑ์พิจารณาที่อ้างอิงในหลายงานศึกษาวิจัยทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย เกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุประกอบด้วย 4 ลักษณะ ดังนี้

1) จากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) จากจำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริงตามปีปฏิทิน โดยไม่นำเอาปัจจัยอื่นมาร่วมพิจารณาด้วย (สุรกุล เจนอบรม, 2541, น. 6) ในอีกแนวทางหนึ่งคือนำเอาปัจจัยอื่นมาพิจารณาร่วมด้วย จากการที่มองว่าอายุตามปีปฏิทินหรืออายุตามวัยเป็นตัวชี้วัดอายุของบุคคลหนึ่งซึ่งแสดงระยะเวลาจำนวนปีที่บุคคลนั้นมีชีวิตมานับตั้งแต่เกิด เนื่องจากอายุตามปีปฏิทินแสดงเป็นตัวเลขที่เฉพาะเจาะจง สามารถนำมาแสดงเปรียบเทียบระหว่างบุคคลได้ชัดเจน เชื่อว่าสามารถแสดงถึงช่วงวัยของบุคคลที่มีลักษณะของความสูงอายุซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ทำให้ถูกใช้เป็นเกณฑ์บ่งชี้อายุและการสูงอายุของบุคคล ที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์อายุอื่น ๆ ในหลายประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาอายุตามปีปฏิทินที่ 60 ปี และสำหรับประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่ อายุตามปีปฏิทินที่ 65 ปี มักถูกใช้เป็นเกณฑ์กำหนดความสูงอายุหรือเส้นแบ่งกลุ่มประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุออกจากกลุ่มประชากรที่อยู่ในช่วงวัยกลางคน (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2553, น.3, รศรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556, น. 5 และ 8)

อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีอายุ 60 ปี เท่ากันอาจมีลักษณะหรือเงื่อนไขในด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพ จิตใจ สุขภาพ หรือบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิหลังทางสังคม ประวัติศาสตร์ คติความเชื่อ ระดับการพัฒนา ภูมิภาค รวมถึงช่วงเวลาที่แตกต่างกัน แม้ในประเทศหรือในภูมิภาคเดียวกัน เมื่อพิจารณาตามสถานการณ์ของประชากรสูงอายุวัยอายุ 60 ปีในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะมีสุขภาพหรือความสามารถในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและทางจิตใจที่ดีกว่ากว่าประชากรอายุ 60 ปีในอดีต ด้วยอายุคาดเฉลี่ยที่ยืนยาวขึ้นและคุณภาพชีวิตในมิติต่าง ๆ ที่พัฒนาดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ดังนั้นภายใต้แนวคิดในการใช้ “อายุตามปีปฏิทิน” เป็นเกณฑ์กำหนดช่วงวัยสูงอายุหรือการเข้าสู่ความสูงอายุของกลุ่มประชากร มักจะมีการนำเอาปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะในมิติทางด้านสุขภาพ คุณภาพชีวิต และบทบาทหน้าที่ทางสังคมของบุคคลมาใช้พิจารณาร่วมด้วย (Anthony, 2010, pp. 401-403 ใน รศรินทร์ เกรย์, อุมารณ ภัทรวานิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556, น. 8 และ สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2553, น.3)

2) จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging หรือ Biological Aging) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุขัยในแต่ละปี ซึ่งสะท้อนผ่านการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางกายภาพเมื่อพิจารณาจากภายนอก (physical appearance) สถานะสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ (health status) หรือความสามารถในการทำบทบาทหน้าที่ของบุคคล (functioning) (รศรินทร์ เกรย์, อุมารณ ภัทรวานิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556, น. 8) หลายครั้งการให้ความหมายต่ออายุตามการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยามักถูกนำไปผูกติดกับการสูงอายุปัจจุบัน ภายใต้สมมติฐานที่ว่า สภาพร่างกายหรือความสามารถของบุคคลมักถดถอยหรือเปลี่ยนแปลงไปตามจำนวนปีที่เพิ่มขึ้นของการมีชีวิตอยู่นับตั้งแต่ปีที่เกิด สมมติฐานนี้อาจจะยังคงเป็นจริง อย่างไรก็ตาม งานศึกษาจำนวนหนึ่งก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเร็วของการถดถอยหรือเปลี่ยนแปลงนี้ตามอายุที่เพิ่มขึ้นมีแนวโน้มที่ช้าลงในปัจจุบัน เมื่อเทียบกับในอดีต กล่าวได้ว่า ณ อายุตามปีปฏิทินเดียวกัน บุคคลในปัจจุบันมีแนวโน้มของการสูงอายุปัจจุบันที่ช้าลงกว่าผู้คนในอดีต (Orimo et al., 2006, p.459)

3) จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Aging) จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ สติปัญญา การรับรู้ และเรียนรู้ที่ถดถอยลง การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และจิตใจ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพร่างกายที่เสื่อมลง บางรายก็อาจพบกับความสูญเสียบุคคลใกล้ชิดในช่วงนี้ อีกส่วนเป็นผลจากสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะความสูงอายุ ชนิดของอารมณ์ที่ผู้สูงอายุมักแสดงออกที่ผิดปกติและพบได้บ่อย คือ อารมณ์เศร้า เบื่อหน่าย ท้อแท้ เหงาร้องไห้ง่าย น้อยใจบ่อย ๆ ซึม แยกตัว ฯลฯ อารมณ์วิตกกังวลก็พบได้บ้าง มักแสดงออกโดยหวั่นไหว หลุกหลอนมากขึ้น บางครั้งจะมีอาการเครียด หงุดหงิดง่าย บ่นมากขึ้น อาการทางจิตที่รุนแรง เช่น หูแว่ว ประสาทหลอน หรือหลงผิด หวาดระแวงต่าง ๆ พบได้บ้างบางครั้งจะมีอาการสับสนเรื่องวันเวลา สถานที่และบุคคล กลางคืนไม่นอน เดินวนวาย หรือมีอาการขับถ่ายเลอะเทอะ พฤติกรรมเป็นเด็กทารก หรือมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมก็ได้ในกรณีที่สมองเสื่อมมาก ๆ (สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2, 2558, น. 23)

4) จากบทบาททางสังคม (Sociological Aging) เนื่องด้วยบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล ตลอดจนความรับผิดชอบในการทำงานลดลง (สุรกุล เจนอบรม, 2541, น. 7) การเข้าสู่ความสูงอายุในทางสังคมมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีสถานภาพและบทบาทรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากกลุ่มประชากรที่เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ ในหลายครั้งจากความเข้าใจของสังคมซึ่งนำสถานภาพการทำงานมาใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบนี้ ทำให้การเข้าสู่ความสูงอายุถูกนำไปผูกติดกับอายุที่บุคคลหยุดทำงานหรือเกษียณอายุจากการทำงานภายใต้แนวคิด “อายุทางสังคม” วัยสูงอายุ ครอบคลุม ช่วงวัยที่สาม หรือ ช่วงวัยที่สี่ของชีวิตบุคคลแต่ละคน โดยช่วงวัยที่สาม หมายถึง ช่วงวัยของโอกาสใหม่ๆ ในชีวิตและความเป็นอิสระจากภาระการงานและครอบครัว ในขณะที่ช่วงวัยที่สี่ หมายถึง วัยที่สุขภาพเริ่มเป็นปัญหามากขึ้น ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ถดถอย บุคคลเริ่มมีการสูญเสียความสามารถในการพึ่งพิงตนเอง และต้องการการสนับสนุนหรือการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น (Uotinen, 2005 ใน รศรินทร์ เกรย์, อุมารณ ภัทร วาณิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556, น. 9)

โดยทั่วไปบทบาทและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมมักถูกจำกัดให้ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรง เกิดภาวะความเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย การสื่อสารกับคนทั่วไปทำได้ลำบาก มีผลให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ในบ้าน และมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์ หמדคุณค่าเป็นภาระให้ลูกหลาน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเอง หรือเป็นที่พึ่งให้สมาชิกในครอบครัว ต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับการช่วยเหลือ และถ้าผู้ใกล้ชิดไม่ให้ความสนใจ จะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรง ถึงขั้นทำร้ายตนเองได้ (สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2, 2558, น. 23)

นอกจากเกณฑ์ต่าง ๆ ของความเป็นผู้สูงอายุที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ยังมีการแบ่งประเภทของผู้สูงอายุตามช่วงอายุและตามความสามารถเพื่อการดูแล ดังนี้

1) แบ่งตามช่วงอายุ

ในรายงานขององค์การสหประชาชาติได้จำแนกประเภทผู้สูงอายุตามช่วงอายุเป็น 2 กลุ่มอายุ กลุ่มแรก คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป (Older persons) และกลุ่มที่สองคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (Oldest-old persons)

ในเชิงข้อมูลสถิติของประเทศไทยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ

(1) ผู้สูงอายุวัยต้น อายุ 60-69 ปี โดยทั่วไปเป็นช่วงที่ยังแข็งแรง มีพลังและช่วยเหลือตนเองได้ มีการเกษียณอายุ ปรับตัวยังเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม

(2) ผู้สูงอายุวัยกลาง อายุ 70-79 ปี โดยทั่วไปเริ่มเข้าสู่วัยเสื่อมทางร่างกาย เริ่มเจ็บป่วย ร่างกายเริ่มอ่อนแอ มีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรัง เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง

(3) ผู้สูงอายุวัยปลาย อายุ 80 ปีขึ้นไป โดยทั่วไปเข้าสู่วัยเสื่อมทางร่างกาย เจ็บป่วยบ่อยขึ้น อวัยวะเสื่อมสภาพ อาจมีภาวะทุพพลภาพ ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมยากขึ้น ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าวัยที่ผ่านมา

2) แบ่งตามความสามารถเพื่อการดูแล

การจำแนกกลุ่มผู้สูงอายุโดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เพื่อการคัดกรองและตรวจประเมินให้เหมาะสมกับการดำเนินงานดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2559, น. 6-7) ดังนี้

(1) ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่พึ่งตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชนและสังคมได้

(2) ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่ดูแลตนเองได้บ้าง ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง

(3) ผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่พึ่งตนเองไม่ได้ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ พิจารณา หรือทุพพลภาพ

ทั้งนี้ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน และผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียงถูกจัดได้ว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยปี 2558 ระบุว่าจำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มติดสังคมคิดเป็น 79.5% ของผู้สูงอายุทั้งหมด รองลงมาคือกลุ่มติดบ้านคิดเป็น 19.0% และกลุ่มติดเตียงคิดเป็น 1.5% (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2558, น.41)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา จากพัฒนาการก้าวหน้าทางด้านการสาธารณสุข สุขอนามัยและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทย อายุเฉลี่ยของคนไทยยืนยาวขึ้น คนที่อายุ 60 ปีแล้วแต่ก็ยังคงแข็งแรง ไม่แก่ชรา ยังมีคุณค่า มีพลัง ยังทำงานเป็นผู้ผลิต มีกำลังความสามารถทำงานต่าง ๆ ได้อยู่ จึงมีข้อเสนอแนะให้ขยายอายุของผู้สูงอายุจาก 60 ปีให้สูงขึ้นเป็น 65 ปี (ความเห็นของศ.ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล ในศรีรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณนพเก้า, 2556, น. iv-v)

ในประเด็นนี้มีข้อเสนอในหลายประเทศทั้งที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาให้มีการขยายเกณฑ์อายุเริ่มต้นเป็นผู้สูงอายุนี้ออกไปเพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณปัจจุบัน ประเทศญี่ปุ่นยึดถือหลายแนวคิดว่าวันตกตามเกณฑ์กำหนดเกษียณอายุ (retirement age) หรืออายุที่บุคคลทั่วไปหยุดทำงาน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบสวัสดิการ สิทธิประโยชน์สำหรับกลุ่มประชากรวัยสูงอายุซึ่งมีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ความสามารถในการทำงานลดลง ส่วนใหญ่มักถูกอ้างอิงหรือตกลงไว้ที่เกณฑ์อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป แม้ในบางกรณีอาจไม่ได้กำหนดอย่างเป็นทางการหรือระบุชัดเจนทางกฎหมาย (ศรีรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณนพเก้า, 2556, น. 6)

โดยมีข้อสังเกตว่าในระดับสากลดัชนีอายุโดยทั่วไปของการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุตามที่ปรากฏในรายงาน งานวิจัยต่าง ๆ ใช้เกณฑ์อายุตั้งแต่ 60 ปีเป็นสำคัญ สำหรับเกณฑ์อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปมักจะเกี่ยวข้องกับข้อพิจารณาเกณฑ์อายุและความสามารถที่พ้นจากวัยแรงงานเข้าสู่วัยเกษียณ ซึ่งเชื่อมโยงกับข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้องกับอัตราส่วนการพึ่งพิงและอัตราส่วนการเกื้อหนุน ซึ่งแตกต่างจากของประเทศไทยที่ใช้เกณฑ์อายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป

2.2.2 ความคาดหวังและความต้องการของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับความกตัญญู

1) ความคาดหวังของผู้สูงอายุ

ในงานวิจัยของมัลลิกา มัติโก และคณะ (2542) พบว่า ความคาดหวังของผู้สูงอายุในบั้นปลายชีวิต คือ การให้บุตรหลานดูแลเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง การได้รับการปฏิบัติด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เงิน และการหมั่นมาเยี่ยมผู้สูงอายุบ่อยๆ และการดูแลในยามเจ็บป่วย ส่วนในด้าน การให้บุตรเคารพเชื่อฟังนั้น ได้แก่ หากเห็นผู้สูงอายุก็ควรยกมือไหว้ ทักทาย ถามทุกข์สุข มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ

ความคาดหวังเป็นสิ่งที่คนเราต้องการให้สิ่งนั้นเป็นไปตามที่เราคิดไว้ ตัวบุคคลย่อมต้องการสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต อย่างน้อยก็ปัจจัย 4 เมื่อได้ตามต้องการแล้ว โดยธรรมชาติก็จะมีความต้องการอย่างอื่นไปเรื่อย ๆ จนเป็นที่พึงพอใจ โดยความคาดหวังและความพึงพอใจในสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นไปในทางบวกหรือทางลบก็ได้ ซึ่งก็แล้วแต่ความคาดหวังและความพึงพอใจของแต่ละคน ความคาดหวัง จึงเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งจะมีปฏิกริยาบางสิ่งกระตุ้นให้เกิดความต้องการ โดยปฏิกริยาจะตอบสนองจนถึงจุดความพอใจของความต้องการนั้นๆ และความต้องการจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ หากไม่ได้รับความพอใจของความต้องการนั้น ๆ ทั้งนี้ความต้องการของแต่ละบุคคลจะไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น.8)

โดยความคาดหวังของบุคคลนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย ที่สำคัญคือ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ซึ่งสังคมไทยได้ปลูกฝังกันมานาน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ คือ การเชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ การกตัญญูรู้คุณ ดังนั้น ผู้สูงอายุและลูกหลานต่างก็มีความคาดหวังต่อกันและกัน ผู้สูงอายุมีความคาดหวังต่อการปฏิบัติตัวของลูกหลานต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องเคารพยกย่อง การเชื่อฟัง และเคารพผู้ใหญ่ การกตัญญูรู้คุณตนเอง ส่วนลูกหลานก็มีความคาดหวังการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุต่อตนว่า แสดงความห่วงใย ให้คำแนะนำ ความคิดเห็น เป็นที่เคารพของครอบครัว ฯลฯ

วรรณลักษณ์ เมียนเกิด (2549) ได้ศึกษาความคาดหวังของผู้สูงอายุในการพึ่งพิงบุตร และความคาดหวังในการกระทำตามบทบาทของบุตร ในส่วนแรกคือ ความคาดหวังของผู้สูงอายุในการพึ่งพิงบุตร พบว่า ความคาดหวังที่มากที่สุด คือ

(1) ความคาดหวังในการพึ่งพิงบุตรได้ในยามแก่เฒ่า ซึ่งหมายถึง การดูแล ช่วยเหลือ การให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ซึ่งมักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือสามารถช่วยเหลือตนเองได้บ้างเล็กน้อย อาศัยเพียงลำพัง บุตรหลานอยู่ห่างไกล หรือมีบุตรหลานอาศัยอยู่ด้วยแต่ไม่สนใจผู้สูงอายุ โดยความคาดหวังของผู้สูงอายุในการพึ่งพิงบุตรในระดับที่ลดลงคือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่แน่ใจว่าบุตรหลานจะเลี้ยงดูตน กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้และบุตรหลานบางคนก็ยังพึ่งพิงตนเองอยู่ กลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ เนื่องจากยังเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร และต้องการดูแลตนเองเพราะบุตรไม่เอาใจใส่และรับผิดชอบต่อพ่อแม่เท่าใดนัก

(2) ความคาดหวังด้านการเงินและเครื่องใช้ คือ ต้องการให้บุตรหลานสนับสนุนด้านการเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายส่วนตัวเล็กๆ น้อยๆ รวมถึงการให้สิ่งของ

(3) ความคาดหวังให้บุตรหลานกลับมาเยี่ยมในช่วงเทศกาล บุตรหลานที่อยู่ไกลให้กลับมาเยี่ยม หรือมาทำงานที่บ้าน ไถ่ถามทุกข์สุข

ปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวัง ได้แก่ สุขภาพของผู้สูงอายุ สถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุ ความสามารถในการช่วยเหลือตนเองได้ของผู้สูงอายุ การศึกษาและลักษณะอาชีพของบุตร เป็นต้น ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า ในอดีตผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความคาดหวังพึ่งพิงบุตรในระดับมาก แต่เมื่อบุตรตอบแทนกลับมาโดยที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังและความต้องการได้ทั้งหมดจึงเกิดความผิดหวัง น้อยใจ และนำไปสู่ความเคียดชังต่อสภาพความเป็นจริง อีกประการหนึ่งคือ ผู้สูงอายุบางคนกลัวบุตรหลานจะทอดทิ้งเมื่อตนเองดูแลตัวเองไม่ได้ ก็จะใช้วิธีช่วยงานบ้าน ช่วยงานธุรกิจของบุตรหลาน ผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สินก็จะยังไม่ถ่ายโอนทรัพย์สินดังกล่าวให้บุตรหลานทั้งหมด แต่จะเก็บมรดกที่มีเหลืออยู่ส่วนสุดท้าย เช่น บ้านที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของและอาศัยอยู่ยังไม่ยอมมอบให้แก่ใคร แต่จะมอบให้กับบุตรหรือคนที่ดูแลตนในวาระสุดท้ายของชีวิต เป็นต้น

ในส่วนที่สอง คือ ความคาดหวังในการกระทำตามบทบาทของบุตร พบว่า ความคาดหวังของผู้สูงอายุที่มากที่สุด คือ ให้บุตรเคารพเชื่อฟัง รับฟังการตักเตือน เห็นคุณค่า ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ รองลงมาคือคาดหวังให้บุตรประพฤติตนดี เป็นคนดีและเป็นที่ยอมรับของสังคม

2) ความต้องการของผู้สูงอายุ

ในสภาพการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของผู้สูงอายุสามารถชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการจำเป็นอยู่ไม่น้อย ตามทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของมาสโลว์ (Maslow's theory) มาสโลว์ได้อธิบายทฤษฎีว่าแต่ละบุคคลจะมีลำดับขั้นของความต้องการไม่เหมือนกัน การพยายามทำเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการจะเป็นแรงจูงใจทำให้ส่งผลต่อพฤติกรรมบุคคลนั้น ๆ ซึ่งมาสโลว์ได้กล่าวถึงความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการทางกาย ความปลอดภัย ความรัก การมีคุณค่าในตนเองและการยอมรับจากผู้อื่น ตามลำดับขั้น เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการในระดับหนึ่ง เขาจะพยายามที่จะแสวงหาความต้องการในระดับที่สูงขึ้น ฉะนั้นเมื่อบุคคลมีอะไรมากขึ้น ผู้สูงอายุจึงต้องการที่จะเป็นผู้ที่มีอำนาจในตนเอง ความเป็นอิสระ ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้างและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป (นราธิป หมาดสตูล, กมลวรรณ ชูทอง, เกษณี เกษสุริยงค์, จุฑามาศ บริรักษ์และนิภาพร บุญนา. 2554, น. 15)

ความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุอาจอยู่นอกเหนือสิทธิของผู้สูงอายุที่บัญญัติรับรองไว้ในกฎหมาย ได้แก่การเข้าถึงบริการสาธารณสุข การดูแลสุขภาพ การมีปัจจัย 4 สิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ การมีงานทำหรือมีรายได้เลี้ยงชีพ การเข้าถึงบริการขนส่งสาธารณะ การคุ้มครองและป้องกันมิให้ผู้สูงอายุได้รับอันตราย ถูกกระทำรุนแรงด้วยประการทั้งปวง การสนับสนุนช่วยเหลือจากคนต่างวัย โดยหลักการแล้วการจัดหาสิ่งที่คุณสูงอายุต้องการและอย่างเพียงพอจะทำให้เกิด “ความพึงพอใจ” และส่งผลให้เกิดการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ทั้งนี้สามารถจำแนกความต้องการของผู้สูงอายุ ได้เป็น 4 ประการ คือ

(1) ความต้องการด้านร่างกาย เช่น ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ความปลอดภัย

(2) ความต้องการด้านจิตใจ เช่น ความต้องการความรักและเอาใจใส่ การเคารพยกย่องจากบุตรหลาน ต้องการเพื่อนและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เข้าวัดฟังธรรม ฟังวิทยุ ท่องเที่ยว ทำงานอดิเรก

อย่างไรก็ตามโดยส่วนมากผู้สูงอายุต้องการการดูแลเอาใจใส่ทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งโดยทั่วไปมักจะต้องเป็นความรับผิดชอบของครอบครัว แต่มีหลายปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวไม่ให้การดูแลเอาใจใส่ได้ อย่างเช่น ภาวะเจริญพันธุ์ต่ำและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมเมืองและวัตถุนิยมอย่างรวดเร็วทำให้ความผูกพันดั้งเดิมของครอบครัวน้อยลงไป การอุปการะดูแลถูกมองว่าเป็นภาระมากขึ้น

(3) ความต้องการทางสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในสังคม ชุมชน การใช้สติปัญญาและประสบการณ์ ตามทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เห็นว่า เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น สถานภาพและบทบาททางสังคมจะลดลง แต่บุคคลยังมีความต้องการทางสังคมเหมือนบุคคลในวัยกลางคน ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อความสุขและการมีชีวิตที่ดี เช่นเดียวกับวัยผู้ใหญ่ และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนเองสนใจได้ (นอกเหนือจากกิจกรรมที่บุคคลปฏิบัติต่อตนเอง) นั่นคือกิจกรรมที่บุคคลปฏิบัติต่อเพื่อนฝูง ต่อสังคม หรือชุมชน ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุปฏิบัติจะทำให้รู้สึกว่าคุณค่า เป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้นการมีกิจกรรมที่พอเหมาะกับวัยของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็น โดยคำนึงถึงสภาพสังคมปัจจุบันที่ทันสมัยและเปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้ผู้สูงอายุก้าวตามไปไม่ทัน จึงควรมีการเชื่อมโยงบุคคลแต่ละวัยแต่ละยุค (Intergeneration Linkage)

(4) ความต้องการด้านเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการความมั่นคงทางการเงิน มีงานทำ มีรายได้ ต้องการลดการพึ่งพาผู้อื่น และยังสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติ (Roe. B. et al., 2001:389) ประชากรผู้สูงอายุพึ่งพาการสนับสนุนทางการเงินจากหลายแหล่ง อย่างเช่น ครอบครัว และโครงการสาธารณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือสินทรัพย์ ฯลฯ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นดังต่อไปนี้ (United Nations Populations Fund, 2016)

- นโยบายที่ใช้กับคนต่างวัยเพื่อส่งเสริมการดูแลเอาใจใส่ ทำความเข้าใจร่วมกัน และนำไปสู่การช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนที่มีอายุน้อยกว่า และวัยหนุ่มสาว
- ปรับเปลี่ยนความคาดหวังของสังคมต่ออายุงาน อายุเกษียณของผู้สูงอายุ หรือบทบาทส่วนบุคคลและส่วนรวมของผู้สูงอายุ ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่าในหลาย ๆ สังคม มีผู้สูงอายุบางส่วนที่ยังคงมีความสามารถและกระตือรือร้นมากขึ้นในการทำงาน การหาเงินเลี้ยงชีพตนเองและมีบทบาทต่าง ๆ สังคม

ความต้องการเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุโดยพิจารณาจากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มีหลายมิติด้วยกันประกอบไปด้วย ร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ* โดยสรุปดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงความต้องการในวัยผู้สูงอายุ

ประเภทความต้องการ	รายละเอียด
ด้านร่างกาย	<ol style="list-style-type: none"> 1) ต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ 2) ต้องการมีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด 3) ต้องการที่อยู่อาศัยที่สะอาด อากาศดี สิ่งแวดล้อมดี 4) ต้องการอาหารการกินที่ถูกสุขลักษณะตามวัย 5) ต้องการมีผู้ดูแลช่วยเหลือให้การพยาบาลอย่างใกล้ชิดเมื่อยามเจ็บป่วย 6) ต้องการได้รับการตรวจสุขภาพ และการรักษาพยาบาลที่สะดวก รวดเร็ว ทันที 7) ต้องการได้รับการรักษาพยาบาลแบบให้เปล่าจากรัฐ 8) ความต้องการได้พักผ่อน นอนหลับอย่างเพียงพอ 9) ความต้องการบำรุงรักษาร่างกาย และการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ 10) ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ
ด้านจิตใจ	<p>ต้องการการยอมรับ และเคารพยกย่องนับถือ และการแสดงออกถึงความมีคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยสมาชิกในครอบครัว สังคมของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะสนใจสิ่งแวดล้อม เฉพาะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ และตรงกับความต้องการของตนเองเท่านั้น</p>
ด้านสังคม	<ol style="list-style-type: none"> 1) ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น 2) ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว สังคมและหมู่คณะ 3) ต้องการช่วยเหลือสังคมและมีบทบาทในสังคมตามความถนัด 4) ต้องการการสนับสนุน ช่วยเหลือจากครอบครัว และสังคมทั้งทางด้านความเป็นอยู่รายได้บริการจากรัฐ 5) ต้องการมีชีวิตร่วมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคม 6) ต้องการลดการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง ไม่ต้องการความเมตตาสงสาร (ที่แสดงออกโดยตรง) 7) ต้องการประกันความชราภาพ
ด้านเศรษฐกิจ*	<ol style="list-style-type: none"> 1) ต้องการเบี้ยยังชีพ 2) ต้องการมีงานทำ และหาเงินเลี้ยงชีพได้ 3) ต้องการการประกันรายได้ 4) ต้องการความมั่นคงทางการเงิน

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัย. (ม.ป.ป.). ใน สุภาวดี พุฒิน้อย (2556)

หมายเหตุ : ด้านเศรษฐกิจ* เพิ่มเติมโดยคณะผู้วิจัย

2.2.3 การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ

จากการที่แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์เตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ มาตรการสำคัญประการหนึ่ง คือ การปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

ความหมายของคำว่า “คุณค่า” ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คือ สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2554) โดยทั่วไปมนุษย์ย่อมมีคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวเอง นั่นคือ คนในแต่ละวัยย่อมมีคุณค่า คุณประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมอง ทัศนคติ และวิธีคิดที่จะทำให้เรามองเห็นคุณค่าของคนแต่ละวัย แต่ละปัจเจกชนนั้นๆ หรือไม่ เพียงใด

การทำความเข้าใจต่อคุณค่าของผู้สูงอายุนั้นมีความสำคัญพอๆ กับการทำความเข้าใจต่อการมองเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุเพราะเป็นภาพสะท้อนของบุตร หลาน ครอบครัว ผู้ที่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดู ชุมชน สังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ การที่ผู้สูงอายุไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และจำเป็นต้องเป็นภาระให้กับคนอื่น ๆ ทั้งลูกหลานและสังคม ผู้สูงอายุอาจจะถูกมองว่าอยู่อย่างไร้คุณค่าได้ แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุมีคุณค่าในตนเองมากมาย การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในยุคสมัยของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนำไปสู่การประเมินว่าผู้สูงอายุและคนรุ่นหลังจะสามารถอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความกตัญญูได้มากน้อยเพียงใด

1) คุณค่าผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณาถึงมุมมองของตัวผู้สูงอายุเองในเรื่องของคุณค่าของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุเองเห็นว่า ทุกคนมีคุณค่า คนที่ยังมีชีวิตอยู่ทุกคน ไม่ว่าจะสูงวัยหรือมีอายุมากสักเพียงใด ยังคงมีโอกาสสร้างคุณค่าให้กับตนเอง หรือเป็นคนที่มีค่าของคนอื่นได้ โดยคุณค่าของผู้สูงอายุจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขดังต่อไปนี้ (ปริชา อุโยคิน และคณะ, 2541; วิภา ศิริสุข และคณะ, 2542; มัลลิกา มัติโก และคณะ, 2542 ใน รศรินทร์ เกรย์, อุมารณ ภัทรวานิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556, น. 18)

(1) มีคุณค่าเพราะเกิดมานาน มีประสบการณ์มาก สามารถถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ไปให้ลูกหลานได้ประสบการณ์ที่มีอยู่ย่อมเป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อคนรุ่นหลัง

(2) มีคุณค่าเพราะความดี ทั้งนี้ความดีเกิดจาก การมีศาสนา การทำบุญทำทานที่วัด การอยู่ในศีลในธรรม มีเมตตากรุณา จนถึงปฏิบัติตัวไม่ให้เป็นที่รำคาญของลูกหลาน เช่น ไม่พูดมาก ไม่พูดเพื่อจ้อและเป็นคนใจดี มีคนนับถือ

(3) มีคุณค่าเพราะมีโภคทรัพย์ หรือทรัพย์สินเงินทอง หรือสมบัติที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของประเด็นนี้มีความคิดความเชื่อว่า “คนทั่วไปจะเห็นคุณค่าของคนแก่ถ้าเป็นผู้ที่มีสมบัติ” ดังนั้นคนแก่คนใดที่มีสมบัติก็จะมีคุณค่า คนแก่ที่ไม่มีสมบัติ มีฐานะยากจนก็ไม่มีคุณค่า เพราะลูกหลานไม่สนใจ

(4) มีคุณค่าเพราะมีบุญคุณ จากการที่ผู้สูงอายุมีสถานภาพความเป็นพ่อแม่ จึงมีบุญคุณด้วยการให้กำเนิด อบรมเลี้ยงดูลูกๆ มา

(5) มีคุณค่าเพราะยังทำประโยชน์ให้กับครอบครัวและสังคมได้

(6) มีคุณค่าเพราะเป็นที่พึงพอใจ แม้ผู้สูงอายุจะทำอะไรไม่ได้ ไม่มีประโยชน์ในการช่วยงานต่างๆ ไม่มีเงินทองทรัพย์สินสมบัติ แต่ผู้สูงอายุก็ยังเชื่อว่าตนเองมีคุณค่าทางจิตใจให้ลูกหลานได้

(7) มีคุณค่าเพราะมีคนให้คุณค่า เช่น ลูกหลานให้ค่าด้วยการปฏิบัติที่แสดงความเคารพ เอาใจใส่ ดูแลปรนนิบัติ

เมื่อพิจารณาคคุณค่าในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ การดึงคุณค่าทั้งที่มีอยู่เดิมและที่ถูกสร้างขึ้นในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุออกมาใช้ สามารถสรุปคุณค่าของผู้สูงอายุที่มองเห็นได้จากงานศึกษาวิจัยได้ดังนี้ คือ ผู้สูงอายุมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ สืบทอด ถ่ายทอด ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี การสร้างปลูกฝังภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ท้องถิ่น การสร้างสังคมและคนรุ่นใหม่ การเลี้ยงดูบุตรหลาน คุณค่าในทางจิตใจและการเป็นเสาหลักของครอบครัว ในทางเศรษฐกิจ คุณค่าจากทักษะความสามารถในการเผชิญและแก้ปัญหา (อรทัย อาจอ่ำ, 2553 อ่างใน สุชาติดา ทวีสิทธิ์และสรวีย์ บุญยมานนท์, 2553, น. 174-175)

(1) **คุณค่าในทางประวัติศาสตร์** ผู้สูงอายุมีคุณค่าในแง่ของการสร้างประวัติศาสตร์ การสืบทอด การบอกเล่าประวัติศาสตร์หรือการให้ข้อมูลที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจสังคมปัจจุบัน หรือคุณค่าในการเชื่อมต่อสังคมอดีตเข้ากับปัจจุบัน ทำให้สังคมเกิดการคงอยู่ ไม่ล้มหาย หรือสูญสลายไปตามกาลเวลา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพีไล เลิศวิชา, 2537)

(2) **คุณค่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** อาทิเช่น กรณีกิจกรรมของค่ายผู้เฒ่าทะเลสาบในจังหวัดสงขลาที่มีบทบาทอย่างมากรวมทั้งรวมพลังความคิดเติมเต็มความรู้เรื่องทะเลสาบซึ่งจะนำไปสู่การสามารถกำหนดทิศทางนโยบายการพัฒนาทะเลสาบอย่างบูรณาการแท้จริง โดยการให้ผู้สูงอายุในท้องถิ่นได้สะท้อนความรู้ที่ฝังลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตในอดีตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาโดยที่พวกเขาไม่มีโอกาสได้รับรู้มาก่อน ไม่เคยถามชาวบ้าน ส่งผลต่อการขับเคลื่อน กลุ่ม องค์กร และชุมชน ในการดูแลฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาาร่วมกันในปัจจุบันและต่อไปในอนาคต (คณิตา ศรีประสม และคณะ, 2549)

(3) **คุณค่าในการอนุรักษ์ สืบทอด ถ่ายทอด ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี** อาทิเช่น การละเล่นพื้นบ้าน เพลงและดนตรีพื้นบ้าน การสืบทอดตำนานพื้นบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน คติธรรมในท้องถิ่น งานจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรมทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนา เทคนิควิธีทางศิลปะ ฯลฯ

(4) **คุณค่าในการสร้างและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ท้องถิ่น** การที่ผู้สูงอายุสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ในท้องถิ่นจนเกิดเป็นภูมิปัญญาและองค์ความรู้เฉพาะ จึงเป็นสติปัญญาให้กับสังคมไทย อาทิเช่น ในภาคเหนือ มีระบบเหมืองฝายที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตหรือกรณีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงที่มีระบบการเกษตรที่ไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติ การเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคนและธรรมชาติ หรือกรณีของสถาบันปวงผญาพายาว จังหวัดพะเยา ที่พยายามฟื้นฟูบทบาทและสร้างเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ ผ่านการสร้างองค์ความรู้ของท้องถิ่น ฯลฯ (สถาบันปวงผญาพายาว, ม.ป.ป. [ออนไลน์]) การใช้สมุนไพรของท้องถิ่นซึ่งเป็นภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อนๆ และผู้สูงอายุ เป็นภูมิ

ปัญหาของการดูแลสุขภาพที่ผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตประจำวัน แทรกซึมอยู่กับวิถีชีวิตนับแต่เกิดจนตาย ที่อาจแยกไม่ได้ว่าเป็นอาหารหรือยา จึงกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งเหล่านี้ยังเป็นภูมิปัญญาแห่งการพึ่งตนเองในทุกภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีคุณค่าในการปลูกฝังวิถีในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง โดยการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับชีวิต ให้กับคนต่างรุ่นและคนรุ่นใหม่ ฯลฯ เมื่อมีการมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมถ่ายทอด เผยแพร่ อบรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ท้องถิ่น อันเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติให้กำลังใจแก่ผู้สูงอายุ และการใช้คุณค่าของผู้สูงอายุให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอีกด้วย

(5) **คุณค่าในการเลี้ยงดูบุตรหลาน** การแบ่งเบาภาระของบุตรหลานที่จำเป็นต้องย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น เนื่องจากครอบครัวจำนวนมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะครอบครัวของแรงงานอพยพ ต้องอาศัยปู่ย่า ตายาย ในการเลี้ยงดูบุตรหลาน ซึ่งในทางประชากรศาสตร์เรียกครัวเรือนแบบนี้ว่า โครงสร้างครัวเรือนแบบข้ามรุ่น ซึ่งแนวโน้มการอยู่อาศัยแบบข้ามรุ่นนี้ มีเพิ่มมากขึ้น (จอห์น โนเดลและนภาพร ชัยวรรณ, 2552 ในอรทัย อาจอ่ำ, 2553, น. 175)

(6) **คุณค่าในทางจิตใจและการเป็นเสาหลักของครอบครัว** ผู้สูงอายุเป็นศูนย์รวมจิตใจ ความรัก ความเอาใจใส่ ความเอื้ออาทร ความอบอุ่นของบุตรหลาน สมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้องทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเล็กหรือครอบครัวใหญ่ ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมจากการรวมตัวของสมาชิกในครอบครัวในงานฉลองวันคล้ายวันเกิดผู้สูงอายุ เทศกาลประจำปี งานบุญต่าง ๆ

(7) **คุณค่าในทางเศรษฐกิจ** ในส่วนแรก คือ คุณค่าที่วัดได้จากการทำงาน รายได้ และการออมเงิน โดยผู้สูงอายุมีแนวโน้มในการทำงานมากขึ้นเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลานและสังคม และสามารถอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งอยู่กับปัจจัยสำคัญด้านอายุ การศึกษา การไม่ได้รับเงินบำนาญและเงินสนับสนุนจากบุตร การมีหนี้สิน ความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวัน และจำนวนโรคเรื้อรัง ส่วนคุณค่าจากการออมส่วนบุคคลและการออมแบบผูกพันระยะยาวในกองทุนต่าง ๆ ซึ่งเป็นเงินจำนวนมากที่สามารถนำไปสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ และความมั่นคงให้แก่ตลาดเงิน ในส่วนที่สอง คือ คุณค่าแฝงของผู้สูงอายุในลักษณะที่เป็นทุนมนุษย์ ที่ส่งเสริมประสบการณ์และความชำนาญจนสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลัง และดำรงศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยรวม แต่อาจประเมินได้ยาก (กุศล สุนทรธาดา ใน สุชาติ ทวีสิทธิ์และ สวรัย บุญยมานนท์, 2553, น. 65)

(8) **คุณค่าจากทักษะความสามารถในการเผชิญและแก้ปัญหา** มีผลงานวิจัยด้านนี้พบว่าผู้ที่อยู่ในวัย 60 ปีขึ้นไปมีความรอบรู้ โดยเฉพาะรู้จักวิเคราะห์ หรือเสนอวิธีแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทั้งในระดับชุมชนและระดับบุคคล โดยมีมุมมอง ความคิดที่ชาญฉลาดตามวัย ใช้ความมีเหตุผลในระดับที่สูงกว่าและหลากหลายกว่า ใช้การประนีประนอม และเห็นถึงข้อจำกัดด้านความรู้ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุได้รับมอบหมายให้มีบทบาทหลักทางสังคมในการตัดสินใจทางกฎหมาย การให้คำปรึกษา และการเจรจาตกลงระหว่างกลุ่ม (Nisbett et al, 2010, Abstract)

คุณค่าของผู้สูงอายุต่อครอบครัว ชุมชนและสังคมเป็นคุณค่าในเชิงนามธรรม ไม่อาจคิดเป็นมูลค่าได้ ไม่สามารถประเมินค่าเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ อาทิเช่น การเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นเสาหลักของครอบครัว การดูแลเลี้ยงดูบุตรหลาน ให้การดูแลเอาใจใส่ต่อครอบครัว การเป็นอาสาสมัคร

การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ความรู้ประสบการณ์ไปสู่คนรุ่นต่อไป บทบาทการเป็นผู้นำ ผู้อาวุโส ศูนย์รวมจิตใจ คนกลางในการระงับความขัดแย้งในครอบครัว ชุมชน หรือแม้แต่ในสถานการณ์ฉุกเฉิน

2) การเห็นคุณค่า

การที่บุคคลหนึ่งเห็นคุณค่าของทั้งตนเองและของบุคคลอื่นนั้น ไม่ใช่แค่การมองด้วยสายตา แต่หมายถึงการเห็นด้วยจิตใจ ความรู้สึก ความเข้าใจซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีคามสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทัศนคติ และมีผลต่อพฤติกรรมที่บุคคลมีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ต่าง ๆ หากเป็นไปในทิศทางบวก เราย่อมปฏิบัติออกมาในทางบวก แต่หากเป็นไปในทิศทางลบ เราย่อมปฏิบัติออกมาในทิศทางลบ นั่นคือ การเห็นคุณค่าจึงมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ได้แก่ **ความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึก และพฤติกรรม** (Ajzen, L. and Fishbein, M., (1980) และ Eagly, A.H. (1993) อ้างใน เบญจมาศ ยศเสนา, 2559, น. 3-4)

วิไลพรรณ ศรีสงคราม และคนอื่นๆ (2549, น. 261-262) เสนอปัจจัย 4 ประการที่ก่อให้เกิดหรือสร้างการเห็นคุณค่าของบุคคล อันได้แก่

(1) ประสบการณ์โดยตรงและประสบการณ์ในอดีต

(2) ครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการเห็นคุณค่า มีผลต่อการเห็นคุณค่าอย่างมาก เช่น ถ้าพ่อแม่สอนให้เด็กทำอะไรด้วยตนเองก็เป็นการสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นกับเด็ก อีกตัวอย่างหนึ่งได้แก่ เมื่อพ่อแม่ที่เอาใจใส่ดูแล ปฏิบัติตนดีทางกาย วาจา ใจต่อผู้สูงอายุในครอบครัวย่อมทำให้ลูกๆ ซึมซับลักษณะการปฏิบัติในลักษณะเดียวกันต่อผู้สูงอายุในครอบครัวและภายนอกครอบครัวด้วย

(3) อิทธิพลของกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มวิชาชีพ กลุ่มสถาบันการศึกษา มีอิทธิพลต่อการเห็นคุณค่าในช่วงวัยรุ่น การเห็นคุณค่าของผู้ใหญ่ เป็นต้น

(4) สื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร ภาพยนตร์ รวมถึงสื่อสังคมออนไลน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ

ดังนั้น การเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้นในสังคมไทยจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่มีต่อผู้สูงอายุ โดยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล การอบรมสั่งสอนของครอบครัว อิทธิพลของกลุ่มทางสังคมและสื่อสารมวลชน

การเห็นคุณค่าในเชิงบวกช่วยให้บุคคลเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นไปของสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว พร้อมทั้งเป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลแสวงหาวิธีการป้องกันตนเองจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดูถูกตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง หรือช่วยในการปรับตัวเข้ากับสังคมบนพื้นฐานความคิดของตนเอง รวมทั้งประเมินค่าบุคคลอื่น โดยเปรียบเทียบกับคุณค่าของตน หากบุคคลใดก็ตามเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุย่อมช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามวัย เห็นถึงประโยชน์ และยอมรับบทบาทของผู้สูงอายุ (เบญจมาศ ยศเสนา, 2559, น. 4-5) ครอบครัวและสังคมต้องช่วยกันเตรียมความพร้อม ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกคนในสังคมไทยต้องหันมาใส่ใจและลงมือทำอย่างจริงจัง

สิ่งที่ควรระวัง คือ ทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุที่อาจเกิดขึ้นในคนบางกลุ่มในสังคมไทย คุณค่าของผู้สูงอายุที่เคยมีอยู่ในสังคมไทยอาจสั่นคลอนไปได้ คนไทยรุ่นใหม่กำลังซึมซับเอาความคิด

และวิถีการดำเนินชีวิตในแนวนิยมและบริโภคนิยม วิทยาการและเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งจำนวนผู้สูงอายุก็เพิ่มขึ้นอย่างมาก คนรุ่นใหม่อาจเปลี่ยนทัศนคติจากที่เคยมองว่าค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุที่เคยเป็นเหมือนการแสดงความกตัญญูทดแทน ไปถึงมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลาน ครอบครัว และสังคม (ปราโมทย์ ประสาทกุล และคณะ, 2558, น. 110) บุตรหลานหรือคนในครอบครัวขาดความตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ เพราะคิดว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของครอบครัว ครอบครัวจึงให้ความสนใจและความเข้าใจต่อผู้สูงอายุน้อย (อรทัย อาจอ่ำ, 2553 อังโน สุชาติ ทวีสิทธิ์และสรวัย บุญยมานนท์, 2553, น. 167) พหุวัยบางส่วนมองว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปและมีสภาพร่างกายที่ร่วงโรยตามกาลเวลา ไม่แข็งแรง ขี้บ่น และไม่เข้าใจลูกหลาน จึงให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุน้อยลงเพราะเกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น.198) ทัศนคติในเชิงลบเหล่านี้จึงทำให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุน้อยลงไป มีผลเท่ากับเป็นการบั่นทอนคุณค่าของผู้สูงอายุ

2.2.4 ค่านิยมความกตัญญู

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นได้ชี้ให้เห็นความคาดหวัง ความต้องการ และคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการพิจารณาที่ตัวผู้สูงอายุหรือมองผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง จากนั้นจึงพิจารณากว้างออกไปโดยเป็นการมองในบริบทของสังคม ซึ่งสะท้อนได้จากการเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และค่านิยมของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ

“ค่านิยม” คือ สิ่งที่บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2554) ค่านิยมเป็นตัวกำหนดสำคัญที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรงในฐานะที่เป็นตัวผลักดันให้พฤติกรรมโน้มเอียงในทางใดทางหนึ่ง เนื่องจากพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตัวนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือมาจากวัฒนธรรม สังคมแวดล้อม และประสบการณ์ของบุคคลนั้น ๆ เป็นหลักสำคัญ (สุนทรี โคมิน และสนิท สมัครการ, 2522, น.1) โดยทั่วไปแล้วค่านิยมมักจะส่งผลดีต่อสังคม เพราะเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมให้การยอมรับว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง เช่น ความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี (ชญาณีศวร์ กุศลรัตน์ นมณีพร และคณะ, 2555, น.1) ค่านิยมเหล่านี้จะแปรเปลี่ยนไปตามความต้องการของแต่ละบุคคลเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ทั้งนี้เห็นได้ว่า ค่านิยมมีความสำคัญดังต่อไปนี้ (วรางคนาง ชูแก้วและวรรณิ แกมเกต, 2553, น.13 และ วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น. 13-14)

(1) เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งมาจากการปลูกฝังบ่มเพาะมาจากผู้รู้รุ่น และบ่งบอกได้ถึงแนวทางหรือจุดยืนในการกระทำ การปฏิบัติตนในเรื่องต่างๆ ซึ่งอาจมาจากวิถีชาวบ้าน จารีต และกฎหมาย (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น. 15)

(2) เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมหรือแนวทางการกระทำในชีวิตประจำวัน เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ทำให้ลังเล ไม่แน่ใจ ขัดแย้ง หรือจำเป็นต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง

(3) เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านที่สร้างสรรค์และด้านที่ทำลายแบบแผนการเลี้ยงดูและการอบรมของครอบครัวเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เพราะครอบครัวมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของเด็ก บุคลิกภาพ และค่านิยมที่บุคคลยึดถือย่อมมาจากอิทธิพลของการอบรมจากครอบครัว (บรรเทา กิตติศักดิ์, 2548, น. 46) รวมถึงผ่านการขัดเกลาจากโรงเรียน สถาบันการศึกษา ความเชื่อทางศาสนา ศีลธรรม ประเพณี วัฒนธรรม นอกจากนี้มาจากการขัดเกลาโดยทางอ้อม เช่น อภิปราย ปาฐกถา การอบรม ข้อมูลสารสนเทศ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะทั้งโดยการอ่านและการฟังตามสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โซเชียลมีเดีย สื่อออนไลน์ งานวรรณกรรม ภาพยนตร์ ละคร รวมถึงผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของผู้คนในสังคมในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ

ในส่วนของผู้สูงอายุ **ค่านิยมที่มีต่อผู้สูงอายุ** แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ค่านิยมที่มีลักษณะเป็นความเชื่อ และค่านิยมที่มีลักษณะที่ยึดถือปฏิบัติในสังคม (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น. 44-52)

อย่างแรกคือ **ค่านิยมที่มีลักษณะเป็นความเชื่อ** เกิดจากการที่บุคคลให้คุณค่ากับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีพื้นฐานจากคำสอนทางศาสนา เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วหรือมีเวรกรรม การเลี้ยงดูบิดามารดาที่สูงอายุจะได้บุญ เป็นมงคลแก่ชีวิต เมื่อเลี้ยงดูพ่อแม่หรือการไม่เนรคุณ ตอบแทนผู้มีพระคุณจะได้รับผลตอบแทน มีลูกหลานคอยเลี้ยงยามแก่เฒ่า ส่วนผู้ที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ที่สูงอายุ ตูตว่า ทอดทิ้งผู้มีพระคุณ มีเวรกรรมและต้องรับผลกรรมนั้นโดยไม่ต้องรอถึงชาติหน้า

ส่วน**ค่านิยมที่มีลักษณะที่ยึดถือปฏิบัติในสังคม** คือ ค่านิยมที่มีการแสดงออกด้านร่างกาย วาจา จิตใจของบุคคลที่เหมาะสมกับสถานการณ์และผู้สูงอายุ ได้แก่ การยึดหลักกตัญญู กตเวที การให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุ การให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ความเกรงใจและอ่อนน้อม ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ การให้ความเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอนและคำแนะนำของผู้สูงอายุ เอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น. 1)

ลักษณะของความกตัญญู หรือ Filial Piety พิจารณาได้จากความหมาย “กตัญญู” ซึ่งหมายถึง รู้อุปการะที่ท่านทำให้ รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวที และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวทีว่า ซึ่งประกาศคุณท่าน ซึ่งสนองคุณท่าน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2554) กตัญญูกตเวที หมายถึง รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน ซึ่งแยกออกเป็นสองคำสองความหมาย ได้แก่ กตัญญู คือ รู้คุณท่าน กตเวที คือ ตอบแทน หรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทีว่าโดยขอบเขตแยกได้เป็น 2 ระดับ คือ ต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว และต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551 : 2)

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญู รู้จักตอบแทนบุญคุณ เป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยรักษาและพยุ่งสังคมไทยไว้ ผู้ที่มีความกตัญญู คือ มีจิตสำนึกในคุณท่านและคิดตอบแทน ส่วนผู้ที่ไม่มีความกตัญญู คือ ไม่รู้คุณ หรือเนรคุณ หรืออกตัญญู ย่อมถูกมองหรือประณามว่าเป็นคนไม่ดี ไม่น่าคบหา ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ อันได้แก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์ควร

ปฏิบัติไม่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงต่อสัตว์และพืชด้วย ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย ลักษณะของคนมีความกตัญญูตามหลักพระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ (บุษกร วัฒนบุตร, 2560, น.80-81) ได้แก่

(1) กตัญญูขั้นสามัญ เป็นกตัญญูอย่างสามัญทั่วไปเป็นการรู้อุปการะคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทิตะ เป็นการตอบแทนคุณ เช่น การยอมรับว่าพ่อแม่มีพระคุณเพราะได้เลี้ยงดูมา ยอมรับว่าครูมีพระคุณ เพราะได้อบรมสั่งสอน

(2) กตัญญูขั้นสัตบุรุษ เป็นความกตัญญูขั้นสูง ได้แก่การรู้จักคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินความดีด้วยความดี และรู้จักนกระทั่งว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา

สังคมมนุษย์จะอยู่ด้วยกันด้วยความมั่นคง ยั่งยืนและรอดปลอดภัยได้ด้วยความกตัญญู ซึ่งทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะ อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญู เป็นบ่อเกิดความรักและความผูกพัน เช่น พ่อ-แม่-ลูก ครูกับศิษย์ ฯลฯ ความกตัญญูช่วยให้เกิดความเคารพนับถือเมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่ความเบิกบานสำราญใจ เกิดความสุข ความสบายใจ เกิดปัญญาที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการใช้ชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป (บุษกร วัฒนบุตร, 2560, น.83)

นอกจากนี้กตัญญูกตเวทิตะยังเป็นศีลธรรมที่เป็นความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของบุคคลว่าการกระทำในลักษณะใดจึงจะถูกต้องเหมาะสมด้วยจิตตั้งมั่นในคุณความดี ศีลธรรมมีความมุ่งหมายและคุณค่าที่สูงกว่ากฎหมาย ศีลธรรมเป็นกรอบให้คนเรายึดถือปฏิบัติด้วยความสำนึกมาจากจิตใจ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงกฎหมาย กฎระเบียบ ไม่ว่าจะมีกฎหมายระบุไว้ว่าผิดหรือไม่ก็ตาม การผิดศีลธรรมย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้ทำผิด ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของแต่ละบุคคล โดยหลักทางศีลธรรมนั้นแม้คิดร้าย คิดในสิ่งที่ไม่ดีงามถือว่าผิดศีลธรรมแล้ว และยิ่งแสดงออกเป็นการกระทำตามที่คิดยิ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อศีลธรรมมากขึ้นไปอีก ซึ่งผลร้ายอาจไปเกิดขึ้นกับบุคคลอื่นและสังคม

ความกตัญญูต่อพ่อแม่* ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ เป็นหนึ่งในค่านิยมหลัก 12 ประการของคนไทย ตามนโยบายคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งถูกกำหนดขึ้นจากสิ่งที่ยังเป็นปัญหาสำหรับคนไทยและประเทศไทย ซึ่งต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วนและได้รับความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในทุกระดับชั้น ทุกเพศ ทุกวัย เพื่อจะสร้างสรรค์ประเทศไทยให้เข้มแข็ง (คำแถลงของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาผ่านรายการโทรทัศน์คืนความสุขให้คนในชาติ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2557)

ภาพที่ 2.4 ค่านิยมหลัก 12 ประการตามนโยบายคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.)

หมายเหตุ กระทรวงศึกษาธิการได้นำมาแต่งเป็นบทกลอน ส่งไปยังทุกโรงเรียนให้เด็กท่องจำ อายานและนำไปปฏิบัติตาม

ตั้งแต่โบราณกาล คนจีนโบราณนั้นได้รับการเลี้ยงดูและปลูกฝังสืบทอดต่อ ๆ กันมารุ่นต่อรุ่นตามหลักปรัชญา “ขงจื้อ³” (Confucianism) จนได้ชื่อว่าประสบความสำเร็จในชีวิตสูง ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเชื้อชาติหนึ่ง แม้แต่คนจีนในไทย ให้ยึดมั่นในปรัชญาและหลักคำสอนของขงจื้อในการดำเนินชีวิตและการทำธุรกิจ ที่สำคัญได้แก่ ซื่อสัตย์-ซื่อตรง ขยันขันแข็ง ประหยัด ถ่อมตน ความถูกต้อง ความสมานฉันท์ (ทั้งกับครอบครัวและกับสังคมแม้มีความเห็นต่างกัน) ช่วยเหลือเกื้อกูล ถือชนบธรรมนิยม กงสี สัจจะวาจา การยอมรับความคิดเห็นคนอื่น “กตัญญู” และเมตตาธรรม (คำกล่าวของประพทธี ศุภรัตน์เมธี อดีตผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายเงินศึกษา มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ใน ASTVผู้จัดการออนไลน์, 2550)

ขงจื้อได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์สำคัญคนหนึ่งของโลก คำสอนของขงจื้อได้รับการยอมรับมากกว่าสองพันปี ปรัชญาของขงจื้อจะเน้นเกี่ยวกับศีลธรรมส่วนบุคคล จริยธรรมในการปกครอง ความถูกต้องเหมาะสมของความสัมพันธ์ในสังคม ความยุติธรรมและความบริสุทธิ์ใจ นอกจากนี้ขงจื้อยังให้ความสำคัญกับระบบครอบครัว และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หลักการ

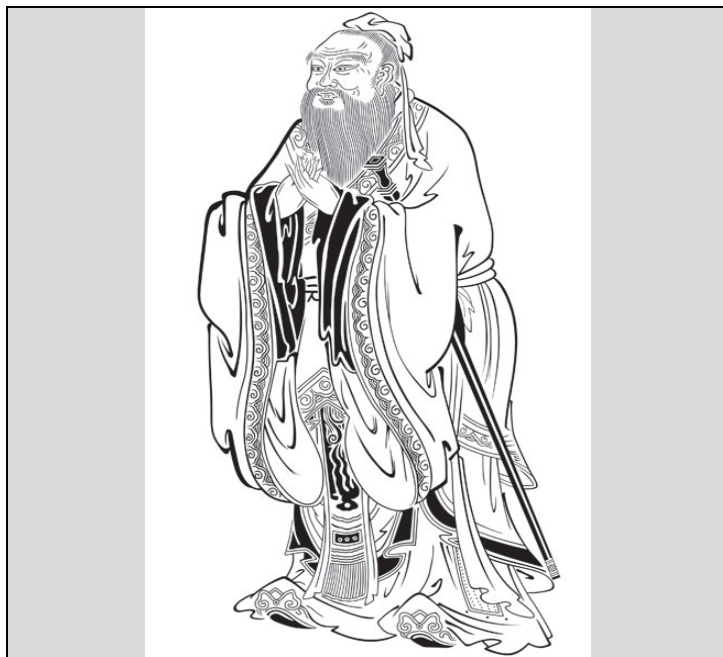
³ ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ปรากฏตัวสะกดชื่อด้วยวรรณยุกต์ต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นขงจื้อ ขงจื้อ ขงจื้อ ด้วยความเคารพในแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยจึงไม่ประสงค์จะแก้ไขวรรณยุกต์ให้เป็นอย่างเดียวกันในเนื้อหาข้อมูลที่ได้ค้นคว้ามาจากแหล่งต่างๆ ดังกล่าว โดยขอให้เข้าใจว่าหมายถึงปราชญ์เมธีชาวจีนคนเดียวกัน

สำคัญของคำสอนขงจื้อคือ “ความกตัญญู” ขงจื้อสอนว่า “อันว่าเยาวชนนั้น เมื่ออยู่ในครอบครัว ต้องกตัญญูต่อบิดามารดา แต่เมื่อไปข้างนอกต้องมีความสัมพันธ์ต่อผู้ที่อาวุโสกว่า พึงเป็นคนพุดน้อย แต่มีสัจจะวาจา น่าเชื่อถือ และให้ใกล้ชิดคนมีคุณธรรม เมื่อปฏิบัติได้ตั้งนั้นครบถ้วนแล้ว หากยังอยู่ในวัยที่สามารถกระทำได้ ก็ให้ศึกษาหาความรู้จากตำรับตำราอีก ขณะที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่ ให้ปรนนิบัติตามระเบียบประเพณี เมื่อถึงแก่กรรมให้ปลงศพด้วยการฝังตามระเบียบประเพณี และให้เซ่นไหว้ตามระเบียบประเพณี” เรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดานี้ นอกจากจะเป็นหลักสำคัญที่สุดของจริยธรรมในปรัชญาขงจื้อแล้ว ยังเป็นหลักสำคัญของจริยธรรมในศาสนาพุทธและศาสนาเต๋า ที่หลอมรวมกันอยู่ในสังคมไทยเช่นกัน (คำกล่าวของประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี อดีตผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายเงินศึกษา มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ใน ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2550)

ในคำสอนให้ลูกหลานกตัญญูต่อพ่อแม่มีพระคุณ เคารพเลี้ยงดูเมื่อท่านสิ้นชีวิต กระทำพิธีศพให้เหมาะสม สั่งเวรกราบบูชาวิญญานบรรพบุรุษ ขงจื้อได้พยายามเสนอหลักจริยศาสตร์ที่สอดคล้องกับสังคมและจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษได้เชื่อถือสืบต่อกันมา แบ่งเป็น 2 ระดับ ระดับปัจเจกบุคคลกับระดับสังคม ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีและหลักความสัมพันธ์ 5 ประการอันได้แก่

- (1) ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง
- (2) บิดามารดา กับ บุตรธิดา
- (3) สามีกับภรรยา
- (4) พี่กับน้อง และ
- (5) เพื่อนกับเพื่อน

โดยนำหลักมนุษยธรรมมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว และปฏิบัติตนเพื่อให้ถึงซึ่งจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางจริยศาสตร์ “เทียนหรือสวรรค์” (กรศิริ คตภูธร และ ชูชิต ชายทวีป, 2558, น. 12)

ภาพที่ 2.5 ปราชญ์เมธีชาวจีน “ขงจื้อ” (551 - 479 ปีก่อนคริสตศักราช)

ที่มา: สถาบันขงจื้อ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. (2558). “ปรัชญาความคิดขงจื้อ” สืบค้นจาก <http://www.ci.au.edu/th/index.php/about/2015-08-24-11-58-20>

ความกตัญญูตามปกติที่ทุกคนพึงปฏิบัติ คือ

- (1) ไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่พ่อแม่ เรียกว่า อัน หมายถึง ให้ความสงบสุขใจ
- (2) ช่วยรับภาระความทุกข์กังวลของท่าน เรียกว่า อ้วย หมายถึง ปลอบใจช่วยให้คลายทุกข์
- (3) ให้เสื้อผ้าอาหารด้วยกิริยาที่ยินดี เรียกว่า จิ้ง หมายถึง เคารพ
- (4) พ่อแม่โกรธว่า ไม่ซัดเคืองโกรธตอบ เรียกว่า ชุ่น หมายถึง โอนอ่อนไม่ซัดใจ

ท่านขงจื้อสอนธรรมะในข้อกตัญญูแก่ศิษย์ไว้ด้วยว่า ร่างกายตลอดจนปลายเท้าและเส้นผม ได้จากมารดาบิดา มีกลิ่นทำลาย นี่คือกตัญญูในเบื้องต้น สำรวมตนบำเพ็ญธรรม สร้างคุณงามไว้ในโลก เกียรติ ปราบกฎแก่มารดาบิดา นี่คือกตัญญูในเบื้องปลาย ฉะนั้นชายหญิงที่ได้รับธรรมะแล้วอย่าลืมรากฐานชีวิตที่ได้มา จงกตัญญูต่อพ่อแม่ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญธรรม (กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ชมรมจริยธรรม, ม.ป.ป.)

สำหรับแนวทางการสอนเรื่องความกตัญญู ปราชญ์ขงจื้อและผู้สืบทอดได้นำวิธีการเล่า 24 เรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับความกตัญญูน่าประทับใจมาเผยแพร่ตั้งแต่โบราณกาลมาถึงปัจจุบัน (กองทุนรอบรู้หมื่นฟ้า, 2554, 18 สิงหาคม [ออนไลน์]) ในแหล่งข้อมูลดั้งเดิมต่าง ๆ รวมถึงในรูปแบบออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่าย อาทิเช่น นิทาน 24 เรื่องแห่งความกตัญญู โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยโดย ท. เลียงพิบูลย์และอ่านโดยเพ็ญศรี อินทรทัต ซึ่งคนทั่วไปสามารถรับฟังได้จากช่องทางเว็บไซต์ออนไลน์ (ร. บุญนา, 2559, 19 ตุลาคม [ออนไลน์]) นอกจากนี้สังคมและชุมชน

ต่าง ๆ ในประเทศจีนในอดีตมักจะเฉลิมฉลองวันผู้สูงอายุ จัดการประกวดและมีเงินรางวัลให้กับ “บุตรที่ดี” การพิจารณาคุณสมบัติการรับเข้าทำงานและเลื่อนตำแหน่งจากคุณธรรมและความกตัญญูของบุคคลนั้น ๆ

ความกตัญญูนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับค่านิยมเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีลักษณะเป็นความเชื่อ (จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น) ซึ่งเป็นความเชื่อของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วหรือมีเวรกรรมโดยรู้ถึงคุณหรือมีสำนึกบุญคุณต่อผู้สูงอายุ จึงมีความเชื่อและแนวคิดที่ว่า การเลี้ยงดูบิดามารดาที่สูงอายุจะได้บุญ เป็นมงคลแก่ชีวิต เมื่อเลี้ยงดูพ่อแม่หรือการไม่เนอร์คุณ ตอบแทนผู้มีพระคุณจะได้รับผลตอบแทน มีลูกหลานคอยเลี้ยงยามแก่เฒ่า ส่วนผู้ที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ที่สูงอายุ ตู่ว่า ทำร้าย ใช้ความรุนแรง ทอดทิ้งผู้มีพระคุณ มีเวรกรรมและต้องรับผลกรรมนั้นโดยไม่ต้องรอถึงชาติหน้า ความเชื่อในการตอบแทนบุญคุณหรือกตเวทินั้นไม่จำเป็นต้องตอบแทนเป็นสิ่งของเพียงอย่างเดียว อาจตอบแทนในลักษณะของการกระทำ หรือแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยได้

ส่วนค่านิยมที่มีลักษณะที่ยึดถือปฏิบัติในสังคมประการหนึ่ง คือ การยึดหลักกตัญญู กตเวทินในการแสดงออกทางกาย วาจา ใจของบุคคลที่เหมาะสมกับสถานการณ์และผู้สูงอายุ การแสดงออกถึงความกตัญญูของสมาชิกในครอบครัวด้วยการดูแลผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น ดูแลด้านสุขภาพอนามัย อาหารการกิน การจัดที่พักของผู้สูงอายุ ซึ่งมีการดูแลทั้งในยามปกติและในยามเจ็บป่วย การดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ในเรื่องกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น การขับถ่าย อาหารการกิน ทำความสะอาดร่างกาย เช็ดปัสสาวะ อุจจาระของผู้สูงอายุ โดยมีเหตุผลของการกระทำนี้ คือ ทำเพื่อเป็นการตอบแทนที่ผู้สูงอายุเคยดูแลตนมาเมื่อตอนเป็นเด็ก ในบางครอบครัวพี่น้องทุกคนช่วยกันดูแลผู้สูงอายุ โดยต้องมีสมาชิกในครอบครัวเฝ้าดูแลหนึ่งคน การกระทำเช่นนี้ผู้สูงอายุและพหุวัยมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงความกตัญญูกตเวทินี้ รวมถึงและการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส (จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น) ความเกรงใจและอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ การให้ความเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอนและคำแนะนำของผู้สูงอายุ เอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมามิตรหลานในครอบครัวต่างยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมอย่างเคร่งครัด โดยให้คุณค่ากับค่านิยมดังกล่าวข้างต้นมากกว่า การมองถึงความรู้ ความสามารถของผู้มีพระคุณและผู้สูงอายุ (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2549, น.1, 44-52) ความสัมพันธ์ของครอบครัวในสังคมไทยยึดถือระบบอาวุโส นั่นคือ สมาชิกครัวเรือนที่เป็นผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลช่วยเหลือจากผู้ที่มีอายุน้อยกว่า อย่างน้อยก็คือ บุตร หลาน ผู้ที่ได้รับการอุปการะดูแลจากตนมาก่อน ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีของสังคมไทย หรืออาจมองในอีกแง่หนึ่ง เป็นสำนักทางศีลธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” การดูแลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ ศีลธรรม จริยธรรม และประเพณีปฏิบัติที่มีต่อกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความจำเป็น และความผูกพันที่มีต่อผู้ดูแล (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2547, น. 12)

ในการพิจารณาความเปลี่ยนแปลงค่านิยมกตัญญูในสังคมไทย เราเชื่อมั่นตลอดมาว่าสังคมไทยให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุในระดับสูง อย่างไรก็ตามในยุคสมัยใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ คนรุ่นใหม่อาจมีค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ เปลี่ยนไปจากเดิมเร็วมาก การยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมไม่เคร่งครัดนัก และแปรเปลี่ยนไปตามกระแสและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ส่วนที่เป็นค่านิยมแห่งความกตัญญูและให้คุณค่าสูงแก่ผู้อาวุโสที่เชื่อกันว่าฝังรากลึกอย่างมั่นคงในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาไม่นานนัก

2.2.5 แนวคิดการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมโดยสถาบัน ซึ่งรัฐเป็นศูนย์กลางในการบริการต่าง ๆ ในการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานครอบคลุมการสร้างหลักประกันทางสังคมตามสิทธิที่ประชาชนพึงได้รับ โดยอาศัยโครงสร้างและกลไกอำนาจของรัฐและโดยความร่วมมือของภาคเอกชน องค์กรสาธารณกุศล ภาคธุรกิจ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เกษรา ชัยเหลือองอุไร, 2557, น. 3) โดยมีแนวคิดว่ารรัฐควรแทรกแซงการจัดสวัสดิการให้กับประชาชน โดยใช้โครงสร้างอำนาจของรัฐทำหน้าที่จัดระบบสวัสดิการสังคมในลักษณะต่าง ๆ เช่น สวัสดิการภาคบังคับ เป็นการดำเนินการจัดให้มีผ่านกลไกนโยบายสังคมทางกฎหมาย เช่น บริการประกันสังคม บริการการศึกษาภาคบังคับ บริการประกันสุขภาพ บริการสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ เป็นต้น

แต่ในหลายสถานการณ์แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวคิดรัฐสวัสดิการ หรือโดยสถาบันดังกล่าวข้างต้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ทั้งหมด บริการที่จัดไม่เพียงพอ และเกิดความไม่เป็นธรรมกับผู้สูงอายุ รวมทั้งไม่สามารถกระจายบริการได้อย่างทั่วถึง ไม่สามารถตอบสนองกับความต้องการของคนทุกคนในสังคมได้ จึงทำให้เกิดรูปแบบการจัดบริการสวัสดิการที่ลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐลง (Deinstitution Approach) บริการในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นจากภาคส่วนของชุมชน ประชาชนที่มีศักยภาพ ความเข้มแข็งเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ชุมชน บริการลักษณะนี้มีความเชื่อว่า รัฐควรลดบทบาทการแทรกแซงการจัดสวัสดิการลง แต่ปล่อยให้กลไกของชุมชน ประชาชนทำหน้าที่จัดสวัสดิการแทนรัฐ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559, น. 2-3 และเกษรา ชัยเหลือองอุไร, 2557, น. 6)

ซึ่งนฤทัย กาญจนะจิตรา และคนอื่น ๆ. (2550) มองว่า การใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐานในการดูแลผู้สูงอายุเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยลดค่าใช้จ่ายของภาครัฐได้ ซึ่งภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถให้บริการได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง โดยบริการการดูแลผู้สูงอายุจะแตกต่างจากการบริการดูแลกลุ่มอายุอื่น ๆ จำเป็นต้องได้รับการดูแลในหลายรูปแบบทั้งการรักษาร่างกาย จิตใจ ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจสังคมจากครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ ความจำเป็นที่มีความต้องการการใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการสุขภาพเป็นแนวคิดที่เน้นการแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของชุมชน การมองปัญหาแบบองค์รวม สามารถบูรณาการความรู้จากสหสาขาวิชาชีพมาใช้แก้ปัญหา การทำงานแบบหุ้นส่วน เน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของชุมชน มีทางเลือก เข้าถึงแหล่งข้อมูล กลุ่มช่วยเหลือกันเองๆ และ การเสริมพลังให้กับบุคคล ความเป็นอิสระ และสามารถพึ่งพาตนเองได้

ตามแนวคิดการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ ผู้สูงอายุไม่ต้องเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์ โดยรัฐหันมาใช้ลักษณะการบริการโดยจัดให้มีเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุแต่ละคนเป็นรายเดือน โดยอาจกำหนดจำนวนเงินเป็นอัตราเดียวหรือหลายอัตราเป็นลำดับขั้น ซึ่งเป็นการให้บริการเชิงปัจเจกชนแบบให้เปล่า โดยการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐจากการจัดสรรให้เบี้ยยังชีพ ซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่ายในการจัดบริการดูแลผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามมีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านเห็นว่า รูปแบบสวัสดิการผสม (Mixed Model) ซึ่งเป็นการจัดสวัสดิการสังคม 2 รูปแบบเข้าด้วยกัน ทั้งในรูปแบบโดยสถาบันของรัฐ (Institutional - based) และรูปแบบลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐลง (Deinstitutional - based) เน้นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดสวัสดิการ บทบาทของรัฐนอกจากรับผิดชอบการจัดสวัสดิการแล้ว ยังต้องเน้นการส่งเสริมให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนโดยรวม (เกษรา ชัยเหลือองอุไร, 2557, น. 17)

2.2.6 ลักษณะความเป็นกฎหมาย

โดยพื้นฐานแล้วกฎหมายวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไปตามผู้มีอำนาจทางการเมือง สภาพสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสภาพความเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ โดยกฎหมายมีที่มาจากหลายทาง ได้แก่

(1) จารีตประเพณี แนวปฏิบัติที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานที่ไม่ได้อยู่ในรูปลายลักษณ์อักษรและใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับศีลธรรม คุณธรรม ค่านิยม

(2) การออกกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติจากอำนาจของรัฐาธิปไตย

(3) คำพิพากษาของศาลในอดีตในเรื่องนั้นๆ

(4) ความคิดเห็นของนักวิชาการ

ลักษณะสำคัญหรือองค์ประกอบที่ทำให้มีความเป็นกฎหมาย ได้แก่

(1) กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่ต้องมีความแน่นอนและชัดเจน (ตามหลักนิติรัฐ) ในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลให้กระทำการหรือไม่ให้กระทำการใด ๆ ซึ่งต้องไม่ทำให้เกิดความสับสนและเกิดปัญหาที่ต้องมีการตีความกฎหมาย เมื่อแน่นอนและชัดเจนแล้วสามารถนำไปสู่การยอมรับและปฏิบัติตามได้

(2) กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่ใช้บังคับเป็นการทั่วไป หมายความว่า กฎหมายจะต้องใช้บังคับได้ทุกสถานที่และบุคคลทุกคน ไม่สามารถใช้บังคับกับเฉพาะคนบางคน หรือกรณีบางกรณีโดยเฉพาะเจาะจง บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย กฎหมายต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน ปราศจากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

(3) กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่ใช้บังคับได้ไปตลอด หมายความว่า เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับใดและมีผลสมบูรณ์แล้ว โดยทั่วไปกฎหมายนั้นก็จะมีผลใช้บังคับได้ไปตลอดเวลา ไปจนกว่าจะได้มีการประกาศยกเลิก (ยกเว้นบทเฉพาะกาล) หรือมีการแก้ไขเพิ่มเติม

(4) กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่ต้องปฏิบัติตาม หมายความว่า ประชาชนทั้งหลายต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ถูกประกาศใช้และมีผลโดยสมบูรณ์ แม้ว่าจะไม่เห็นด้วยหรือขัดต่อ

ผลประโยชน์ของตนอย่างไรจากผลของกฎหมายนั้น ประชาชนไม่อาจปฏิเสธได้หรือไม่อาจอ้างได้ว่าไม่รู้กฎหมาย ประชาชนทั่วไปกระทำหรืองดเว้นกระทำ ตามหน้าที่ที่กำหนด กฎหมายได้กำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่ต่อบุตร และบุตรก็มีหน้าที่ต่อบิดามารดาเช่นเดียวกัน หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ตามกฎหมาย นั่นคือ การที่กฎหมายบัญญัติความสัมพันธ์หรือสิทธิและหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้นและมีสภาพบังคับ ซึ่งบุตรพึงต้องปฏิบัติหน้าที่ พึงรับผิดชอบต่อบิดามารดาในส่วนนี้

(5) กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่มีข้อยกเว้น หมายความว่า มีกรณีหรือเงื่อนไขเฉพาะเจาะจงที่ถูกกำหนดเป็นข้อยกเว้นไว้ โดยที่บุคคลไม่ต้องปฏิบัติตามหรือปฏิบัติแตกต่างจากที่กำหนดไว้ได้ ทั้งนี้ข้อยกเว้นต้องมีกำหนดไว้แน่นอนและชัดเจน เช่น มาตรการทางกฎหมายที่กำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลที่เป็นเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ไม่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

(6) กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง กฎหมายในส่วนที่กำหนดโทษแก่บุคคลหรือไม่เป็นคุณแก่ผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายต้องไม่มีผลไปบังคับกับบุคคลย้อนหลัง (ตามหลักนิติธรรม)

(7) กฎหมายต้องมีการบังคับใช้ หมายความว่า ไม่ว่าจะกฎหมายลำดับใดต้องมีการบังคับใช้โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการบังคับใช้ตามกฎหมายนั้น กำหนด กลไก กระบวนการที่กำหนดไว้ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น เพื่อให้เกิดผลที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการปฏิบัติที่เหมาะสม ภายในเวลาอันสมควร ไม่ชักช้า ปราศจากการใช้อำนาจในทางที่มีขอบ การใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจ ความเพิกเฉย ความประมาทเลินเล่อ ฯลฯ

(8) กฎหมายจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้ หมายความว่า ไม่สามารถบัญญัติกฎหมายไว้เป็นการล่วงหน้า กำหนดให้การกระทำใดที่ยังมิได้เกิดขึ้น ให้ถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิด หรือเป็นความผิดแต่ไม่ต้องรับโทษ เพราะทำให้การกระทำที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตดังกล่าวไม่ได้รับการตรวจสอบตามกฎหมายในขณะนั้น เท่ากับกฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจที่จะกระทำการอย่างใดก็ได้ตามอำเภอใจของตน กฎหมายดังกล่าวจึงขัดต่อหลักนิติธรรม ย่อมไม่มีผลใช้บังคับ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2559, น. 1-23)

จากลักษณะความเป็นกฎหมายข้างต้น สังคมต้องระลึกไว้เสมอว่ากฎหมายนั้นมีวัตถุประสงค์และมีความสำคัญ คือ การกำหนดอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบและความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ และหน่วยงานของรัฐ ที่สำคัญคือ กฎหมายเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติของประชาชน จัดการและรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย แก้ปัญหาความขัดแย้ง รักษาความมั่นคงปลอดภัย พัฒนาสังคมและบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่เสี่ยงที่จะได้รับอันตรายได้ง่าย รวมถึงปกป้องรักษาสถาบันครอบครัว ชุมชน สังคม ศาสนา จริยธรรม ศีลธรรมอันดีของประชาชน ฯลฯ อาทิเช่น การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ (ป.พ.พ. มาตรา 150)

2.3 กฎหมายและแผนผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติ

ในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่า มีกฎหมายและแผนผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องในสองส่วนคือ ส่วนแรก คือ ระดับสากล และระดับประเทศไทย ในระดับสากลนั้นยังไม่มีกฎหมายระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุโดยตรง ถึงกระนั้นก็ดี องค์การสหประชาชาติและประเทศสมาชิกต่าง ๆ ได้พัฒนาแผนเพื่อการรับรองและคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุและมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานในหลายภาคส่วน โดยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 (2533) เป็นต้นมา องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้ทุกวันที่ 1 ตุลาคมของทุกปีเป็นวันผู้สูงอายุสากล (International Day of Older Persons) โดยทุกปีจะมีการกำหนดประเด็นรณรงค์ต่าง ๆ กันไปทั้งในองค์กรที่เกี่ยวข้องและประเทศสมาชิกสหประชาชาติ

2.3.1 แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้จัดให้มีการประชุมสมัชชาในระดับโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 (The 2nd World Assembly on Ageing : WAA II) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน ในปี 2002 ผลจากการประชุมได้ก่อให้เกิดแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุที่เรียกว่า the Madrid International Plan of Action on Ageing: MIPAA ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะแนวทางให้แก่ประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในการร่วมกันกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ด้านนโยบายและกฎหมาย ยึดถือเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แม้ว่าแผนปฏิบัตินี้ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย เป็นเพียงก่อให้เกิดหน้าที่ทางศีลธรรมในด้านสิทธิมนุษยชน สำหรับประเทศต่าง ๆ และภาคประชาสังคม (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2010, pp. 3 and 6)

โดยมีประเด็นเป้าหมายหลักดังนี้

- (1) ผู้สูงอายุกับการพัฒนา (Older Persons and development)
- (2) สูงวัยอย่างสุขภาพดีและมีสุขภาวะ (Advancing Health and Well-Being into Old Age)
- (3) สร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนและเหมาะสม (Ensuring Enabling and Supportive Environments)

มีการกำหนดกระบวนการพิจารณาทบทวน (Review) แผนปฏิบัติการ MIPAA นี้ทุก ๆ 5 ปี ปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงการดำเนินการพิจารณาทบทวนครั้งที่ 3 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในระดับชาติของแต่ละประเทศ ทั้งด้านนโยบาย กฎหมาย ข้อมูล การวิจัย หน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบ ข้อเสนอแนะแนวทางในทางปฏิบัติ การสร้างการรับรู้ของสาธารณะ ฯลฯ

แผนปฏิบัติการ MIPAA ได้แนะนำให้รัฐบาลต่าง ๆ ควรส่งเสริมการปฏิบัติตามอนุสัญญาและตราสารสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ และให้ความสำคัญกับประเด็นหลัก ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อันได้แก่

- (1) เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมที่แข่งขันกับสังคมและการพัฒนา

(2) เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุทำงานได้ให้นานเท่าที่ผู้สูงอายุต้องการ สามารถทำงานนั้น ๆ ได้

(3) เมื่อมีการพัฒนาชนบท การย้ายถิ่นฐาน และการขยายตัวของเมือง ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนให้พึ่งตนเอง และผู้ที่พึ่งตนเองไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุนให้ปรับตัวเข้ากับชุมชนได้ มีมาตรการคุ้มครองทางสังคมที่เหมาะสม

(4) เข้าถึงความรู้ การศึกษา และการฝึกอบรม

(5) ควรเข้าถึงบริการทางการแพทย์ในเชิงป้องกัน รักษา และการฟื้นฟูสภาพได้ เช่นเดียวกับกลุ่มคนอื่นๆ

(6) สร้างเสริมความสามัคคีและการเกื้อกูลกันของคนต่างรุ่น ลูกหลาน ญาติพี่น้อง ครอบครัว

(7) พ้นจากภาวะความยากจน โดยเฉพาะผู้สูงอายุหญิง

(8) ได้รับความคุ้มครองทางสังคม ประกันสังคมขั้นพื้นฐาน บำนาญ ประกันสุขภาพ ประกันรายได้ขั้นต่ำ โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคม คนพิการ

(9) ในสถานการณ์ฉุกเฉิน ได้รับหลักประกันความเท่าเทียมสำหรับผู้สูงอายุในการเข้าถึง ปัจจัย 4 การดูแลสุขภาพ ปกป้อง ช่วยเหลือ ฟื้นฟูสภาพจิตใจ เกื้อหนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติงานและการฟื้นฟูชุมชน

(10) ผู้สูงอายุควรมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพเหมาะสม และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

(11) ได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากผู้ดูแล

(12) ไม่ถูกละเลย ทอดทิ้ง ล่วงละเมิดและกระทำด้วยความรุนแรง

(13) ได้รับการส่งเสริมให้ใช้ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญา สติปัญญา เพื่อส่งเสริม ภาพลักษณ์ในเชิงบวก ความหลากหลายของผู้คนในสังคม และก้าวข้ามการเสนอภาพในเชิงลบ ฯลฯ

อาจกล่าวได้สิทธิกล่าวถึงข้างต้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุ อันอยู่บนพื้นฐานของ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) และเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยองค์การสหประชาชาติพยายามที่จะกำหนดเป็นสิทธิโดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ จัดทำเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศหรือสนธิสัญญาให้ประเทศต่าง ๆ ยึดถือปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตามจากรายงานพบว่า การดำเนินงานของประเทศต่าง ๆ ตามแผนปฏิบัติการ MIPAA ยังขาดกลไกและงบประมาณ ขาดลักษณะการทำงานจากระดับล่างสู่ระดับบน (bottom-up approach) ขาดนโยบายหรือไม่มีนโยบายในบางประเด็นหลัก อาทิเช่น ไม่ได้รวมผู้สูงอายุเข้าไปใน โครงการหรือมาตรการในสถานการณ์ฉุกเฉิน การอพยพ สุขภาพจิต กลุ่มโรคไม่ติดต่อหรือโรควิถีชีวิต ติดเชื้อ HIV และโรคเอดส์ ที่อยู่อาศัย น้ำและสุขอนามัย ฯลฯ (HelpAge International, n.d., [Online])

2.3.2 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ซึ่งได้ กำหนดไว้ 17 เป้าหมาย และวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนปี 2030 (The 2030 Agenda for Sustainable

Development) ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาของโลกภายหลังปี 2015 (2558) ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดต่อเนื่องจาก MDGs หรือเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษซึ่งสิ้นสุดลงไปในเดือนสิงหาคม 2558 โดยกำหนดให้ประเทศต่างๆ นำไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในช่วงระยะเวลา 15 ปี (ตลอดต่อเนื่องไปจนถึงเดือนสิงหาคม 2030 (2573))

การที่สหประชาชาติให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุโดยกำหนดให้ทุกวันที่ 1 ตุลาคมเป็นวันผู้สูงอายุสากล (International Day of Older Persons – IDOP) และภายใต้ SDGs ประเทศต่างๆ มีพันธกรณีร่วมกันที่จะไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง “เราจะก้าวไปด้วยกัน (Leave no one behind)” การให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนในทุกช่วงอายุและวัยในทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่เปราะบางหรือเสี่ยงได้รับอันตรายได้ง่ายที่สุดกลุ่มหนึ่งคือ ผู้สูงอายุ ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเมืองที่ต้องเอื้ออำนวยต่อความปลอดภัยสำหรับทุกคนรวมทั้งผู้สูงอายุ (Sustainability and age inclusiveness in the urban environment)

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่กำหนดไว้นั้น ในขณะที่จำนวนประชากรโลกที่เป็นผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมให้กับประชากรสูงอายุด้วยและเป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปสู่เป้าหมายในหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ขจัดความยากจน สร้างเสริมสุขภาพที่ดี ความเท่าเทียมกันทางเพศ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การทำงาน การเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ฯลฯ โดยต้องก้าวข้ามมิใช่เพียงปฏิบัติต่อผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่เสี่ยงได้รับอันตรายได้ง่าย ต้องรับรองให้ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่สามารถร่วมขับเคลื่อนและมีบทบาทต่อการพัฒนาทางสังคมสู่ความยั่งยืน ซึ่งต้องเรียกร้องให้ร่วมกันคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของผู้สูงอายุบนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนเป็นหลักสำคัญ และให้สัมฤทธิ์ผลตามวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนปี 2030 และแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุ (MIPAA) (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2017 [Online])

สำหรับตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติซึ่งได้มีการปรับปรุงแก้ไขเมื่อมีนาคม 2560 ในเป้าหมายย่อยด้านการขจัดความยากจนในทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ มีเป้าประสงค์ประการหนึ่งคือ การดำเนินการของระบบคุ้มครองทางสังคมและมาตรการทั้งหมดที่เหมาะสมในระดับประเทศ รวมทั้งการรับรองความคุ้มครองพื้นฐานทางสังคมให้กับผู้ยากจนและผู้ที่อยู่ในสถานะเปราะบาง มีตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ คือ สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับบำนาญและได้รับความช่วยเหลือ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560, หน้า 1)

2.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุของประเทศไทย

กฎหมายไทยที่คณะผู้วิจัยนำมาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนากฎหมายที่มีลักษณะกตัญญู ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับนโยบาย แผนยุทธศาสตร์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในระดับชาติและระดับหน่วยงาน พร้อมกับกฎหมายของต่างประเทศที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู

กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว และประมวลกฎหมายอาญา

2.4.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

กฎหมายและนโยบายเปลี่ยนแปลงไปจากมุมมองเดิมจากที่เคยมองว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่เปราะบาง รัฐต้องให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือในเชิงสังคมสงเคราะห์มาเป็นการรับรองสิทธิในทางกฎหมาย ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากมาตรฐานสากลด้านสิทธิมนุษยชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2540 นับเป็นบทบัญญัติของกฎหมายแม่บทที่พยายามตอบสนองความต้องการหรือความจำเป็นของผู้สูงอายุอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งแยกต่างหากจากผู้พิการ และเปลี่ยนมุมมองเดิมจากที่เคยมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของสังคมซึ่งรัฐต้องให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือมาเป็นการรับรองสิทธิมากขึ้น และภาครัฐมีหน้าที่ในทางกฎหมายต่อผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น โดยในรัฐธรรมนูญบัญญัติให้ ผู้ซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐจากเดิมที่มีการบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองและการให้สิทธิผู้สูงอายุ ในการได้รับสวัสดิการต่างๆ และการดูแลจากรัฐ รวมถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งได้สิ้นสุดใช้บังคับไปแล้ว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันมีบทบัญญัติทั่วไปบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้สูงอายุ และแนวนโยบายแห่งรัฐที่มีต่อผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1) หมวด 1 บททั่วไป

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา 4 วรรคแรก) ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน (มาตรา 4 วรรคสอง)

2) หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี **ผู้สูงอายุ** คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม (มาตรา 27 วรรคสี่)

3) หมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี **ผู้สูงอายุ** คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกัน มิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว (มาตรา 71 วรรคสาม) ในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แตกต่างกันของเพศ วัยและสภาพของบุคคล ทั้งนี้เพื่อความเป็นธรรม (มาตรา 71 วรรคท้าย)

รัฐพึงจัดให้มีหรือส่งเสริมการออมเพื่อการดำรงชีพเมื่อพ้นวัยทำงาน (มาตรา 74)

ประชาชนในกลุ่มเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาสเป็นกลุ่มเปราะบางในสังคม รวมทั้งเป็นกลุ่มประชาชนที่รัฐต้องให้การดูแลและให้ความช่วยเหลือ อาทิเช่น การให้บริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพราะหากเกิดผลกระทบใด ๆ ต่อสุขภาพของประชาชนกลุ่มนี้将有ความเสี่ยงและความรุนแรงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ให้คนกลุ่มนี้อยู่ภาวะที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและไม่ได้รับความเดือดร้อนจากภาระค่าใช้จ่ายอันมีผลกระทบจากการไปรับบริการสาธารณสุข และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรง หรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมถึงให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาหากเป็นผู้ถูกระทำการดังกล่าว (ตามมาตรา 71)

4) หมวด 7 รัฐสภา

ในข้อบังคับ (เกี่ยวกับประมวลจริยธรรมของสมาชิกและกรรมการ และกิจการอื่นเพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ) ในส่วนที่เกี่ยวกับการตั้งกรรมาธิการวิสามัญเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่ประธานสภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยว่ามีสาระสำคัญเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือคนพิการหรือทุพพลภาพ ต้องกำหนดให้บุคคลประเภทดังกล่าวหรือผู้แทนองค์กรเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับบุคคลประเภทนั้นโดยตรงร่วมเป็นกรรมาธิการวิสามัญด้วยไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนกรรมาธิการวิสามัญทั้งหมด.....

2.4.2 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546

เป็นกฎหมายที่ได้ให้คำจำกัดความ “ผู้สูงอายุ” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย และยังได้ระบุนิติของผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจน โดยเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรองรับจากข้อกำหนดด้านสิทธิผู้สูงอายุจากทั้งรัฐธรรมนูญ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและสังคม

พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดแนวนโยบายการดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นสำคัญ โดยการกำหนดให้มีการสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน การส่งเสริมกองทุนผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชนมากขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายที่เอื้อให้เกิดโครงสร้างองค์กรและระบบบริหารจัดการที่ดีที่จะรองรับการดำเนินการงานที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศเพื่อรองรับสิทธิสำหรับผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ให้ความคุ้มครอง และหลักประกันด้านสิทธิแก่ผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนสิทธิประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในการเข้าถึงและการได้รับบริการสาธารณสุข โดยสาระสำคัญของกฎหมายนี้ ได้แก่

สิทธิผู้สูงอายุ 12 ประการตามมาตรา 11 ได้แก่

- (1) การบริการทางแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ
- (2) การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต
- (3) การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม
- (4) การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน

- (5) การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคารสถานที่ ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะอื่น
- (6) การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม
- (7) การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ
- (8) การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกรังแกหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือถูกทอดทิ้ง
- (9) การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไข ปัญหาครอบครัว
- (10) การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง
- (11) การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพตามความจำเป็นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- (12) การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี

การกำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ ซึ่งต่อมาได้มีการปรับโครงสร้างของหน่วยงานราชการ ปัจจุบันคือ กรมกิจการผู้สูงอายุ⁴ มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การจัดสวัสดิการ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ โดยการเสนอนโยบาย การพัฒนางานวิชาการด้านมาตรการ กลไก องค์ความรู้ และนวัตกรรมในการปฏิบัติงาน การส่งเสริมและสนับสนุนในเชิงวิชาการและการปฏิบัติงานในพื้นที่เป้าหมายภายใต้การบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน เสนอความเห็นและทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการ เป็นต้น

การกำหนดให้ผู้สูงอายุที่ได้สิทธิหรือประโยชน์ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุนี้ ยังคงมีสิทธิหรือประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับตามกฎหมายอื่นอีกได้ (มาตรา 12)

การกำหนดให้มีกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนตามกฎหมายนี้ (มาตรา 13) โดยอยู่ภายใต้การบริหารงานและอำนาจหน้าที่ของ คณะกรรมการบริการกองทุน (มาตรา 18-20)

การกำหนดให้ผู้บริจาคเงินหรือทรัพย์สินให้แก่กองทุนมีสิทธินำไปลดหย่อนในการคำนวณ ภาษีเงินได้หรือได้รับการยกเว้นภาษี ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในประมวลรัษฎากร (มาตรา 16)

การกำหนดให้ผู้อุปการะเลี้ยงดูบุพการีซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มี สิทธิได้รับการลดหย่อนภาษี ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในประมวลรัษฎากร (มาตรา 17)

การกำหนดให้มีการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินกองทุน โดยให้คณะกรรมการบริหารกองทุนจัดทำงบดุลและบัญชีทำการส่งผู้สอบบัญชีตรวจสอบ ภายใน 120 วันนับแต่

⁴ กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผ.ส.) เป็นส่วนราชการมีฐานะเป็นกรมในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2558 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2558

วันสิ้นปีบัญชีทุกปี ให้สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้สอบบัญชีของกองทุน ทำรายงานผลการสอบบัญชีของกองทุนเสนอต่อคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) (มาตรา 22)

ผลจากพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ส่งผลให้ภาครัฐทำหน้าที่เป็นหลักในการขับเคลื่อนกลไกผ่านคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) ตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ กลไกระดับกระทรวง ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงชุมชนและครอบครัวที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริงเป็นรูปธรรม เพื่อไปสู่เป้าหมายของต้องให้ความสำคัญของสิทธิของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ซึ่งหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อผู้สูงอายุจะต้องให้ความสำคัญถึงสิทธิของผู้สูงอายุข้างต้นด้วย

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 ได้แก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ สิทธิเรื่องเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับเบี้ยยังชีพเป็นรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมจากรัฐ

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ไม่มีบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนี้ เนื่องจากกฎหมายนี้เน้นให้การคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน ร่วมกับมาตรการทางสังคม มากกว่าการมุ่งหมายให้มีการลงโทษผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามอาทิเช่น เมื่อมีการละเมิดสิทธิผู้สูงอายุ

2.4.3 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

1) สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดาและบุตร ตามบรรพ 5 ลักษณะ 2 หมวด 2

(1) บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา (ประมวลกฎหมายแพ่งหรือพาณิชย์หรือ “ป.พ.พ.” มาตรา 1563)

บทบัญญัตินี้ว่าด้วยหน้าที่ของบุตรที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ซึ่งมีลักษณะเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับให้ผู้อยู่ภายใต้บังคับกฎหมายซึ่งได้แก่ ประชาชนทั่วไปกระทำหรืองดเว้นกระทำตามหน้าที่ที่กำหนด กฎหมายได้กำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่ต่อบุตร และบุตรก็มีหน้าที่ต่อบิดามารดาเช่นเดียวกัน หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ตามกฎหมาย นั่นคือ การที่กฎหมายบัญญัติความสัมพันธ์หรือสิทธิและหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้นและมีสภาพบังคับ ไม่ใช่เพียงเป็นสำนึกหรือเป็นหน้าที่ทางศีลธรรมจรรยา แม้ว่าบทบัญญัตินี้มีเหตุผลและที่มาจากศีลธรรมและคุณธรรม เมื่อมีบุตรหลายคนก็ย่อมเป็นหน้าที่ร่วมกันของบุตรหลายคนดังกล่าวนั้น ย่อมเป็นหน้าที่ของบุตรทุก ๆ คน ไม่ใช่เพียงคนใดคนหนึ่งซึ่งบุตรพึงต้องปฏิบัติหน้าที่ พึงรับผิดชอบต่อบิดามารดาในส่วนนี้ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุหรือไม่ก็ตาม

บทบัญญัตินี้พัฒนามาจากศีลธรรม คุณธรรม ความรู้สึก สำนึกภายในจิตใจว่าการกระทำในลักษณะใดจึงจะถูกต้องเหมาะสมด้วยจิตตั้งมั่นในคุณความดี ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาที่ให้บุตรต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดา การอุปการะเลี้ยงดู คือ การช่วยเหลือให้การเลี้ยงดู ดูแล เอาใจใส่ พาไปหาหมอในยามเจ็บไข้ ให้เครื่องอุปโภค บริโภค รวมถึงให้ปัจจัยในการดำรงชีพ ส่วนจะอุปการะเลี้ยงดูได้เพียงใดนั้นให้คำนึงความสามารถของผู้ให้ด้วย โดยคำนึงถึงรายได้ของผู้ให้ ฐานะของผู้ให้ ภาระหน้าที่ค่าใช้จ่ายของผู้ให้ ประกอบการความเดือดร้อนของผู้รับด้วย

ในกรณีที่มีการร้องขอค่าอุปการะเลี้ยงดู นอกจากอัยการจะยกขึ้นว่ากล่าวแล้ว บิดาหรือมารดาจะนำคดีขึ้นว่ากล่าวได้ จากการที่กฎหมายบัญญัติว่าบุตรจำต้องเลี้ยงดูบิดามารดา (ชอบด้วยกฎหมาย) อาจมีการยกขึ้นว่ากล่าวเพื่อการเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลภายนอกได้ เมื่อเกิดกรณีที่บุตรเสียชีวิตจากอุบัติเหตุอันเนื่องมาจากการกระทำโดยประมาทของบุคคลภายนอก บิดามารดาซึ่งต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย การขาดไร้อุปการะเกิดขึ้นเนื่องจากกฎหมายบัญญัติขึ้นมาโดยไม่คำนึงว่าขณะถึงแก่ความตายบุตรได้อุปการะบิดามารดาจริงหรือไม่ หรือในอนาคตบุตร (กรณีเป็นเด็ก) จะอุปการะบิดามารดาหรือไม่ พ่อแม่มีสิทธิเรียกได้ ส่วนจะเรียกได้จำนวนเท่าใดนั้น ศาลจะเป็นผู้กำหนดให้ตามสมควร

(2) ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้ แต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติสนิทของผู้นั้นร้องขอ อัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้ (ป.พ.พ. มาตรา 1562)

บทบัญญัติในลักษณะนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นคดีอุทลุม (ผิดประเพณี ผิดธรรมเนียม นอกแบบ นอกทาง) เป็นคำสั่งหรือข้อบังคับให้งดเว้นกระทำ มีเหตุผลและที่มาจากศีลธรรมและคุณธรรมในกฎหมายตราสามดวงในสมัยโบราณ ซึ่งในอดีตหากผู้ใดฝ่าฝืน ถือว่ากระทำความผิดร้ายแรงต้องรับโทษถึงขั้นโบยตี (แสง บุญเฉลิมวิภาส, 2552, น. 257) ในปัจจุบันศาลไทยตีความโดยเคร่งครัดว่า "บุพการี" หมายถึง "ผู้ที่ทำการอุปการะมาก่อน" ได้แก่ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย และทวด โดยทางการสืบสายโลหิตเท่านั้น ไม่หมายความรวมถึงกรณีฟ้องบุพการีบุญธรรมของตน (ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 547/2548)

2) ค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามบรรพ 5 ลักษณะ 3

(1) ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา หรือระหว่างบิดามารดากับบุตรนั้น ย่อมเรียกจากกันได้เมื่อฝ่ายที่ควรได้รับอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดู หรือได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่เพียงพอแก่อัตภาพ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ ฐานะของผู้รับ และพฤติการณ์แห่งกรณี (มาตรา 1598/38)

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่มีนิยามศัพท์เฉพาะ คำว่า "ค่าอุปการะเลี้ยงดู" จึงอาจพอสรุปได้ว่า คือ เงินที่จ่ายเป็นครั้งคราวเพื่ออุปการะกันหรือเลี้ยงดูกันเพื่อการดำรงชีพระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกันในทางครอบครัวและตามกฎหมายตามมาตรา นี้ ได้แก่ สามีภริยา บิดามารดา และบุตร มีอยู่ 2 ประเภท คือ ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา และค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างบิดามารดากับบุตร

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างบิดามารดากับบุตร บุคคลดังกล่าวมีสิทธิเรียกร้องต่อกันเมื่อเกิดกรณีต่อไปนี้คือ

กรณีแรก คือ ไม่ได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู

กรณีที่สอง คือ ได้รับแต่ไม่เพียงพอตามภาวะแห่งตนความเป็นตนเองของบุคคลนั้นๆ เมื่อมีการนำคดีขึ้นสู่ศาล ศาลอาจไกล่เกลี่ยหรือตัดสินจนมีคำพิพากษาให้มีการรับผิดชอบค่าอุปการะเลี้ยงดู ซึ่งเป็นจำนวนเงินเท่าใด จ่ายอย่างไรนั้น ให้คำนึงถึงทั้งสถานะ ความสามารถ และพฤติการณ์ของทั้งผู้ต้องให้และผู้รับประกอบการพิจารณา

(2) สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นจะสละหรือโอนมิได้และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดี (มาตรา 1598/41)

กฎหมายกำหนดให้สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นเป็นสิทธิเฉพาะตัว ห้ามการสละหรือโอนสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู เพราะกฎหมายมุ่งประสงค์ให้บิดามารดากับบุตร และบุคคลอื่นที่อยู่ในข่ายบังคับตามมาตรานี้มีรายได้หรือเงินเลี้ยงชีพต่อไป เพื่อให้ตนเองและครอบครัวสามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามอัตภาพ ไม่เดือดร้อน อาทิเช่น ศาลพิพากษาให้บุตรจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้บิดาเดือนละ 5,000 บาท เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาของบิดาจะมาขอยึดหรืออายัดเงินจำนวนนี้ไม่ได้ ชัดต่อมาตรา 15898/41 มีข้อสังเกตว่า กฎหมายห้ามการสละหรือโอนสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูเท่านั้น แต่ถ้าได้มีการใช้สิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้เป็นเงินหรือทรัพย์สินมาแล้ว กฎหมายไม่ได้ห้ามที่จะจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สินนั้นต่อไป

2.4.4 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

ในส่วนของการอ้างสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยนำเรื่องยื่นเข้าสู่การกระบวนพิจารณาพิพากษาของศาล อย่างน้อยเพื่อเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูตามกฎหมาย ซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว เนื่องจากเป็นคดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลเกี่ยวกับเด็กเยาวชน หรือครอบครัว ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาทิเช่น คดีที่พิพาทกันตามบรรพ 5 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร การเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า คดีในลักษณะนี้ส่วนใหญ่แล้วเป็นคดีฟ้องร้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นคดีฟ้องร้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา อย่างไรก็ตามเมื่อมีการขอใช้สิทธิทางศาล คู่ความที่เกี่ยวข้องอยู่ภายใต้กฎหมายนี้ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการฟ้องร้องและการพิจารณาคดีไว้เป็นพิเศษซึ่งค่อนข้างแตกต่างกับคดีแพ่งทั่วไป บทบัญญัติที่สำคัญได้แก่

การฟ้องและดำเนินกระบวนพิจารณาใด ๆ ไม่ต้องเสียค่าขึ้นศาลและค่าฤชาธรรมเนียม (มาตรา 155) ในการยื่นคำฟ้องหรือคำร้องตลอดจนการดำเนินกระบวนพิจารณาใด ๆ ในคดีครอบครัวเพื่อเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือค่าเลี้ยงชีพ ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องชำระค่าขึ้นศาลและค่าฤชาธรรมเนียม คดีนี้มีประเด็นในชั้นอุทธรณ์เพียงเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู ดังนั้นการที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาให้ค่าฤชาธรรมเนียมชั้นอุทธรณ์ให้เป็นพับจึงไม่ชอบ เห็นควรให้ยกคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่สั่งดังกล่าว (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 15200/2557)

คำฟ้องจะเป็นหนังสือหรือโจทก์มาแถลงข้อหาด้วยวาจาต่อหน้าศาลก็ได้ และโจทก์อาจมอบอำนาจให้บุคคลหรือองค์กรใดดำเนินคดีแทนก็ได้ (มาตรา 157)

คู่ความจะขอให้ศาลตั้งทนายความให้ตนโดยให้สำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้จ่ายค่าป่วยการทนายก็ได้ (มาตรา 158)

ก่อนเริ่มพิจารณาคดี ศาลต้องให้มีการไกล่เกลี่ยกันก่อน โดยศาลต้องตั้งผู้ประนีประนอมให้คู่ความตกลงข้อพิพาท ถ้าไกล่เกลี่ยสำเร็จ ผู้ประนีประนอมต้องจัดทำสัญญาประนีประนอมแล้วให้

ศาลตรวจดูว่าไม่ขัดต่อกฎหมายหรือไม่ขัดต่อความสงบแล้วศาลจะพิพากษาตามยอมไป แต่ถ้าตกลงกันไม่ได้ให้ดำเนินการพิจารณาคดีกันต่อไป (มาตรา 150)

ระหว่างพิจารณาคดีคู่ความมีสิทธิร้องขอให้กำหนดมาตรการคุ้มครองชั่วคราวได้ โดยสามารถให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งออกค่าเลี้ยงดูระหว่างคดีให้แก่ตนได้ (มาตรา 159)

ในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือค่าเลี้ยงชีพ ถ้าศาลเห็นสมควรจะสั่งให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษานำเงินมาวางศาลตามเงื่อนไข หรือระยะเวลาที่ศาลกำหนด ในกรณีลูกหนี้ตามคำพิพากษามีรายได้ประจำ ศาลอาจสั่งให้อายัดเงินเท่าจำนวนที่จะชำระเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือค่าเลี้ยงชีพเป็นรายเดือนแล้ว ให้ผู้มีหน้าที่จ่ายเงินดังกล่าวนำเงินมาวางศาลแทนลูกหนี้ตามคำพิพากษา (มาตรา 162 วรรคแรก)

เมื่อลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาลและคำตักเตือนของศาลข้างต้นโดยไม่มีเหตุอันสมควร ศาลมีอำนาจออกหมายจับและสั่งให้กักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาไว้จนกว่าลูกหนี้จะนำเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือค่าเลี้ยงชีพมาชำระหรือวางศาล แต่ห้ามมิให้กักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาแต่ละครั้งเกินกว่า 15 วันนับแต่วันจับหรือกักขัง เว้นแต่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว (มาตรา 162 วรรคสาม) ทั้งนี้จากการที่โจทก์มีสิทธิขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีเพื่อบังคับให้จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อศาลชั้นต้น/ศาลเยาวชนและครอบครัวมีคำพิพากษาแล้ว คู่ความที่ไม่พอใจผลคำพิพากษา อาจอุทธรณ์คำพิพากษาศาล ชั้นต้นต่อศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษ (แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว) ได้หรือเมื่อศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษาแล้ว คู่ความที่ไม่พอใจอาจฎีกาคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษต่อศาลฎีกา (แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว) ได้ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งเมื่อได้ยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาแล้ว จำเลยอาจยื่นคำร้องขอทุเลาการบังคับคดีไว้ก่อนได้ แต่ศาลอาจให้จำเลยวางเงินตามคำพิพากษาหรือหาเงิน/ หลักประกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นมาวางต่อศาลก็ได้

2.4.5 ประมวลกฎหมายอาญา

ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บหรือคนชรา ตามหมวด 4

ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมาย หรือตามสัญญาต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนตนเองมิได้ เพราะอายุความป่วยเจ็บ ภัยพิการ หรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสียโดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 6,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 307)

ถ้าการกระทำความผิดตามมาตราข้างต้นเป็นเหตุให้ผู้ถูกทอดทิ้งถึงแก่ความตาย หรือรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษดังที่กฎหมายบัญญัติไว้ในความผิดนั้น ๆ (มาตรา 308)

จากพฤติการณ์อันเข้าองค์ประกอบความผิดข้างต้น ผู้มีส่วนได้เสียต้องพิสูจน์ได้ว่าบุคคลบุคคลที่เข้าข่ายว่าต้องถูกร้องทุกข์และกล่าวโทษได้นั้นมีหน้าที่ มีความสัมพันธ์ หรือมีความเกี่ยวข้องซึ่งอาศัยการอ้างอิงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร หรืออาจมีหน้าที่ หรือความเกี่ยวข้องตามสัญญาต่อกัน มีนิติสัมพันธ์รับรู้ดูแลผู้ซึ่ง

พึ่งตนเองไม่ได้ อาจจะได้รับค่าจ้างดูแลหรือไม่ก็ได้ อาทิเช่น ผู้รับจ้างเลี้ยงดูเด็กก่อน คนชรา คนป่วย คนพิการหรือคนจิตพิการ เป็นต้น

คำว่า “ทอดทิ้ง” (ในที่นี้ไม่ขอกกล่าวถึงเด็ก) เป็นไปในลักษณะของการกระทำ (โดยเจตนา) นำคนชราหรือคนป่วย ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ไปทิ้งเสียที่อื่น หรืออาจเป็นการไม่กระทำ (โดยเจตนา) คือคนชราหรือคนป่วยซึ่งพึ่งตนเองมิได้อยู่ที่แห่งหนึ่งแล้ว ผู้กระทำไปเสียจากผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้น มีข้อสังเกตคือ การทอดทิ้งตามมาตรา นี้ รวมถึงการทอดทิ้งที่มีลักษณะของการงดเว้นหรือไม่กระทำด้วย อาทิเช่น ผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาอาศัยอยู่ตามลำพังและป่วยเรื้อรังจนช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ปรากฏว่าบุตรไม่มาเยี่ยมเยียน ไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่ได้ให้ในสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือ ติดต่อไม่ได้มาเป็นเวลานาน จนทำให้ผู้สูงอายุเสี่ยงได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิต

คำว่า “โดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต” หมายความว่า เป็นข้อเท็จจริงที่นำมาประกอบการพิจารณาลักษณะของการทอดทิ้งที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายถึงเสียชีวิตได้หรือไม่ โดยพิจารณาจากระดับความคิดเห็นของวิญญูชนว่า การทอดทิ้งมีสภาพน่าจะเป็นอันตรายแก่ชีวิตหรือไม่

มีข้อสังเกตว่า คนชราในประมวลกฎหมายอาญามีความหมายเช่นเดียวกับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามคนชราอาจไม่จำเป็นต้องเป็นบิดามารดาเสมอไป อีกประการหนึ่งคือในการกล่าวหาว่าทอดทิ้งคนชรา สิ่งที่เป็นภาระพิสูจน์หรือจะต้องพิสูจน์ให้เห็น คือ บุคคลถูกร้องทุกข์และกล่าวโทษได้นั้นมีหน้าที่ ความสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะบิดามารดากับบุตร หรือตามสัญญาต่อกัน มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางกว่าบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยอาจเป็นญาติ พี่น้อง หลาน ผู้รับดูแลคนชราซึ่งพึ่งตนเองไม่ได้ตามสัญญา ฯลฯ

กฎหมายไทยเหล่านี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นวิจัย ซึ่งจำเป็นต้องนำมาศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับนโยบาย แผน ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในระดับชาติและระดับหน่วยงานดังกล่าวต่อไป

2.5 แผนผู้สูงอายุของประเทศไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้บูรณาการประเด็นผู้สูงอายุเข้ากับแผนพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมเพื่อสังคมสูงวัยและการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) คณะรัฐมนตรีมีมติในปี 2542 ให้มีการประกาศปฏิญญาผู้สูงอายุไทย 9 ข้อ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ โดยปฏิญญาผู้สูงอายุไทยซึ่งระบุให้ภาครัฐกำหนดนโยบายและแผนหลักด้านผู้สูงอายุ ครอบคลุมว่าด้วยผู้สูงอายุเพื่อเป็นหลักประกันและการบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิ คุ้มครอง และจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุส่งเสริมและประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม การประกาศปฏิญญาผู้สูงอายุไทยเป็นพัฒนาการที่สำคัญซึ่งนำไปสู่ยุทธศาสตร์ มาตรการและกฎหมายด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยในเวลาต่อมา จนได้มีการร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ การจัดตั้งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2

นอกจากนี้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDGs ขององค์การสหประชาชาติได้ถูกนำมาใช้ในการวางทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เพื่อให้ทุกภาคร่วมสร้างสังคมที่เป็นสุข ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม จัดปัญหาความยากจน ส่งเสริมการเป็นเศรษฐกิจสีเขียว ฯลฯ

2.5.1 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)

ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในช่วงของการใช้แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 ซึ่งระบุปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และยุทธศาสตร์ โดยได้มีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนฯ นี้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไปและคำนึงถึงผลการศึกษาโครงการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 กำหนดปรัชญาไว้ว่า “ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วม เป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรัฐให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด”

ในปรัชญายังระบุด้วยว่า “การสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม โดยการมีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้แก่ ประชากรช่วยตนเอง ครอบครัวดูแล ชุมชนช่วยเกื้อกูล สังคม รัฐสนับสนุน ควรมีการบูรณาการให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง”

แผนนี้มีวิสัยทัศน์ คือ “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” ซึ่งส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1) ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต ครอบครัวมีสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชนและสังคม

2) ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักที่มีความเข้มแข็ง สามารถให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุ ได้อย่างมีคุณภาพ

โดยแผนผู้สูงอายุแห่งชาติมีความสำคัญ คือ

1) แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ เป็นแผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญต่อ “วงจรชีวิต” และความสำคัญของคนในสังคมที่มีความเกี่ยวพันกับผู้สูงอายุไม่ว่าทางใดก็ตามหนึ่ง และจะต้องเข้าสู่ระยะวัยสูงอายุตามวงจรชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

2) แผนผู้สูงอายุแห่งชาติมียุทธศาสตร์มีการกำหนดมาตรการ ดัชนี และเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน

3) ยุทธศาสตร์ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง และเน้น “การ บูรณาการงาน” เป็นสำคัญ (ฉัตรสมุน พงศ์ภิณโย, 2558, น. 159)

ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ซึ่งระบุมาตรการที่ 3 คือ การปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ ให้มีการดำเนินการตามมาตรการย่อยคือ

(1) ส่งเสริมให้ประชาชนทุกวัยเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน

(2) ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และการกีฬา

(3) รมรงค้ให้สังคมมีจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีมาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง ให้มีการดำเนินการตามมาตรการย่อยคือ

(1) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวให้นานที่สุด โดยการส่งเสริมค่านิยมการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ

(2) ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ โดยการให้ความรู้และข้อมูลแก่สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลเกี่ยวกับการบริการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

ในภาพรวมแนวทางสำคัญในการปฏิบัติตามแผนฯ นี้คือ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติจะต้องดำเนินการให้เกิดการประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9, 10, 11 และ 12 สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุระยะยาวหรือแผนผู้สูงอายุแห่งชาตินี้ ตลอดจนแผนระยะยาวฉบับนี้จะต้องได้รับการพิจารณาและปรับปรุงเป็นระยะ ๆ ไม่เกินทุก 5 ปี เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์

2.5.2 แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครได้จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร โดยปัจจุบันอยู่ช่วงแผนระยะที่ 1 (พ.ศ. 2557-2560) อันเนื่องมาจากแผนกรุงเทพมหานครระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2556-2575) ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์หลัก 6 ประการ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรสูงอายุในกรุงเทพมหานครด้วย ซึ่งเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมสู่สังคมสูงวัยไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 โดยวัตถุประสงค์หลักของแผนนี้ คือ ใช้เป็นกรอบในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน และนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานครและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยประชากรศาสตร์, 2557, น.2)

โดยแผนฯ นี้กำหนดไว้ 5 ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ

(1) **ยุทธศาสตร์ที่ 2** ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการสร้างระบบการคุ้มครองในทุกมิติให้แก่ผู้สูงอายุทั้งที่ยังพึ่งตนเองได้และอยู่ในภาวะพึ่งพา ยุทธศาสตร์นี้มีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้คือ **มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง** โดยส่งเสริมค่านิยมให้ผู้สูงอายุอยู่กับครอบครัวอย่างเป็นสุขโดยได้รับความเคารพ รัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร ด้วยการให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลมีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ

(2) **ยุทธศาสตร์ที่ 3** ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรใน กรุงเทพมหานครทุกช่วงวัยเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ยุทธศาสตร์นี้มีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ มาตรการด้านการปลูกจิตสำนึกถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ และมาตรการด้านการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัยโดยให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม การกีฬา และการท่องเที่ยว

การปฏิบัติงานตามแผน ยุทธศาสตร์ และมาตรการต่าง ๆ เพื่อผู้สูงอายุข้างต้นเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้จำเป็นต้องอาศัยกลไกต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่นอยู่ภายใต้บังคับและเป็นไปตามบังคับของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.6 กฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญูของต่างประเทศ

ในหลายประเทศมีบทบัญญัติกฎหมาย ทั้งที่เป็นมาตรการหรือกลไกทางกฎหมายชัดเจน และการส่งเสริมให้บุตรต้องปฏิบัติตนด้วยความสำนึกรู้คุณและตอบแทนคุณ (Filial Piety) โดยการกระทำตามหน้าที่ในการเยี่ยมเยียน ดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ให้เงินค่าอุปการะเลี้ยงดู ให้ปัจจัย 4 และสิ่งจำเป็นอื่นในการดำรงชีพ รักษาพยาบาล ดูแลสุขภาพ ดูแลหาที่พักอาศัยที่เหมาะสมและให้ความช่วยเหลือในลักษณะต่างๆ ค้ำครอง ไม่ทอดทิ้ง ไม่กระทำรุนแรงต่อบุพการี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู (Gratitude Law) โดยปรากฏทั้งที่เป็นกฎหมายเฉพาะและแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายครอบครัวที่มีอยู่ และหากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะนำไปสู่การลงโทษตามบทกำหนดโทษและ/หรือคำตัดสินของศาล ยุติธรรมหรือองค์คณะในประเทศนั้น ๆ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้พิจารณากฎหมายของบางประเทศมา ประกอบในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศจีน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอินเดีย ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.6.1 ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส (ในงานวิจัยนี้เรียกว่า “ประเทศฝรั่งเศส”) มีบทบัญญัติในลักษณะกตัญญูในประมวลกฎหมายแพ่งฉบับแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี 2004 (2547) บัญญัติว่า บุตรที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่ตามกฎหมายต้องเอาใจใส่ดูแลและเคารพพ่อแม่ของตน ให้เงินค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าใช้จ่าย และจัดหาหรือจ่ายเงินที่พักอาศัยที่เหมาะสมสำหรับพ่อแม่ นอกจากนี้บุตรต้องทราบความเป็นอยู่ของพ่อแม่ และเข้าให้ความช่วยเหลือหากพ่อแม่ผู้สูงอายุล้มป่วย หากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม โดยบุตรที่มีหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นนอกจากบุตรแล้ว ยังครอบคลุมหลานและบุตรเขย เมื่อฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมีบทกำหนดโทษปรับหรือจำคุก ซึ่งศาลแพ่งและศาลปกครองเป็นศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาประเด็นนี้ในกรณีที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดี โดยศาลพิจารณาความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่นี้และประเด็นการเรียกคืนค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายไปในการปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้จากทรัพย์สินมรดก

โดยสาเหตุหลักที่ประเทศฝรั่งเศสออกกฎหมายเช่นนี้เนื่องจากสถิติที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า อัตราการฆ่าตัวตายของผู้สูงอายุชาวฝรั่งเศสสูงที่สุดในบรรดาประเทศในทวีปยุโรปและสูงกว่าคนหนุ่มสาว อีกประการหนึ่งคือ เหตุการณ์คลื่นความร้อน ทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งหมดประมาณ 15,000 คนในปี 2003 (2546) โดยพบผู้สูงอายุจำนวนมากเสียชีวิตมาแล้วหลายสัปดาห์จากการป่วยโดยถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพัง (Martinez-Carter, K., 2013 [Online]) กรณีที่ยังเป็นปัญหา คือ กรณีที่ไม่มีบุตรหลานและครอบครัวดูแลเอาใจใส่ หรือถึงขั้นถูกทอดทิ้ง นอกจากนี้ยังเห็นว่ากฎหมายมรดกของประเทศฝรั่งเศสส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุตรและพ่อแม่ผู้สูงอายุ เนื่องจากกฎหมายนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่ต้องยกทรัพย์สินที่เป็นมรดกให้แก่บุตรของตนโดยไม่คำนึงว่าบุตรจะปฏิบัติตัวอย่างไรกับพ่อแม่ (Kim Willsher, 2004 [Online])

ในส่วนของภาครัฐมีการดำเนินโครงการพิเศษเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่อ่อนแอและป่วยเจ็บ โดยขยายขอบเขตความอ่อนแอและเจ็บป่วยไว้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ได้กำหนดให้สามารถเรียกคืนค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุจากทรัพย์สินมรดก แต่ยังคงจำกัดค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุที่บ้านไว้ที่ 30-50% เท่านั้น (Casey, Bernard H., 2008, p.3.)

2.6.2 ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ในงานวิจัยนี้เรียกว่า “ประเทศจีน”) มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุ (Protection of Rights and Interests of the Aged) มีผลใช้บังคับในเดือนเมษายนปี 2015 (2558) ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเดิมในปี 2012 และ 1996 หลักการของกฎหมายคือ รับรองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น บุตรที่เป็นผู้ใหญ่ต้องดูแลเอาใจใส่การดำรงชีพ ความต้องการทางจิตใจและทางการเงินของผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่มากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้ต้องเอาใจใส่ต่อความต้องการทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ต้องดูแลพ่อแม่ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำเป็นต้องไปเยี่ยมพ่อแม่ที่สูงอายุ และต้องดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุทั้งการเงินและจิตใจ นอกจากนี้ยังกำหนดให้นายจ้างต้องให้ลูกจ้างลาหยุดเพื่อไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ โดยยังคงจ่ายค่าจ้างให้ด้วย (The Associated Press, 2013 [Online] and Phillips, D. R. & Feng, Z., 2015, p. 295) ไม่เช่นนั้นพ่อแม่มีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากลูกได้ (มนสิการ กาญจนะจิตรา, 2557) กฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุของประเทศจีนไม่ได้มีบทกำหนดโทษไว้ชัดเจน แต่ให้อำนาจศาลใช้ดุลยพินิจในทางแพ่งเพื่อพิจารณาตัดสินและมีบทลงโทษตามความเหมาะสม หากฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามและการไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จ ถึงแม้ว่าจะเป็นคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล ศาลสามารถออกคำสั่งให้บุตรไปเยี่ยมเยียนตามจำนวนครั้งต่อเดือน ต่อปีตามที่กำหนด มุ่งแก้ปัญหาโดยสันติวิธี แต่หากไม่ปฏิบัติตามก็อาจนำไปสู่การลงโทษด้วยการปรับและกักขังได้ (Celia Hatton, 2013 [Online])

กฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุ ซึ่งมีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู โดยมีบทบัญญัติที่เป็นหลักทั่วไป ข้อกำหนดให้ต้องปฏิบัติตาม รวมทั้งข้อห้ามมิให้ปฏิบัติอยู่หลายประการ อาทิเช่น

- 1) กฎหมายนี้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญซึ่งได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ตามกฎหมายของสูงอายุ พัฒนาภาระหน้าที่ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุและส่งเสริมค่านิยมของคนจีนในการให้ความเคารพ เลี้ยงดู และช่วยเหลือผู้สูงอายุ (มาตรา 1)
- 2) ทุกภาคส่วนในสังคมต้องคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ตามกฎหมายของผู้สูงอายุ (มาตรา 7)
- 3) ผู้สูงอายุต้องปฏิบัติตามวินัยและกฎหมาย รวมทั้งปฏิบัติตามหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้ (มาตรา 11)
- 4) กำหนดให้สมาชิกครอบครัวต้องเป็นหลักในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ ต้องปฏิบัติตามด้วยความเคารพ ดูแล และเอาใจใส่ผู้สูงอายุ (มาตรา 13)
- 5) บุตรและผู้อื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุในทางเศรษฐกิจ ดูแลการดำรงชีวิตประจำวันและสภาพจิตใจ รวมทั้งใส่ใจต่อความต้องการพิเศษของผู้สูงอายุ ทั้งนี้สามีหรือภริยาของบุตรต้องช่วยเหลือในการทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุดังกล่าวด้วย (มาตรา 14)
- 6) บุตรให้การดูแลและรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยได้ทันเวลา ออกค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองไม่ได้ บุตรต้องรับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุดังกล่าว หากดูแลด้วยตัวเองไม่ได้อาจมอบหมายให้ผู้อื่นหรือสถาบันเข้าดูแลผู้สูงอายุตามความประสงค์ของผู้สูงอายุ (มาตรา 15)
- 7) บุตรต้องจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้สูงอายุและต้องไม่ขับไล่ผู้สูงอายุให้ไปอยู่หรือให้ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านที่มีสภาพแยกว่า (มาตรา 16 วรรคแรก)
- 8) บุตรหรือญาติอื่น ๆ ของผู้สูงอายุต้องไม่ยึดบ้านที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของหรือเช่า ต้องไม่เปลี่ยนสิทธิในทรัพย์สินหรือสิทธิการเช่าโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้สูงอายุ รวมทั้งมีหน้าที่ซ่อมแซมบ้านที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของ (มาตรา 16 วรรค 2 และ 3)
- 9) สมาชิกครอบครัวต้องดูแลความต้องการทางจิตใจของผู้สูงอายุและต้องไม่เพิกเฉยหรือละเลยต่อผู้สูงอายุ สมาชิกครอบครัวที่อยู่ห่างจากผู้สูงอายุต้องไปเยี่ยมผู้สูงอายุบ่อยครั้งหรือโอกาสปราศรัยต่อผู้สูงอายุ ทั้งนี้ชายจ้างต้องให้แน่ใจว่าบุตรมีสิทธิลาหยุดเพื่อไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ด้วย (มาตรา 18)
- 10) บุตรต้องไม่ปฏิเสธที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุด้วยข้อแก้ตัวว่าตนจะสละสิทธิรับมรดกหรือด้วยเหตุผลอื่นใด ในกรณีที่บุตรไม่ปฏิบัติหน้าที่ในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุต้องมีสิทธิขอให้บุตรจ่ายเงินค่าอุปการะและตามสิทธิอื่น รวมทั้งบุตรต้องไม่ขอให้ผู้สูงอายุทำงานใดๆ ก็ตามที่อยู่นอกเหนือความสามารถของผู้สูงอายุ (มาตรา 19)
- 11) เสรีภาพในการสมรสของผู้สูงอายุได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย บุตรหรือญาติอื่นต้องไม่เข้าไปแทรกแซงต่อการหย่า การแต่งงานใหม่ และชีวิตหลังจากแต่งงานใหม่ ทั้งนี้บุตรยังไม่พินหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการสมรสของผู้สูงอายุ (มาตรา 21)
- 12) ผู้สูงอายุมีสิทธิครอบครอง ใช้ ได้รับรายได้จากการจำหน่ายทรัพย์สินส่วนตัวของตน บุตรหรือญาติอื่นไม่มีสิทธิแทรกแซงเข้าไป และต้องไม่ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินและประโยชน์ของผู้สูงอายุโดยการขโมย การฉ้อโกง ครอบงำ หรือวิธีการอื่นใด (มาตรา 22)

- 13) ผู้สูงอายุและสามีหรือภริยาของมีหน้าที่อุปการะซึ่งกันและกัน (มาตรา 23)
- 14) ห้ามมิให้มีการกระทำรุนแรงภายในครอบครัวต่อผู้สูงอายุ (มาตรา 25)
- 15) ผู้สูงอายุมีสิทธิเรียกร้อง ฟ้องคดีต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและศาลเมื่อถูกละเมิดสิทธิและประโยชน์ตามกฎหมาย และหากไม่มีเงินเพียงพอเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี อาจขอ ผัดผ่อนหรือขอยกเว้นการเสียค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียมได้

ฯลฯ

การออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ผู้สูงอายุนี้เกิดจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้น จำนวนผู้ที่อยู่วัยทำงานมีสัดส่วนน้อยลง ทำให้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานต้องดูแลทั้งพ่อแม่ผู้สูงอายุ บุตร และตัวเอง (Clifford Coonan, 2013 [Online]) การออกกฎหมายนี้ยังเกิดจากสภาพสังคมจีนที่เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งมีความเป็นสังคมเมือง สังคมอุตสาหกรรมซึ่งทำให้คนในวัยทำงานจำนวนมากต้องอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่ในเมือง มีความทันสมัย ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยี ฯลฯ โดยปรากฏให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ได้แก่ ผู้สูงอายุถูกโดดเดี่ยว ถูกละเลย ไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากบุตรและครอบครัวมากยิ่งขึ้น ได้รับเพียงแต่เงินที่บุตรส่งมา บางรายไม่มีอาหารกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย อยู่อาศัยในที่ที่ไม่เหมาะสมต่อสุขภาพ ถูกบุตรทำร้าย สภาพสังคมเปลี่ยนไปสู่การที่ครอบครัวดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุน้อยลงไป ขณะที่บุตรต้องเผชิญกับสภาวะความกดดันและภาระทางเศรษฐกิจ การดิ้นรนทำมาหากิน ทำงานในเมือง การไปทำงานต่างถิ่น สภาพครอบครัวมีความซับซ้อน (Celia Hatton, 2013 [Online])

ในด้านการจัดสวัสดิการของภาครัฐให้แก่ผู้สูงอายุ แม้ว่าประเทศจีนมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ร่ำรวยมากขึ้น แต่ในภาพรวมประเทศจีนไม่ค่อยมีความช่วยเหลือดูแลให้แก่ผู้สูงอายุเท่าที่ควร ไม่ค่อยมีบ้านหรือที่อยู่อาศัยในวัยเกษียณและข้อกำหนดการให้บำนาญผู้สูงอายุไม่ทั่วถึงครอบคลุมประชากรผู้สูงอายุในชนบท ไม่ค่อยมีการจ่ายเงินช่วยเหลือรายเดือน บริการดูแลสุขภาพไม่เพียงพอ ถึงแม้ว่าเมื่อไม่นานมานี้ได้มีการขยายระบบการรักษาพยาบาลให้ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ในประเทศจีนแล้วก็ตาม อัตราการเบิกจ่ายเงินคืนก็ยังคงต่ำ ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยรุนแรง จึงกลายเป็นภาระของครอบครัว และหากไม่มีบุตรหรือครอบครัวดูแลเอาใจใส่ (กรณีไม่มีกำลังความสามารถหรือไม่ต้องการดูแลเอาใจใส่) ภาระหนักนี้ก็จะตกอยู่กับพ่อแม่ผู้สูงอายุเอง เมื่อพิจารณาถึงปัญหาของการดูแลเอาใจใส่ของครอบครัวและบุตรที่มีต่อพ่อแม่ผู้สูงอายุแล้ว สถานดูแลผู้สูงอายุเริ่มเป็นทางเลือกมากขึ้นที่สังคมยอมรับได้ (Clifford Coonan, 2013 [Online] and The Associated Press, 2013 [Online])

2.6.3 ประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์

ในประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์ (ในงานวิจัยนี้เรียกว่า “ประเทศสิงคโปร์”) มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือ พระราชบัญญัติค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ปี 1995 (The Maintenance of Parents Act (Cap 167B) ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปี 2015 (มกราคม) บัญญัติให้ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่ไม่สามารถดูแลตนเองมีสิทธิเรียกร้องต่อคณะกรรมการค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา และ/

หรือ ศาลชำนาญพิเศษเพื่อให้บุตรที่มีความสามารถในการอุปการะเลี้ยงดูตนเองแต่ไม่ได้อุปการะเลี้ยงดูตนเองดูแลจ่ายเงินรายเดือนหรือจ่ายเงินก้อนได้ คณะกรรมการค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาช่วยเหลือให้บิดามารดาที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้รับเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูจากบุตร โดยใช้วิธีการไกล่เกลี่ยและ/หรือการให้คำปรึกษา ส่วนศาลชำนาญพิเศษเป็นช่องทางทางกฎหมายให้บิดามารดาที่ไม่สามารถดูแลตนเองร้องขอต่อศาลเพื่อให้พิจารณาตัดสินในประเด็นไม่ได้รับเลี้ยงดูจากบุตร ไม่ได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากบุตร ค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ไม่เพียงพอจากบุตร ซึ่งศาลมีอำนาจพิจารณาตัดสินให้บุตรจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นรายเดือนหรือเป็นเงินก้อนก็ได้ บทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนี้คือ ต้องระวางโทษจำคุก 6 เดือน (ฉัตรสมุน พฤทธิภิญโญ, 2558, น. 153, Ministry of Social and Family Development of Singapore. (n.d.). [Online])

มีข้อเสนอแนะให้ภาครัฐของประเทศสิงคโปร์ต้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อให้บุตร ครอบครัวอุปการะ ดูแลเอาใจใส่ได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยให้ในสิ่งที่มีความสำคัญลำดับต้น ๆ ต่อการดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุ หากปราศจากการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐจะทำให้การดูแลของบุตร ครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และบุตรเสื่อมถอยลงไป (Sian, G. L., 2016 [Online])

กฎหมายนี้สะท้อนคุณค่าของครอบครัวมาตั้งแต่ในอดีต คุณค่านี้คือ การที่บุตรหรือญาติสนิทพึงต้องดูแลผู้สูงอายุ พ่อแม่ที่ได้ดูแลลูกๆ ของตนมาควรจะได้รับดูแลเอาใจใส่จากลูกๆ ของตนเช่นกัน ในอีกทางหนึ่งคือ การออกกฎหมายนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของบ้านเมืองหรือสังคมที่เปลี่ยนไป ที่สำคัญคือ ครอบครัวที่มีบุตรน้อย ไม่มีพี่น้องที่จะมาแบ่งเบาความรับผิดชอบหรือมาช่วยเลี้ยงดูพ่อแม่ที่สูงอายุ ปัญหาผู้สูงอายุโดดเดี่ยว ถูกละเลย ได้รับเพียงแต่เงินที่บุตรส่งมา บางรายไม่มีอาหารกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย อยู่อาศัยในที่ที่ไม่เหมาะสมต่อสุขภาพ ครอบครัวดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุน้อยลงไป เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น มีค่าครองชีพสูงขึ้น บุตรหรือครอบครัวไม่มีกำลังความสามารถพอหรือไม่ต้องการส่งเสียเลี้ยงดูพ่อแม่ที่สูงอายุเพราะหาเงินเลี้ยงชีพได้น้อยหรือแม้กระทั่งตกอยู่ในสภาวะไม่มีงานทำ บางรายต้องเลี้ยงดูบุตรของตนไปพร้อม ๆ กับพ่อแม่ที่สูงอายุทำให้เกิดความเครียดและความลำบาก

2.6.4 ประเทศสาธารณรัฐอินเดีย

ในประเทศสาธารณรัฐอินเดีย (ในงานวิจัยนี้เรียกว่า “ประเทศอินเดีย”) มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือ กฎหมายอุปการะเลี้ยงดูและสวัสดิภาพพ่อแม่และผู้สูงอายุปี 2007 (Maintenance and Welfare of Parents and Senior Citizens Act, 2007) มุ่งคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของผู้สูงอายุ โดยกำหนดหน้าที่ตามกฎหมายให้บุตรต้องเลี้ยงดูพ่อแม่และผู้สูงอายุ

บุตรรวมถึงหลานที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่ให้การอุปการะเลี้ยงดู (Maintenance) ซึ่งกฎหมายให้คำจำกัดความไว้ว่า คือ จัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การตรวจและรักษาพยาบาล ให้แก่พ่อแม่ซึ่งไม่ใช่แค่สืบสายโลหิตแต่ยังรวมถึงพ่อบุญธรรม แม่บุญธรรม พ่อแม่ของสามีหรือภริยาแล้วแต่กรณี ไม่ว่าจะพ่อหรือแม่มีอายุถึงเกณฑ์เป็นผู้สูงอายุหรือไม่ก็ตาม (ซึ่งกำหนดไว้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไป) (มาตรา 2 คำจำกัดความ)

ผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ที่ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้หรือไม่มีทรัพย์สินมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือเยียวยา โดยยื่นคำร้องขอต่อองค์คณะ (Tribunal) ภายใต้กฎหมายนี้เพื่อเรียกร้องให้ออกคำสั่งให้บุตรที่ไม่ใช่ผู้เยาว์ 1 คนหรือมากกว่านั้นจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรมีสิทธิเรียกร้องให้ญาติของตนจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นกัน (มาตรา 4 และ 5) ตามกฎหมายนี้ ญาติ หมายถึง ทายาทตามกฎหมายของผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรนั้นโดยต้องไม่ใช่ผู้เยาว์และต้องครอบครองหรือจะรับมรดกทรัพย์สินหลังจากที่ผู้สูงอายุนั้นเสียชีวิต ญาติที่มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุนั้น (มาตรา 4 (4)) ในกรณีที่มิญาติหลายคนที่มิสิทธิได้รับมรดก ญาติหลายคนเหล่านั้นต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ผู้สูงอายุนั้นตามสัดส่วนของทรัพย์สินมรดกที่มีสิทธิได้รับ

หน้าที่ของบุตรหรือญาติ แล้วแต่กรณี ในการอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุขยายขอบเขตไปถึงตามความต้องการของผู้สูงอายุนั้น ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุนั้นมีชีวิตที่ปกติสุข (มาตรา 4 (2)) และหน้าที่ของบุตรในการอุปการะเลี้ยงดูพ่อแม่ของตนขยายขอบเขตไปถึงตามความต้องการของพ่อหรือแม่ หรือทั้งพ่อและแม่แล้วแต่กรณีเพื่อให้พ่อแม่ดังกล่าวมีชีวิตที่ปกติสุข (มาตรา 4 (3))

หลังจากที่องค์คณะสอบถามหรือไต่สวนผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว องค์คณะออกคำสั่งให้จ่าย หากปรากฏว่าเมื่อถึงกำหนดจ่ายบุตรหรือญาติไม่ยอมจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู และค่าใช้จ่ายโดยไม่มีเหตุเพียงพอ องค์คณะมีอำนาจออกหมายเพื่อเรียกเก็บเงินตามที่กำหนดไว้ทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นรายเดือน ซึ่งจำนวนเงินสูงสุดคือ 10,000 รูปีต่อเดือนให้แก่พ่อแม่หรือผู้สูงอายุแล้วแต่กรณีภายในระยะเวลาที่กำหนด พร้อมกับระบุงการเรียกเก็บดอกเบี้ย 5 – 18% ของเงินที่ค้างจ่ายไปจนกว่าจะมีการจ่ายเงินครบถ้วน และอาจมีการกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือนขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ ทั้งนี้การร้องขอขององค์คณะให้ออกหมายเรียกให้จ่ายเงินต้องกระทำภายใน 3 เดือนนับตั้งแต่วันที่ถึงกำหนดจ่ายเงิน (มาตรา 5 และ 9)

กลไกการยื่นร้องขอให้องค์คณะมีคำสั่งดังกล่าวข้างต้น ยังรวมถึงอำนาจขององค์คณะที่จะเสนอไปให้ส่งเรื่องไปที่สำนักงานไกล่เกลี่ยและเจ้าพนักงานไกล่เกลี่ยก่อนที่จะมีการสอบถามหรือไต่สวนตามคำร้องขอ เพื่อให้เจ้าพนักงานไกล่เกลี่ยส่งรายงานข้อค้นพบกลับมาไม่ว่าจะเป็นข้อค้นพบที่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างฉันทมิตรเพื่อให้มีคำสั่งตามข้อสรุปที่แก้ปัญหาานั้นได้ หรืออาจต้องมีการดำเนินการสอบถามหรือไต่สวนต่อไปตนมีการออกคำสั่ง (มาตรา 6)

เมื่อพบว่าผู้ใดก็ตามที่มีหน้าที่ดูแลหรือคุ้มครองผู้สูงอายุได้ทั้งผู้สูงอายุดังกล่าวไว้ในสถานที่ใด ๆ ด้วยเจตนาทอดทิ้งผู้สูงอายุนั้นไปเลย บุคคลผู้นั้นต้องรับโทษอาญา อาจมีคำสั่งให้จำคุกไม่เกิน 3 เดือนหรือปรับไม่เกิน 5,000 รูปีหรือทั้งปรับและจำคุก (มาตรา 24) โดยการสืบพยานและดำเนินการกระบวนการพิจารณาไปจนถึงมีคำตัดสินลงโทษหรือมีคำสั่งใด ๆ ในฐานความผิดนี้อยู่ในอำนาจของศาลแขวง Magistrate ซึ่งจะต้องดำเนินการกระบวนการพิจารณาโดยรวบรัด ไม่ล่าช้า (มาตรา 25)

สรุปสาระสำคัญของกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญูของทั้ง 4 ประเทศ ปรากฏในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.3 สรุปข้อกำหนด มาตรการและบทลงโทษของกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมาย
กัตัญญูของต่างประเทศ

ประเทศ	กฎหมายที่เข้าข่าย เป็นกฎหมาย กัตัญญู	ข้อกำหนดให้บุตรปฏิบัติต่อพ่อแม่ ที่เป็นผู้สูงอายุ	มาตรการและ บทลงโทษ
ประเทศ ฝรั่งเศส	ประมวลกฎหมาย แ ฟ ง (Civil Code) ส่วนแก้ไข เพิ่มเติมมีผลบังคับ ใช้ มา ตั้ ง แ ต่ ปี 2004 (2547)	บัญญัติให้บุตรที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่ 1) ต้องดูแลเคารพพ่อแม่ของตน 2) ให้เงินค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าใช้จ่าย 3) ดูแลหาที่พักอาศัยที่เหมาะสมให้แก่พ่อแม่ 4) ต้องทราบความเป็นอยู่ของพ่อแม่ และ 5) เข้าให้ความช่วยเหลือหากพ่อแม่ผู้สูงอายุล้มป่วย	ผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ ปฏิบัติตาม ต้อง ระวางโทษปรับ และ/หรือจำคุก
ประเทศ จีน	กฎหมายคุ้มครอง สิทธิและประโยชน์ ผู้สูงอายุ (Law on Protection of the Rights and Interests of the Elderly) ฉบับ แก้ไขเพิ่มเติมปี 2015 มีผลใช้บังคับ เดือนเมษายนปี 2015 (2558)	บัญญัติให้ 1) ทุกภาคส่วนในสังคมต้องคุ้มครองสิทธิและ ประโยชน์ตามกฎหมายของผู้สูงอายุ 2) กำหนดให้สมาชิกครอบครัวต้องเป็นหลักในการ เลี้ยงดูผู้สูงอายุ ต้องปฏิบัติตนด้วยความเคารพ ดูแล และเอาใจใส่ผู้สูงอายุ 3) บุตรและผู้อื่นที่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการเลี้ยง ดูผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุในทาง เศรษฐกิจ ดูแลการดำรงชีวิตประจำวันและสภาพ จิตใจ รวมทั้งใส่ใจต่อความต้องการพิเศษของ ผู้สูงอายุ ทั้งนี้สามีหรือภรรยาของบุตรต้องช่วยเหลือ ในการทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุดังกล่าวด้วย 4) บุตรต้องจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้สูงอายุและต้อง ไม่ขับไล่ผู้สูงอายุให้ไปอยู่หรือให้ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้าน ที่มีสภาพแย่กว่า 5) บุตรหรือญาติอื่น ๆ ของผู้สูงอายุต้องไม่ยึดบ้านที่ ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของหรือเช่า ต้องไม่เปลี่ยนสิทธิใน ทรัพย์สินหรือสิทธิการเช่าโดยไม่ได้รับอนุญาตจาก ผู้สูงอายุ รวมทั้งมีหน้าที่ซ่อมแซมบ้านที่ผู้สูงอายุเป็น เจ้าของ 6) สมาชิกครอบครัวต้องดูแลความต้องการทางจิตใจ ของผู้สูงอายุ และต้องไม่เพิกเฉยหรือละเลยต่อ ผู้สูงอายุ สมาชิกครอบครัวที่อยู่ห่างจากผู้สูงอายุต้อง ไปเยี่ยมผู้สูงอายุบ่อยครั้งหรือโอภาปราศรัยต่อ	ศาลมีคำสั่งให้ บุตรไปเยี่ยม เยียนตาม จำนวนครั้งต่อ เดือน ต่อปี (มุ่ง แก้ปัญหาโดย สันติวิธี) ผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ ปฏิบัติตาม ต้อง ระวางโทษปรับ และกักขัง

		ผู้สูงอายุ ทั้งนี้ นายจ้างต้องให้แน่ใจว่าบุตรมีสิทธิลาหยุดเพื่อไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ด้วย ฯลฯ	
ประเทศ สิงคโปร์	<u>กฎหมายค่า อุปการะเลี้ยงดู บิดามารดา ปี 1995 (The Maintenance of Parents Act (Cap 167B) ฉบับ แก้ไขเพิ่มเติมปี 2015 (2558)</u>	ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่ไม่สามารถดูแลตนเองมีสิทธิเรียกร้องต่อคณะกรรมการค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา และ/หรือ ศาลชำนาญพิเศษเพื่อให้บุตรที่มีความสามารถในการอุปการะเลี้ยงดูตนเองแต่ไม่ได้อุปการะเลี้ยงดูตนให้จ่ายเงินรายเดือนหรือจ่ายเงินก้อน หรือจ่ายให้แต่ไม่เพียงพอ <i>(คณะกรรมการค่าอุปการะเลี้ยงดูใช้วิธีการไกล่เกลี่ยและ/หรือการให้คำปรึกษาก่อนมีคำสั่ง)</i>	ผู้ที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ต้องระวางโทษจำคุก 6 เดือน
ประเทศ อินเดีย	<u>กฎหมายอุปการะ เลี้ยงดูและสวัสดิ ภาพพ่อแม่และ ผู้สูงอายุปี 2007 (Maintenance and Welfare of Parents and Senior Citizens Act, 2007) (2550)</u>	มุ่งคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของผู้สูงอายุ โดยกำหนดหน้าที่ตามกฎหมายให้บุตรต้องเลี้ยงดูโดยให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ที่ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้หรือไม่มีทรัพย์สินมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือเยียวยา โดยจ่ายเงินรายเดือนเพื่อเลี้ยงชีพ บุตรหมายรวมรวมถึงหลานที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่ให้การเลี้ยงดูซึ่งกฎหมายให้คำจำกัดความไว้ว่า คือ จัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การตรวจและรักษาพยาบาล แก่พ่อแม่ซึ่งไม่ใช่แคสปีบสายโลหิตแต่ยังรวมถึงพ่อบุญธรรม แม่บุญธรรม พ่อแม่ของสามีหรือภริยาโดยยื่นคำร้องขอต่อองค์คณะ (Tribunal) ภายใต้กฎหมายนี้เพื่อเรียกร้องให้ออกคำสั่งให้บุตรจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู นอกจากนี้ผู้สูงอายุมีสิทธิเรียกร้องให้ญาติของตนจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นกัน ในกรณีที่บุตรหรือญาติไม่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู เมื่อองค์คณะออกคำสั่งให้จ่าย หากปรากฏว่าบุตรหรือญาติไม่ยอมจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู องค์คณะมีอำนาจออกหมายเพื่อเรียกเก็บเงินตามที่กำหนดไว้ซึ่งจำนวนเงินสูงสุดคือ 10,000 รูปีต่อเดือนให้แก่พ่อแม่หรือผู้สูงอายุแล้วแต่กรณีภายในระยะเวลาที่กำหนด	เรียกเก็บดอกเบี้ย 5-18% และอาจมีการกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน ขึ้นอยู่กับตามพฤติการณ์ เมื่อพบว่าบุตรหรือญาติทอดทิ้งพ่อแม่ผู้สูงอายุ บุตรหรือญาติต้องรับโทษอาญาทั้งปรับและจำคุก

บทบัญญัติกฎหมายทั้ง 4 ประเทศมีข้อกำหนดที่มีลักษณะและขอบเขต รวมถึงบุคคลผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่มีเจตนารมณ์ให้เป็นมาตรการหรือกลไกทางกฎหมาย

ที่มุ่งให้บุคคลผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายปฏิบัติตนหรือกระทำการต่าง ๆ ด้วยความสำนึกรู้คุณและตอบแทนคุณ (Filial Piety) โดยเฉพาะต่อผู้สูงอายุ หรือต่อบิดามารดา หรือบุคคลที่เสมือนบิดามารดา พร้อมกับกำหนดบทบังคับหรือบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ซึ่งใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ต่อไป

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กุเบิร์ต สมุทรจักร ธีรนุช ก้อนแก้ว และริฎวัน อุเต็น (2560) ชี้ให้เห็นมิติของครอบครัวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (2540-2544) เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ครอบครัวต้องมีขนาดที่เหมาะสม การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเริ่มให้ความสำคัญกับการดูแลผู้สูงอายุ เสริมสร้างขีดความสามารถด้านการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิต่าง ๆ ของประชาชน การรณรงค์ผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ครอบครัวเห็นความสำคัญและดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุควบคู่กับการมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในครอบครัวได้ การให้ชุมชนมีบทบาทช่วยเหลือกลไกภาครัฐด้วยการนำศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ต่างๆ มาใช้ในการดูแลครอบครัว ตลอดจนการจัดให้มีบริการแก่ครอบครัวในรูปแบบเบ็ดเสร็จ เช่น การจัดบริการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการสงเคราะห์แก่ครอบครัวที่มีผู้ป่วยเรื้อรังและทุพพลภาพ ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก เป็นต้น **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (2545-2549)** เน้นสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนเพื่อฝ่าฟันวิกฤตเศรษฐกิจ สังคมไทยเริ่มเข้าการเป็นสังคมเมืองมากขึ้น เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รูปแบบครัวเรือนที่เปลี่ยนไปเป็นการอยู่เป็นโสดและครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนมากขึ้น จัดสวัสดิการด้านสุขภาพและหลักประกันทางสังคมแก่ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น เน้นสังคมที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน มีจารีตประเพณีที่ดีงาม

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (2550-2554)** เกิดการขยายตัวของโลกโซเซียลกับความล่อแหลมของสื่อออนไลน์ที่บั่นทอนครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาวิกฤตค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมซึ่งเป็นผลมาจากการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยม บริโภคนิยมมากขึ้น ให้ความสำคัญกับส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ปัญหาการขาดสัมพันธ์ภายในครอบครัว **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (2555-2559)** อยู่ในช่วงสังคมสูงวัย กระแส AEC และสังคมดิจิทัล มีสัญญาณการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกที่ชัดเจนขึ้น แนวโน้มการเกิดลดลง ผู้สูงอายุมียาวยืนยาวขึ้น สัดส่วนผู้สูงอายุสูงขึ้นในหลายประเทศ ประชากรวัยแรงงานที่ลดลง ในสังคมไทยเกิดวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม อิทธิพลและผลเสียจากการแพร่ขยายของสังคมดิจิทัล สังคมไทยที่กลายเป็นปัจเจกมากขึ้น สมาชิกของครอบครัวห่างเหินต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 และ **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (2560-2564)** มีทิศทางครอบครัวเสี่ยงล่มสลาย สังคมสูงวัย และเด็กไร้ประสิทธิภาพ เริ่มกล่าวถึงการจำแนกผู้สูงอายุออกเป็นช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย พยายามหามาตรการเพื่อรองรับผู้สูงอายุจำนวนมากที่คาดว่าจะมีเงินสะสมไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ในขณะที่มีแนวโน้มอายุยืนขึ้น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เปราะบาง สมาชิกภายในครอบครัวไม่ได้อยู่กัน

พร้อมหน้า อบอุ่น พร้อมทั้งจะทำให้การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว อันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานและความเป็นสังคมเมือง แนวทางในการพัฒนา คือ การสร้างครอบครัวอยู่ดีมีสุขด้วยการสร้างสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ สามารถทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพ สร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อป้องกันหรือชะลอความทุพพลภาพและโรคเรื้อรังต่างๆ มีครอบครัวที่อบอุ่นรองรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ พัฒนาศักยภาพประชากรวัยแรงงานที่ต้องเลี้ยงดูประชากรวัยพึ่งพิง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้น การวางแผนการออกสำหรับการใช้ชีวิตในวัยสูงอายุที่มีประสิทธิภาพ

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2 (2558) ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมไทยนั้นครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่ทำหน้าที่ดูแลปกป้องและตอบสนองความแก่ผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม รวมทั้งเป็นสถาบันที่ผู้สูงอายุต้องการจะพึ่งพิงจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบและขนาดของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากครอบครัวน้อยลง ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแต่ทำให้ครอบครัวอ่อนแอลง ไม่สามารถรับกับบทบาทที่คาดหวังได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเพิ่มขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ ให้ครอบครัวทำหน้าที่ตามที่ผู้สูงอายุคาดหวังได้ อย่างไรก็ตามความเข้มแข็งของครอบครัวมิได้เกิดจากความสามารถของครอบครัวเพียงลำพัง แต่ต้องมีการผสมผสานระหว่างชุมชนและสังคมด้วย ดังนั้นจึงควรนำองค์ความรู้ที่ดำเนินการโดยผ่านการพิจารณาอย่างเป็นระบบและคำนึงถึงการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพมาเป็นตัวช่วยในการสร้างแนวคิด แนวทางต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักในประเด็นปัญหา การพัฒนาที่ครอบคลุมไปในส่วนของการพัฒนาให้ประชาชนในประเทศไทยมีความรู้ ก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการสร้างสังคมที่มีฐานแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจมีความเข้าใจและมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน การหาแนวทางการจัดการระบบการดูแลทางสังคมและระบบการดูแลระยะยาว รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมในการช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุและผู้ที่กำลังที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุให้มีสุขภาพแข็งแรง มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีสอดคล้องกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคต

ฉัตรสมุน พฤตภิทยัญญ์ (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในส่วนของแผนปฏิบัติการนานาชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ปี ค.ศ. 2002 สมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ นโยบาย และการปฏิบัติในทุกระดับ ทุกภาคส่วน เพื่อผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จะได้ใช้ศักยภาพของตนเต็มที่ เป้าหมายของแผนปฏิบัติการนานาชาติ ๆ คือการสร้าง ความมั่นใจว่าคนทุกคนในทุกแห่งหนจะเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมั่นคง มีเกียรติ และมีส่วนร่วมในสังคมตนเองในฐานะราษฎรด้วยสิทธิเต็มที่ทุกประการ ในส่วนของพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งกำหนดให้ผู้สูงอายุมีสิทธิที่ได้รับการคุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น บริการสุขภาพ บริการด้านสังคม การช่วยเหลือหรือยกเว้นค่าบริการสาธารณะต่างๆ การได้รับการสงเคราะห์ในด้านที่อยู่อาศัย เบี้ยยังชีพ เป็นต้น มีการลดหย่อนด้านภาษีให้กับผู้บริจาคเงินหรือทรัพย์สินแก่กองทุน รวมทั้งการลดหย่อนภาษีให้กับผู้ประกอบการ บุพการี จากกฎหมายสู่การจัดการดูแลผู้สูงอายุ มีกลไกการพัฒนานโยบายสำหรับผู้สูงอายุของ 3 ระดับ คือ 1) ในระดับชาติ มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติที่ดั่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 ตามแนวทางการพัฒนานโยบายแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) ในระดับกระทรวง กระทรวงที่เป็นหลักในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุคือ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ และ 3) ในระดับปฏิบัติการ หน่วยงานส่วนภูมิภาคพัฒนาบริการตาม

กรอบและการสนับสนุนวิชาการ จากหน่วยงานส่วนกลาง ภาพรวมจากกฎหมายสู่การจัดการดูแล สุขภาพของผู้สูงอายุต้องทำแบบองค์รวม และบูรณาการทั้งในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง การจัดการความเข้มแข็งชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยส่งเสริมและพัฒนาบทบาท ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ

ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์ (2557) ได้ชี้ให้เห็นว่า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของแผนผู้สูงอายุ แห่งชาติฉบับที่ 2 และเตรียมความพร้อมสำหรับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2565-2584) ซึ่งรองรับอีก 30 ปีข้างหน้า ที่ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุเกินร้อยละ 30 “นโยบายเพื่อรองรับสังคม ผู้สูงอายุของประเทศไทย” ต้องเป็นเชิงรุกมากขึ้น โดยยุทธศาสตร์ที่ 1 คือ เตรียมความพร้อมของ ประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ โดยการส่งเสริมการเจริญพันธุ์และการส่งเสริมด้านทัศนคติและ พฤติกรรมตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ผ่านบ้าน วัด โรงเรียน สถานที่ทำงานและสื่อสาธารณะ ยุทธศาสตร์ที่ 2 คือ การส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ โดยการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ การแบ่งกลุ่ม ผู้สูงอายุเพื่อวางแผนกลยุทธ์รองรับแต่ละกลุ่ม การส่งเสริมให้เป็นผู้สูงอายุแบบ “ลำพัง แต่สุขใจ ใช้ เทคโนโลยี” การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุตามศักยภาพหรือความสนใจ ยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ การคุ้มครอง ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ โดยการนำการออกแบบสำหรับทุกคนในสังคมมาเป็นมาตรฐานการ ออกแบบสิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมในสังคม การใช้เศรษฐกิจกระตุ้นและสนับสนุนการพัฒนา สังคมสูงอายุ การสร้างหลักประกันรายได้ให้ผู้สูงอายุ การพัฒนากฎหมายกัตัญญ การพัฒนาระบบการ ดูแลผู้สูงอายุระยะยาวโดยชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ที่ 4 คือ การพัฒนา บุคลากรด้านผู้สูงอายุ โดยการจัดทำและรับรองมาตรฐานบุคลากรและสถานพยาบาลด้านผู้สูงอายุ การพัฒนาบุคลากรมืออาชีพด้านผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังควรขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติโดยการ ผลักดันเรื่องผู้สูงอายุให้เป็นวาระแห่งชาติ ใช้กลไกทั้งสามระดับขับเคลื่อนและเน้นการมีส่วนร่วม และเพิ่มสัดส่วนงบประมาณในการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุให้มากขึ้น

รศรินทร์ เกรย์, อุมารณ ภัทรวานิชย์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และเรวดี สุวรรณนพเก้า, (2556) ศึกษาเรื่องมโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ : มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคม และสุขภาพ การวิจัย นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในมุมมอง เชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ เปรียบเทียบกลุ่มคนเมือง และชนบท ค้นหาผลกระทบเชิงจิตวิทยา สังคม และสุขภาพ ต่อการเปลี่ยนแปลงนิยามของผู้สูงอายุ และความเป็นไปได้ในการนิยาม ความหมายใหม่ของผู้สูงอายุ และวิธีการเปลี่ยนแปลงนิยามผู้สูงอายุให้เป็นที่ยอมรับต่อสังคม แสดงให้ เห็นผลการวิจัยว่านิยามผู้สูงอายุที่ใช้อายุ 60 ปีเป็นเกณฑ์ น่าจะต้องปรับเปลี่ยนเสียใหม่ ให้สอดคล้อง กับพัฒนาการด้านสุขภาพอนามัยของคนไทย คนไทยมีอายุยืนขึ้น ควรขยับอายุของผู้สูงอายุจาก 60 ปีให้สูงขึ้นเป็น 65 ปี จากหลักฐานเชิงประจักษ์ เชิงตัวเลขทางด้านวิชาการประชากรศาสตร์ โดยไม่ไป ตัดสิทธิประโยชน์ที่คนอายุ 60 ปี จะพึงได้ตามนิยามเดิม รณรงค์ให้คนในสังคมมีมโนทัศน์ใหม่ว่าอายุ 60 ปียังไม่แก่ชรา ยังไม่เรียกว่าเป็นผู้สูงอายุ ส่งผลดีด้านสุขภาพจิต แม้อายุเกิน 60 ปีไปแล้วก็ยังมี คุณค่า มีพลัง ยังทำงานเป็นผู้ผลิตได้ เป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณค่า ช่วยเพิ่มปริมาณแรงงานอายุ 60-64 ปี ให้กับประเทศซึ่งผลดีเชิงเศรษฐกิจและสังคม เสริมพลังให้กับสังคมไทยอีกมหาศาล

ระวี สัจจโสภณ (2556) ศึกษาเรื่องแนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพลัดพรากใน ผู้สูงอายุ ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุ (community-

based approach) ที่พัฒนามาจากแนวคิดการลดการพึ่งพิงจากบริการในลักษณะสถาบัน (deinstitutionalization) เช่นเดียวกับแนวคิดการใช้ครอบครัวเป็นฐานลดการบริการภายนอกชุมชน รวมถึงการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมทางเครือข่ายสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกับการแสดงบทบาทต่อชุมชนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางขององค์การสหประชาชาติในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชนเป็นฐาน

นาริรัตน์ จิตรมนตรี และ สาวิตรี ทยานศิลป์ (2552) ศึกษาเรื่องตัวแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ดีของชุมชนเขตเมือง การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ดี กลวิธีการจัดการของชุมชน ปัจจัยและตัวชี้วัดการดูแลผู้สูงอายุที่ดีของชุมชน กล่าวว่า ถึงแม้ว่าประเทศไทยได้มีการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในหลายรูปแบบ ในขณะเดียวกันก็ยังพบปัญหาและอุปสรรคในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไทย คือ แนวคิดในการบริการเชิงสงเคราะห์ระดับรายบุคคล ไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้สูงอายุ ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และการจัดให้ผู้สูงอายุอยู่แยกจากครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตไม่ดีและมีความรู้สึกว่าเหว

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2551, น.1) ศึกษาเรื่องผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว เพื่อศึกษาภาวะอารมณ์และจิตใจของผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุจะเป็นวัฏจักรของชีวิตที่บุคคลทุกคนต้องเป็นอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็ตาม แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งภายใต้ความเสื่อมถอยของร่างกายที่เพิ่มตามอายุ ผู้สูงอายุต้องเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงผู้อื่นอย่างแน่นอน ในสังคมไทยครอบครัว คือสถาบันหลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัว และสำหรับผู้สูงอายุนั้นที่พึ่งพิงสำคัญของผู้สูงอายุคือสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ บุตรหลาน หรือญาติที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน อาจเป็นสามี ภรรยา บุตร ญาติพี่น้องจะรับหน้าที่ในการดูแล และนิยมเรียกว่าญาติผู้ดูแล (Family Caregiver) ซึ่งนับว่า สมาชิกในครอบครัวเป็นเครือข่ายการดูแลที่สำคัญของผู้สูงอายุ

การดูแล (Caring) เป็นวัฒนธรรมของมนุษยชาติที่มีความเอื้ออาทรต่อกันและได้รับการสืบทอดมาช้านาน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขของบุคคลทั่วไป ทั้งนี้เพราะการดูแลคือ กิจกรรมที่ช่วยเหลือผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อมที่แสดงออกในพฤติกรรมลักษณะต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงความรู้สึก ความเห็นใจ (Empathic) ความสนใจ ความใส่ใจ (Attention) การประคับประคอง การสนับสนุนและเกื้อกูล (Supportive) การให้ข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ (Education) และการอำนวยความสะดวกเพื่อการเข้าถึงบริการต่างๆ (Facilitative) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นความต้องการของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ อาทิเช่น เด็ก ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ซึ่งต่างต้องการการดูแลในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การดูแลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ ศีลธรรม จริยธรรม และประเพณีปฏิบัติที่มีต่อกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความจำเป็น และความผูกพันที่มีต่อผู้ดูแล

บุหลัน ทองกลีบ (2550) ศึกษาเรื่องบทบาทภาครัฐในการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทภาครัฐในการจัดบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาสิทธิประชาชนตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ในการได้รับการบริการจากการจัดสวัสดิการของภาครัฐ เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ในการที่จะได้รับการสวัสดิการด้านต่าง ๆ จากภาครัฐ เพื่อศึกษาปัญหาในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ ในการได้รับการสวัสดิการจากภาครัฐ เพื่อศึกษาการรับทราบและการเข้าถึงสิทธิประชาชนตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ของผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความต้องการในการจัดบริการสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ได้สรุปผลจากการวิจัยว่า นักวิชาการยังได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไว้ คือ

1) สนับสนุนให้ครอบครัวดูแลผู้สูงอายุ โดยให้มีมาตรการลดภาษีสำหรับบุตรที่ดูแลบิดามารดา ญาติสายตรงที่เป็นผู้สูงอายุ

2) ส่งเสริมการประกันตนเองก่อนสูงอายุ ในรูปแบบที่มีความหลากหลายกว่าการประกันชีวิตและประกันสุขภาพ โดยศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในช่วงวัยต่าง ๆ

สิ่งหนึ่งที่สำคัญและมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุคือ ความเข้าใจของบุตรหลานภายในครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งความเข้าใจนี้ไม่ได้มองเฉพาะในแง่ของจิตใจเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องเข้าใจถึงความต้องการทางด้านกายภาพของผู้สูงอายุ ที่สำคัญจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อเป็นสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุได้อยู่อย่างมีความสุขและมีศักดิ์ศรีในตนเองได้

วรรณลักษณ์ เมียนเกิด (2549) ศึกษาเรื่องค่านิยม ความคาดหวังของผู้สูงอายุและพหุวัย (ผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-59 ปีซึ่งเป็นบุตรหรือหลานของผู้สูงอายุ) โดยผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเชื่อว่าถ้าเลี้ยงดูบิดามารดาผู้สูงอายุจะได้บุญ เลี้ยงดูผู้สูงอายุเป็นมงคลแก่ชีวิต การระลึกถึงบุญคุณผู้สูงอายุ และไม่เนรคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณเป็นค่านิยมที่ดีโดยมีทัศนคติในระดับมากที่สุด ค่านิยมที่มีลักษณะเป็นการยึดถือปฏิบัติของผู้สูงอายุในระดับมาก เช่น การยึดกตัญญูกตเวทิต การให้ความเคารพผู้สูงอายุ ในประเด็นการปฏิบัติโดยเคารพพระบอบาวุโส นั้นผู้สูงอายุมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ส่วนพหุวัยในกรุงเทพฯ มีค่านิยมที่มีลักษณะในการยึดถือปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ การยึดกตัญญูกตเวทิต การให้ความเคารพผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การปฏิบัติโดยเคารพพระบอบาวุโส ส่วนพหุวัยในต่างจังหวัดมีค่านิยมที่มีลักษณะในการยึดถือปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ การให้ความเคารพผู้สูงอายุ การให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การยึดกตัญญูกตเวทิต และการปฏิบัติโดยเคารพพระบอบาวุโส

กลุ่มผู้สูงอายุทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเห็นว่าบุคคลที่มีความกตัญญูโดยปฏิบัติต่อผู้สูงอายุด้วยความสุภาพส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังเห็นว่าเด็กและเยาวชนยังคงยึดมั่นต่อความกตัญญูในระดับมาก การแสดงออกถึงความกตัญญูของสมาชิกในครอบครัวด้วยการดูแลผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น ดูแลด้านสุขภาพอนามัย อาหารการกิน การจัดที่พักของผู้สูงอายุ ซึ่งมีการดูแลทั้งในยามปกติและในยามเจ็บป่วย ผู้สูงอายุกล่าวว่า ความกตัญญูเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมา ยังพอมืออยู่บ้างในสังคม พหุวัยกล่าวว่า ดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ โดยดูแลเรื่องกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น การขับถ่าย อาหารการกิน ส่วนเหตุผลในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุทั้งหมดคือ การตอบแทนที่ผู้สูงอายุเคยดูแลตนมาเมื่อตอนเป็น

เด็ก พหุวัยรู้สึกเสียใจ สงสารเมื่อเกิดกรณีที่ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและถูกทำร้าย รวมถึงถ้าลูกหลานไปอยู่ไกล ๆ ให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ในบางครอบครัวพี่น้องทุกคนช่วยกันดูแลผู้สูงอายุ โดยต้องมีคนเฝ้าหนึ่งคน ผู้สูงอายุสามารถอยู่กับพี่ น้อง เขย สะใภ้ได้ทุกคน ซึ่งสามารถทำความสะอาดเช็ดปัสสาวะ อุจจาระของผู้สูงอายุได้ การกระทำเช่นนี้ผู้สูงอายุและพหุวัยมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงความกตัญญูต่อบุพการี ในอีกด้านหนึ่ง พหุวัยในกรุงเทพฯ แสดงออกถึงความกตัญญูโดยการดูแลผู้สูงอายุในระดับน้อยที่สุดซึ่งแสดงให้เห็นว่า ยังมีเยาวชนที่ไม่ยึดมั่นต่อความกตัญญู แต่พหุวัยในต่างจังหวัดเห็นด้วยว่าเยาวชนยังคงดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงกว่าพหุวัยในกรุงเทพฯ พหุวัยระบุว่า พฤติกรรมของคนไม่ค่อยเหมือนในอดีตเพราะสมัยก่อนผู้คนจะศรัทธายึดมั่นในศาสนาอย่างเหนียวแน่น ครอบครัวจะมั่นคง แต่ปัจจุบันยุคสมัยเปลี่ยนไป มีวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามา การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุนั้นไม่เหมือนสมัยก่อน ทำให้สมาชิกในครอบครัวบางคนมองว่า หากให้การดูแลและเอาใจใส่ลูกมากเท่าไร ลูกจะตอบแทนบุญคุณมากนั้นอาจไม่จริงเสมอไป หรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ภาคอุตสาหกรรมเข้ามาแทนภาคเกษตรกรรม การได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้คนส่วนใหญ่ทำงานภาพอุตสาหกรรมหรือทำงานต่างถิ่น ทำให้ไม่ได้ดูแลหรืออยู่ทดแทนบุญคุณเท่าที่ควร เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของผู้สูงอายุและพหุวัยต่อการยึดมั่นความกตัญญูนั้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยกลุ่มผู้สูงอายุในต่างจังหวัดมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าในกรุงเทพฯ

ธีรพร ทวีธรรมเจริญ (2545) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาของบุตร การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาของบุตร และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาของบุตร โดยเฉพาะปัจจัยตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นบุตรที่มีบิดาและหรือมารดายังมีชีวิตอยู่ จำนวน 310 คน บุตรเหล่านี้เป็นบุคลากรที่ทำงานอยู่ในสำนักงานเขตพญาไทและเขตพระนคร ซึ่งเป็นสำนักงานเขตในกลุ่มรัตนโกสินทร์ (วังหลวงเดิม) ของกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาของบุตรตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีสองปัจจัยคือ วิธีที่บุตรได้เรียนรู้ด้วยการเห็นพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่ปู่ ย่า ตา ยายจากบิดามารดา ส่งผลให้บุตรมีพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาตามได้ด้วย และปัจจัยเรื่องวิธีที่บุตรได้เรียนรู้ด้วยการรับคำสั่งสอนในเรื่องการตอบแทนบุญคุณคนในวัยเด็กมาอย่างมาก บุตรจะมีพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาตามไปด้วยเช่นเดียวกัน ส่วนปัจจัยตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการให้พึงพิงแก่บิดามารดาของบุตร ได้แก่ ปัจจัยการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากบิดามารดา และปัจจัยการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกลับคืนของบุตร โดยบุตรที่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากบิดามารดาจะให้ความพึงพิงแก่บิดามารดา บุตรที่ยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกลับคืนมาจะให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาเช่นเดียวกัน ส่วนปัจจัยเรื่องคุณค่าของรางวัลที่ได้รับจากการปฏิบัติสังสรรค์กับบิดามารดา กับปัจจัยการมีทรัพยากรที่บุตรต้องการนั้น พบว่า มีความโน้มเอียงที่จะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของบุตรในการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดา นั่นคือ บุตรที่เห็นคุณค่าของรางวัลซึ่งได้รับการปฏิบัติสังสรรค์กับบิดามารดามากจะให้ความพึงพิงแก่บิดามารดามาก และบุตรที่เห็นว่าบิดามารดามีทรัพยากรที่บุตรต้องการก็จะให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาตามไปด้วย โดยมีเพียงมิติด้านจิตใจเท่านั้นที่การเห็นคุณค่าของรางวัลที่ได้รับจากการ

ปฏิสังสรรค์ และการมีทรัพยากรที่บุตรต้องการจะมีการสัมพันธ์กับพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คັນสนีย์ จันทรอานภาพ (2542) ศึกษาเรื่องความคาดหวังพึงพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณของบิดามารดา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคาดหวังพึงพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณของบิดามารดา เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังพึงพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณของบิดามารดา ผลการวิจัยพบว่า บิดามารดาส่วนใหญ่ยังคงคาดหวังว่าจะสามารถพึงพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณทั้งด้านการเงิน ด้านการดูแลสุขภาพเจ็บป่วย และด้านจิตใจและสังคม นอกจากนี้บิดามารดาที่คาดหวังพึงพิงบุตรได้บ้างหรือแทบไม่ได้เลยนั้น ส่วนใหญ่ก็จะสามารถคาดหวังพึงพิงคนอื่นได้ แสดงให้เห็นว่าบิดามารดาในกลุ่มตัวอย่างวิจัยนี้ไม่ได้มีแนวโน้มที่จะถูกทอดทิ้ง ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อคาดหวังว่าจะสามารถพึงพิงบุตรได้ภายหลังเกษียณทั้งด้านการเงิน ด้านการดูแลสุขภาพเจ็บป่วย และด้านจิตใจและสังคม ได้แก่ ความถี่ในการปฏิสังสรรค์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ฐานะทางการเงินของบุตร ระดับการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกลับคืนของบุตร ระดับการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งความเป็นธรรมในการแลกเปลี่ยนของบุตร และระดับการสูญเสียอำนาจของบิดามารดา เป็นต้น

มัลลิกา มัติโก และคณะ (2542) ศึกษาเรื่องไม่ใกล้ฝั่ง : สถานภาพและบทบาทผู้สูงอายุไทย : โครงการศึกษาวิจัยครอบครัวเรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนภาพชีวิตที่เป็นจริงของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทภาคกลาง และเพื่อศึกษาสถานการณ์ของผู้สูงอายุไทยเป็นอย่างไร ในประเด็นด้านสถานภาพของบทบาทในสังคมเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของผู้สูงอายุต่อบทบาทของบุตร หลาน ในด้านการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานนั้นเป็นความคาดหวังของผู้สูงอายุในบั้นปลายชีวิต คือ การให้บุตรหลานดูแลเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง การได้รับการปฏิบัติด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เงิน และการหมั่นมาเยี่ยมผู้สูงอายุบ่อยๆ และการดูแลในยามเจ็บป่วย ส่วนในด้านการให้บุตรเคารพเชื่อฟังนั้น ได้แก่ หากเห็นผู้สูงอายุก็ควรยกมือไหว้ ทักทาย ถามทุกข์สุข มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ และความคาดหวังให้เป็นคนดี ตั้งใจทำงาน ตั้งใจเรียนหนังสือ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และรู้จักเก็บเงินใช้ในยามแก่ชรา

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางศึกษาวิเคราะห์และวางแผน ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า การที่สังคมชนบทได้มีการติดต่อกับสังคมเมืองมากขึ้น การพึ่งพาอาศัยภายในสังคมชนบทน้อยลง ระบบครอบครัวและเครือญาติซึ่งเดิมเคยมีบทบาทและหน้าที่ กลายเป็นว่าหน่วยงานต่างๆ ของรัฐได้เข้ามาทำหน้าที่เหล่านั้นแทนระบบครอบครัวและเครือญาติซึ่งทำหน้าที่น้อยลง และการกระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในสังคมชนบทในเรื่องของการยอมรับค่านิยมปัจเจกบุคคลนิยม ความเชื่อมั่นในตนเองที่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานและสังคม และจากการยอมรับความทันสมัยย่อมจะทำให้ค่านิยมในสังคมชนบทที่ยกย่องบูชาบรรพบุรุษ ความมีเกียรติ การเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า การยึดมั่นในความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ จะเปลี่ยนไปจากเดิม

งานวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ในหลายประเด็นด้วยกัน ซึ่งสรุปประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้

1) ความเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคมไทยในหลายส่วนที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชน

2) ทิศทางของการพึ่งพิงและความเกื้อหนุน ความคาดหวัง ความต้องการของผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ทิศทางของความกตัญญูเวทีในสังคมไทย

3) พัฒนาการของนโยบาย แผน ที่สัมพันธ์กับพลวัตทางสังคมและการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุซึ่งสะท้อนให้เห็นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและกลไกภาครัฐ

4) ลักษณะและทิศทางของการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว การดูแลทางสังคม เครือข่ายทางสังคม ระบบการดูแลระยะยาว การจัดสวัสดิการของภาครัฐให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งรวมถึงแนวคิดการตลาด การพึ่งพาบริการในลักษณะสถาบัน

5) ทิศทางและสาระสำคัญของแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุและสิทธิผู้สูงอายุในระดับสากล

6) ยุทธศาสตร์ของประเทศไทยเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ

7) ประเด็นทางสังคมและทางกฎหมายจากการใช้กฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุและกลไกการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในทุกระดับ รวมถึงบทนิยามผู้สูงอายุ

2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากฎหมายกตัญญูเพื่อผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทยนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework) ในการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ การอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในครอบครัว การมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว ค่าใช้จ่ายกับผู้สูงอายุ และรูปแบบสวัสดิการหรือการให้บริการผู้สูงอายุที่ตรงกับความต้องการ

1) เพศ ได้แก่ เพศชาย เพศหญิง

2) อายุ ได้แก่ ช่วงอายุต่ำกว่า 25 ปี ช่วงอายุ 25-35 ปี ช่วงอายุ 36-45 ปี ช่วงอายุ 46-55 ปี และช่วงอายุ 56 ปี ขึ้นไป

3) รายได้ ได้แก่ ช่วงรายได้ที่ได้รับต่อเดือน แบ่งเป็นต่ำกว่า 15,000 บาท ช่วงรายได้ 15,001-25,000 บาท ช่วงรายได้ 25,001-35,000 บาท ช่วงรายได้ 35,001-45,000 บาท ช่วงรายได้ 45,001-55,000 บาท ช่วงรายได้ 55,001-80,000 บาท และช่วงรายได้ 80,001 บาท ขึ้นไป

4) อาชีพ ได้แก่ เจ้าของกิจการ/ หุ่นส่วน/ ผู้มีอำนาจของกิจการ พนักงานเอกชน ข้าราชการ/ พนักงานรัฐวิสาหกิจ/ เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ เกษตรกร แม่บ้าน รับจ้าง นักศึกษา และอื่นๆ

5) การอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ ได้แก่ อาศัยอยู่ หรือไม่ได้อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ และไม่ระบุ

6) ผู้สูงอายุในครอบครัว ได้แก่ ไม่มีและมี หากมี อยู่ในช่วงอายุ 60-69 ปี ช่วงอายุ 70-79 ปี ช่วงอายุ 80-89 ปี และไม่ระบุ

หากมี ลักษณะความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ได้แก่ สุขภาพแข็งแรง มีโรคประจำตัว เป็นผู้ป่วยติดเตียง อื่นๆ และไม่ระบุ

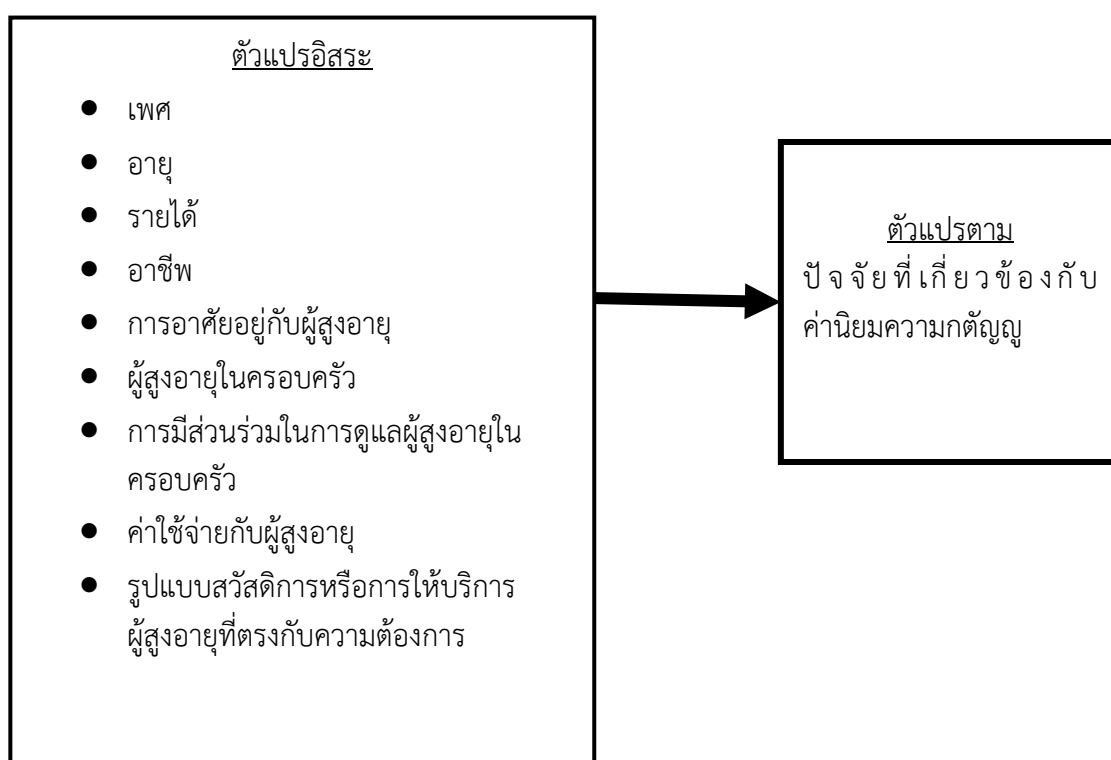
7) การมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว ได้แก่ ไปเยี่ยมเยียน พาไปเที่ยว พาไปโรงพยาบาล ค่าใช้จ่ายต่างๆ อื่นๆ เช่น ช่วยงานบ้าน การทำกิจกรรมร่วมกัน และไม่ระบุ

8) ค่าใช้จ่ายต่อเดือนสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ต่ำกว่า 10,000 บาท 10,001-20,000 บาท 20,001-30,000 บาท 30,001-40,000 บาท 40,001-50,000 บาท 50,001 บาทขึ้นไป และไม่ระบุ

9) รูปแบบสวัสดิการหรือการให้บริการผู้สูงอายุที่ตรงกับความต้องการ ได้แก่ เบี้ยยังชีพ บ้านพักคนชรา วันลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ สถานดูแลผู้สูงอายุ สถานรักษา/พักฟื้นผู้สูงอายุ การจ้างงานผู้สูงอายุ คนดูแลผู้สูงอายุ สิทธิลดหย่อนภาษี สถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุ กิจกรรม/สันทนาการ ต่างๆของผู้สูงอายุ และอื่นๆ

ตัวแปรตาม ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมความกตัญญู

ตั้งปรากฏในภาพข้างล่าง

ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์สภาพความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาอุปสรรคร่วมกันและที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยเปรียบเทียบกับ 4 ประเทศที่มีกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู เชื่อมโยงกับค่านิยมกตัญญูเวที แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ทิศทางของนโยบาย แผน ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ระดับชาติและระดับหน่วยงาน ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิทธิ การดูแล และการคุ้มครองผู้สูงอายุของประเทศไทยเปรียบเทียบกับ 4 ประเทศที่มีกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายกตัญญู อันนำไปสู่การตอบโจทยวิจัยที่ว่าความเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไทยในปัจจุบันเหมือนหรือแตกต่างจากประเทศเหล่านั้น ถึงเวลาแล้วหรือไม่ที่ประเทศไทยจะต้องมีกฎหมาย

ลักษณะนี้ และควรพัฒนานโยบายและมาตรการทางกฎหมายในลักษณะใดที่จะเหมาะสมกับส่งเสริมการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุ (ซึ่งอาจจะไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะพ่อแม่ของตน) อันเป็นหลักประกันทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ